

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA

Rigorózní řízení

2013 - 2015

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Pavel Pučejdl

Dospělí zrakově postižení, jejich život, vzdělávání,
uplatnění a seberealizace

Praha 2015

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY
PRAGUE

Rigorous
2013 - 2015

RIGOROUS THESIS

Pavel Pučejdl

Vissually impaired adults, their life, education, application
and fulfillment

Prague 2015

Prohlášení:

Prohlašuji, že předložená rigorózní práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Č. Budějovicích dne 27. dubna 2015

Mgr. Pavel Pučejdl

.....

Anotace:

Rigorózní práce je zaměřena na problematiku života, vzdělávání, uplatnění a seberealizace dospělých zrakově postižených.

Ve své teoretické části pojmenovává problematiku života s handicapem, hledá a mapuje možnosti vzdělávání, uplatnění a seberealizace zrakově postižených. Jako prostředkům zlepšení kvality života se věnuje také kompenzačním pomůckám pro zrakově postižené a zmiňuje instituce zaměřené na podporu zrakově postižených.

Ve své praktické části pak práce zkoumá život, vzdělávání, současné uplatnění a seberealizaci dospělých zrakově postižených. Průzkum je realizován formou částečně strukturovaných přímých rozhovorů se záměrně vybranými dospělými zrakově postiženými.

Klíčové pojmy:

Další vzdělávání, diagnóza, handicap, inkluze, kompenzační pomůcky, kurz, kvalita života, sebevzdělávání, stigma, uplatnění.

Annotation:

Rigorosum thesis is focused on the issues of life, education, application and fulfillment of the visually impaired adults.

The theoretical part tells about issues of life with handicap, finds and maps options of education, application and fulfillment of the visually impaired ones.

As a means of improving of the quality of life, it also deals with assistive devices for the visually impaired and it mentions institutions focused on support for the visually impaired.

In its practical part thesis Explorer life, education, current application and fulfillment of the visually impaired adults. Exploration is realized through the form of partly structured direct interview with deliberately selected visually impaired adults.

Keywords:

Next education, diagnosis, handicap, inclusion, assistive devices, course, quality of life, self – education, stigma, application.

OBSAH

ÚVOD	9
1. ŽIVOT DOSPĚLÝCH ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH	13
1.1 Život s handicapem	13
1.1.1 Společenské chápání handicapu	14
1.1.2 Handicap a rodina (4 fáze)	15
1.2 Fenomén těžkého zrakového postižení	18
1.2.1 Vrozená vada zraku	18
1.2.2 Postupné zhoršování vidění	18
1.2.3 Náhlá ztráta zraku	19
1.3 Zrakový orgán	20
1.3.1 Zrakové funkce	22
1.3.2 Zraková postižení	22
1.3.3 Zrakové vady	24
1.4 Sociální inkluze osob s postižením	28
1.5 Stigma	31
1.6 Kvalita života osob s postižením	35
2. VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH A DOSPĚLÝCH ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH	37
2.1 Dospělý v andragogice	38
2.1.1 Cílové skupiny ve vzdělávání dospělých	39
2.1.2 Současná situace ve vzdělávání dospělých	40
2.1.3 Zvláštnosti výchovy a vzdělávání dospělých	42
2.1.4 Motivy ve vzdělávání dospělých	43
2.1.5 Nutné předpoklady úspěšného učení dospělých	45
2.1.6 Didaktický proces v andragogice	47
2.2 Vzdělávání a rozvoj zrakově postižených	48
2.2.1 Předmět vzdělávání dospělých handicapovaných	56
2.2.2 Edukačně rehabilitační programy zrakově handicapovaných	57
2.2.3 Principy v andragogice handicapovaných	58

2.2.4 Didaktické zásady	60
2.2.5 Metody andragogiky handicapovaných	62
2.2.6 Metody sebevzdělávání	64
2.2.7 Edukační techniky v andragogice handicapovaných	67
2.2.8 Formy edukace v andragogice handicapovaných.....	68
2.3 Osobnost vzdělavatele dospělých.....	72
2.3.1 Andragogické kvalifikace a kompetence	72
2.3.2 Lektor – vzdělavatel dospělých	73
2.3.3 Sociální pracovník	75
2.3.4 Osobnost a metody lektora	78
2.3.5 Pracovník v edukaci a rehabilitaci handicapovaných.....	81
3. UPLATNĚNÍ A SEBEREALIZACE DOSPĚLÝCH	
ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH	84
3.1 Kompenzační pomůcky	84
3.2 Význam dalších smyslů u zrakově postižených	87
3.2.1 Hmat u zrakově postižených	87
3.2.2 Sluch u zrakově postižených.....	88
3.2.3 Čich a chuť u zrakově postižených.....	89
3.3 Pravidla komunikace se zrakově postiženými	90
3.3.1 Desatero pro styk s nevidomými	92
3.4 Prostorová orientace a praktická výchova ZP.....	94
3.5 Pracovní uplatnění osob se zrakovým postižením.....	96
3.6 Pohybové a další aktivity zrakově postižených.....	98
3.7 Instituce pro zrakově postižené.....	99
4. PRŮZKUMNÉ ŠETŘENÍ, JEHO CÍL	
A PRŮZKUMNÉ OTÁZKY	100
4.1 Kvalitativní průzkum a použitá průzkumná metoda.....	100
4.1.1 Cíl průzkumného šetření, hlavní a dílčí průzkumné otázky	101
4.2 Výsledky šetření.....	103
4.2.1 Přehled respondentů a jejich demografických údajů	103

4.2.2 Osobnostní profil vzdělavatele	104
4.3 Diskuse	107
ZÁVĚR	116
Resumé	118
Résumé	119
SEZNAM ČESKÉ LITERATURY	120
SEZNAM ZAHRANIČNÍ LITERATURY	128
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	129
SEZNAM PŘÍLOH	130

ÚVOD

Zrak je nejfrekventovanějším analyzátozem v rozvoji každé osobnosti. Podává maximum informací v minimálním čase, umožňuje orientaci v prostředí, rozlišování tvarů, barev, velikosti, vzdálenosti, hloubky, směru, pohybu a klidu v okolním prostředí.

Podává informace detailní i globální. Patří mezi telereceptory, tj. mezi dálkové receptory. Má rozhodující vliv na utváření správných představ, rozvoj paměti, pozornosti, myšlení, řeči i sféry emocionálně volní. Zrakové vjemy mají význam pro každou praktickou činnost – ať je to hra, učení, vzdělávání, pracovní, zájmová či rekreační činnost. Zrak je rovněž velmi bohatým zdrojem estetických zážitků.

Poškození nebo porucha zraku, či dokonce jeho ztráta, omezují, deformují nebo zcela vylučují tento zdroj informací.

Zrakově postižení mají v důsledku zrakové vady omezené nejen množství zrakově získaných poznatků (podle stupně snížení zrakové ostrosti až po úplnou ztrátu), ale i jejich kvalitu (vidění může být rozmazané, mlhavé, mohou se objevit výpadky v zorném poli nebo jeho zúžení). (Keblová, 1996)

Obecně je však nutno zdůrazňovat a je to i jedním z cílů této práce, že zrakově postižení lidé se standardně vidícím mnohem více podobají, než se od nich odlišují. Neexistuje výlučný a uzavřený svět zrakově postižených, všichni žijeme v jediném světě. Zrakově postižení mají potřeby, schopnosti, zájmy a vztahy stejného druhu jako vidící. Mají však tělesně ztížené podmínky jejich naplňování. (Čálek, Holubář, Cerha, 1991)

Oblastmi, ve kterých se projevují negativní důsledky těžkého zrakového postižení, jsou prakticky všechny oblasti života člověka s postižením zraku. První je oblast uspokojování základních životních potřeb (hygiena, péče a výběr ošacení, příprava pokrmů a stolování, úklid a péče o domácnost i další sebeobslužné činnosti). Druhou je oblast orientace zrakově postiženého a jeho schopnost pohybu v prostoru. Třetí potom oblast získávání a zpracování informací (čtení a psaní, komunikace, práce se zdroji informací, studium a vzdělávání, koníčky, záliby či výkon zaměstnání).

Všechna omezení způsobená zrakovou nedostatečností mají společného jmenovatele – neschopnost nebo omezenou schopnost získat potřebnou informaci. Ke svému životu a ke zpřístupnění nebo poskytnutí informace zrakově postižení používají nejrůznější kompenzační pomůcky. Zejména díky rozvoji informačních a komunikačních technologií zaznamenává oblast moderních kompenzačních pomůcek poměrně bouřlivý rozvoj. Kompenzační pomůcky zmíněné v některých kapitolách této práce hrají v životě lidí s postižením zraku velmi významnou roli a bez některých z nich (jak je zřejmé i z praktické části této práce) se v dnešním světě neobejdou.

Kompenzační pomůcky samy o sobě však svému uživateli nemohou dobře sloužit, pokud se jejich uživatelé nenaučí v plné míře využívat jejich funkce a nepoznají účel, ke kterému byly sestaveny.

Hlavní náplní sociální rehabilitace, registrované sociální služby definované Zákonem č. 108/2006 Sb., jsou některé kurzy pro těžce zrakově postižené.

Kurzy prostorové orientace a samostatného pohybu nevidomých osob (při této dovednosti zůstává stále nepřekonatelnou pomůckou bílá hůl) a do popředí se dostávají i některé další pomůcky založené na různých moderních technologiích (např. GPS). Zcela samostatnou kapitolou je zde vodící pes, který usnadňuje, zrychluje a činí bezpečnějším samostatný pohyb nevidomé osoby. Dovednosti vodícího psa uvede příloha C v přílohách práce.

Kurzy počítačové gramotnosti a osvojování si práce s nejmodernějšími technologiemi, kterých cílem je odstranit nebo zmírnit informační a komunikační deficit.

Přes nárůst pomůcek s hlasovým výstupem a tedy menší poptávku o pomůcky využívající hmatové vnímání, má stále nezastupitelnou roli Braillovo písmo. U výuky cizích jazyků a zápisu matematických či chemických vzorců je toto písmo prakticky nenahraditelné. Braillovo písmo má tedy velký význam zejména pro žáky a studující mládež s těžkým zrakovým postižením. Ukázce Braillova písma se stručně věnuje příloha D v přílohách práce.

Dospělí zrakově postižení využívají služby některých institucí. Tato práce se v příloze E zmíní o činnosti SONS, tyfloservisu a Tyflokabinetu Č.

Budějovice. V ostatních větších městech ČR jsou pro zrakově postižené provozována tyflocentra, v Praze pak známé rehabilitační středisko Dědina. Na vysokých školách v současnosti fungují střediska či centra podpory pro studenty s handicapem.

Všichni zrakově postižení potřebují ke svému životu, vzdělávání, uplatnění a seberealizaci také podporu členů rodiny i dalších lidí. Pro běžnou veřejnost by tedy bylo užitečné seznámit se s pravidly komunikace a chování ke zrakově postiženým, která tato práce také uvádí. Znalost těchto pravidel by měla patřit k samozřejmé výbavě pedagogů a andragogů podílejících se na vzdělávání zrakově postižených. Vzdělavatelé dospělých zrakově postižených musejí disponovat mnoha speciálními znalostmi schopnostmi a dovednostmi, přičemž zcela zásadní je také jejich osobnost a charakter s vyšší mírou sociálního cítění a empatie.

Rigorózní práce bude strukturována do čtyř kapitol v souladu se svým názvem. První kapitola popíše život s handicapem, uvede funkce zrakového orgánu, zraková postižení a zrakové vady. Zmíní a osvětlí pojmy sociální inkluze osob s postižením, stigmatu a bude hovořit o kvalitě života osob s postižením. Druhá kapitola se bude zabývat vzděláváním dospělých a vzděláváním a rozvojem dospělých handicapovaných. Velká část druhé kapitoly uvede podstatné kvalifikace a kompetence vzdělavatele dospělých a dospělých handicapovaných. Třetí představí kompenzační pomůcky pro zrakově postižené, zmíní význam dalších smyslů u zrakově postižených, pravidla komunikace se zrakově postiženými, praktickou výchovu zrakově postižených a možnosti jejich uplatnění a dalších aktivit. Vyjmenuje instituce pro zrakově postižené. Čtvrtá kapitola bude empirickou částí práce s kvalitativním průzkumem, přehledem respondentů a výsledky šetření.

V práci bude využito rozsáhlé množství zdrojů (české i zahraniční literatury, internetových). Stěžejní jsou Jesenského (2000) Andragogika a gerontagogika handicapovaných, Benešova (2008) Andragogika a Hamadové, Květoňové, Novákové (2007) Oftalmopedie.

Pro dospělého zrakově postiženého je zcela zásadní také osobnost, kvalifikace a kompetence jeho vzdělavatele.

Rigorózní práce si klade za cíl komparaci vědeckých teorií (Beneš, Jesenský) o vzdělavatelích dospělých a dospělých zrakově postižených, o jeho kvalifikacích a kompetencích, uvedených ve druhé kapitole teoretické části, s průzkumem v empirické části práce.

Cílem průzkumného šetření je zjistit nároky a požadavky na vzdělavatele, na jeho kvalifikace a kompetence, z pohledu samotných zrakově postižených. Získat osobnostní profil vzdělavatele.

Průzkum dále přinese přehlednou tabulku respondentů s jejich demografickými údaji a analýzu odpovědí na otázky týkající se jejich života vzdělávání uplatnění a seberealizace.

V empirické části bude postupováno kvalitativní metodou průzkumu, za pomoci záznamového listu, jehož vzor je uveden v příloze A. Autor osobně navštíví jednotlivé respondenty a povede s nimi interview – částečně volný a částečně strukturovaný rozhovor. Doslovný přepis výpovědí samotných zrakově postižených přinese příloha B v přílohách práce.

Obor speciální andragogiky, kam se svým obsahem může řadit i tato práce má poměrně krátkou historii, ale velký potenciál. Působí na pomezí několika vědních oborů z oblasti sociálních věd, jako jsou pedagogika, speciální pedagogika, andragogika a sociální andragogika. Silným a jednoduchým argumentem pro její rozvoj je zejména skutečnost, že závěry oboru aplikované v prostředí sociálních služeb a vzdělávání jsou v současné společnosti zkrátka potřebné, žádoucí a prospěšné.

1. ŽIVOT DOSPĚLÝCH ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH

1.1 Život s handicapem

Handicap obecně znamená znevýhodnění jedince v důsledku 1. jeho zdravotního postižení (tělesného, mentálního, smyslového) nebo 2. příslušnosti k určité skupině s nepříznivými sociokulturními charakteristikami (např. některé etnické menšiny, rodiny zanedbávající výchovu dětí, některé skupiny imigrantů apod.)

Handicap často zasahuje negativně jak vzdělávací či profesní dráhu jednotlivce, tak jeho sociální vztahy s okolním prostředím. Míra znevýhodnění závisí na charakteru a závažnosti samotného handicapu a také na pomoci, kterou společnost handicapovaným jedincům poskytuje. V českém vzdělávacím systému jsou uplatňována opatření pro jedince se **speciálními vzdělávacími potřebami**, jak se zdravotním postižením, tak se sociokulturním znevýhodněním, podle zákona č. 561/2004 Sb.

(Průcha, Veteška, 2012)

Mezi obvyklé druhy zdravotního postižení patří:

- . mentální postižení
- . tělesné postižení
- . zrakové postižení
- . sluchové postižení
- . narušení komunikačního systému
- . porucha autistického spektra

(Baslerová a kol., 2012)

1.1.1 Společenské chápání handicapu

Co je to vlastně handicap? Jaký je jeho význam – pro postiženého jednotlivce i pro okolní společnost? Co z toho vyplývá? Jak se k těmto lidem chovat?

To jsou jedny z mnoha otázek, které si klade každý – ať už je nějak postižen, nebo při setkání s někým, kdo viditelný handicap má. Základní názorové tendence se v průběhu staletí měnily, mnohdy existovaly vedle sebe i názory zcela protikladné (např. řecké Athény x Sparta).

Snad nejstručněji a nejvýstižněji popisuje ony dva základní způsoby společenského chápání handicapu V. Zamarovský ve své publikaci „Bohové a hrdinové antických bájí a pověstí“, když uvádí dvě verze o původu slepoty známého věštce Teiresia.

Ta první verze (zmiňovaná ostatně také v Ovidiových Proměnách) to líčí následovně:

Héra s Diem se přeli o to, kdo má více z lásky – zda žena, či muž. Jejich spor měl rozsoudit mladý muž – Teiresias, a to proto, že byl v mládí na sedm let proměněn v dívku, a mohl tak srovnat pohled obou stran. Teiresias jako nezkušený mladík odpověděl spontánně a dle svého nejlepšího přesvědčení – že více má z lásky vždy žena, čímž potvrdil stanovisko Diovo. Následně ho **Héra za trest ranila slepotou.**

Ta druhá verze je starší, řecká a podle ní to bylo takto:

Již od mládí byl Teiresias oblíbencem Pallas Athény, bohyně moudrosti a umění. Ta ho také obdařila mnoha dary – kromě daru věšteckého zjemnila dokonce jeho smysly natolik, že rozuměl i řeči zvířat a ptáků. To už se ovšem příliš nelíbilo ostatním bohům, protože se jim tenhle smrtelníček „příliš přibližoval“ a byl příliš výjimečný. Protože však žádný bůh nemohl změnit rozhodnutí boha jiného, rozhodli se alespoň jeho možnosti **omezit slepotou.** (Pallas Athéna však opět nezaváhala a „dala mu dlouhou hůl, s jejíž pomocí se mohl pohybovat, jako by viděl“.)

Před sebou tak máme dva základní pohledy na handicap (zdravotní postižení, disaptabilitu atd., atp.). Ať se totiž předmětný problém odborně nazývá momentálně jakkoli, mezi lidmi přetrvávají pořád tyto dva způsoby jeho chápání:

postižení jako trest

x

označení „vyvolenců Božích“, výjimečných jedinců

Zvlášť zřetelně se ve společnosti tyto názory projevují při náhlé závažné změně zdravotního stavu jedince. (Wiener, 2006)

1.1.2 Handicap a rodina (4 fáze)

Každé zdravotní znevýhodnění znamená zásah do osobnostního a sociálního vývoje člověka. Míra jeho vlivu závisí na druhu znevýhodnění, na jeho hloubce a intenzitě a na sociálních okolnostech, v nichž se handicapovaný člověk nachází.

Každý handicap, každou nemoc lze současně chápat jako krizi celé rodiny. Problémů, které se vážou ke kontaktu rodiny s handicapem, je celá řada.

Na počátku vždy rodina prochází několika fázemi, v nichž problém racionálně i emocionálně zpracovává (Blažek, Olmrová, 1988)

- 1. Fáze šoku** znamená vždy citové vychýlení, rozrušení, úlek, ochromené jednání, neochotu uvěřit, iracionální přístup. Trvání této fáze závisí na typu člověka, který informaci přijal, ale samozřejmě také na závažnosti informace. Ze strany širšího okolí, tedy například od lékařů, ale i od učitele, stává-li se již v této fázi osobně účastným, je nezbytná sympatie a emocionální podpora, posila povědomí o možnosti pozitivního řešení problému.

2. **Fáze reaktivní** se projevuje nástupem psychických a tělesných reakcí na sdělenou skutečnost. Nese s sebou bolest, žal, zklamání, úzkost z dalšího vývoje, odmítání přijmout novou skutečnost, pocity viny, vzájemné sebeobviňování, tělesné selhání, případně agresivitu. Postupně se však rodina s problémem racionálně vyrovnává. Rodina vyžaduje fakta, aby situaci objektivně zhodnotili a mohli začít uvažovat o jejím řešení.

3. **Fáze adaptační** se projevuje pokusem o racionální hodnocení situace. Rodina uvažuje o tom, jak by mohla v daném případě pomoci. V této fázi je nezbytná přesná diagnóza, je-li možná, a reálná prognóza lékařských a dalších opatření včetně časových údajů. Vzhledem ke komplikovanosti jednotlivých případů má v tomto okamžiku lékař často omezený přístup k informacím. Ty, které rodině předá, by měly být pravdivé, neměly by vzbuzovat zbytečné naděje, pokud pro ně není důvod. Ulehčení situace v této fázi může znamenat těžkou deziluzi v budoucnosti. Stejně pravdivě a kompetentně by měl postupovat učitel, výchovný poradce, případně pracovník speciálně pedagogického centra ad.

4. Ve **fázi reorientace** začíná rodina jednat, vyhledává pomoc lékařskou, sociální, psychologickou, spojuje se pro duševní podporu i pro získání většího množství zkušeností s lidmi s podobnou životní situací. V této fázi, na jejímž konci je v optimálním případě vyrovnání se s krizí, potřebuje rodina pravidelné vedení a pomoc. Většinou je nutná změna životního rytmu rodiny, změna v aspiracích a cílech jak rodinného celku, tak jednotlivců. Úkoly, které musí rodina splnit pro optimální péči o handicapovaného člena spadají do oblasti ekonomické, oblasti tělesné péče, regenerace, odpočinku a socializace. Základním smyslem rodinné péče o svého člena je naplnit jeho citové potřeby reálně prožívanými a smysluplnými kontakty s nejbližším okolím. Rodina poskytuje i životní perspektivu, podílí se na volbě povolání, umožňuje-li to stav

handicapovaného, poskytuje základní dovednosti a schopnosti pro život v nových vlastních rodinných a partnerských vztazích.

Rodina s handicapovaným se vyrovnává i s reakcí a s chováním širšího okolí v místě bydliště. Reakce mohou být velmi nevzdělané stejně jako vstřícné a sympatizující. Pohyb handicapovaného v přirozeném prostředí bez větších tenzí je jedním z významných sociálně rehabilitačních faktorů.

1.2 Fenomén těžkého zrakového postižení

Snad žádné jiné zdravotní postižení (možná ještě hluchota) není spojováno s tolika nejrůznějšími předsudky, hrůzou a strachem. Bílá hůl se v průběhu let stala symbolem nejhoršího postižení, které označuje člověka postiženého slepotou a vyděluje ho z normálního světa vidících. V poslední době se poměrně dost změnilo k lepšímu, v podvědomí lidí tento pocit přece jen zůstává. Je třeba s ním počítat a respektovat ho – nikoli však akceptovat.

Při ztrátě zraku člověk přichází o 70 – 80 procent informací. Hlavním problémem je však emoční dopad, který tento fakt způsobuje i celá řada dalších komplikací. (Wiener, 2006)

Z vývojového hlediska je důležité zda ztráta zraku postihla jedince s osobností již plně zformovanou (dospělého) nebo jedince, u kterého se v dospělé formě osobnost ještě nevytvořila (dítě).

1.2.1 Vrozená vada zraku

Je velkou zátěží pro psychický vývoj dítěte. Vývoj dítěte se tak může odehrávat odlišně od vidících. Vrozené postižení ovlivňuje také postoje rodičů k dítěti, které je již od počátku vývoje hodnoceno jako handicapované. Pro zdárný vývoj zrakově postiženého dítěte má rozhodující význam, jaký postoj a očekávání k němu zaujmou rodiče, především matka. Tyto postoje ovlivňují dítě již v nejranějším věku a jejich působení trvá prakticky celý život.

(Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007)

1.2.2 Postupné zhoršování vidění

Většinou jde o lidi, kteří již nějakou oční chorobou trpí (např. retinitis pigmentosa), nebo trpí chorobou, k jejímž projevům po určité době zrakové komplikace patří (diabetes).

Závažný problém spočívá v tom, že jen velmi zřídka jsou tito lidé informováni o možnosti progresu jejich onemocnění. Další problémy přináší popírání a bagatelizace tohoto stavu – vysvětlování únavou, chřipkou atd.

Pro toto období je typické časté střídání stavu naděje a horečnaté aktivity se stavy zoufalství, beznaděje a trpné rezignace. (Wiener, 2006)

Jde o dlouhodobou, vleklou psychologickou zátěž, která se může ještě zvyšovat, pokud je stav zraku nemocného střídavý. (Čálek, 1992)

Objevují se deprese, které se vlečou a opakují. Dopad náročné životní situace na osobnost postiženého jedince a na jeho vztahy a aktivitu závisí na tom, jaký je jeho postoj ke ztrátě zraku a postoj druhých (rodiny, přátel, kolegů a dalších). (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007)

1.2.3 Náhlá ztráta zraku

Na rozdíl od postupného slepnutí, těch roků obav a strachu – v tomto případě nastává vteřina absolutní změny, která vede z počátku k naprostému zmatku. Člověk je zcela dezorientován a ochromen, mnohdy – zejména v případě úrazu – i bolestí. (Wiener, 2006)

Náhlá ztráta zraku vyvolává u všech lidí stejnou psychologickou odezvu: počáteční šok, reaktivní depresi, reorganizaci. Akceptace vlastní vady u zrakově postiženého je dána především chováním a jednáním nejbližších osob, rodiny a přátel a jejich úměrnou podporou.

(Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007)

Z lékařského hlediska se v tomto případě za humanistický postup považuje pravdivé sdělení stavu zraku. Nesmí však dojít ke krajnosti, kdy lékař tuto neakceptující věc podá jako holou informaci a neosobně. Pacientovi by se měla zároveň poskytnout nová naděje a návrh na možné řešení - rehabilitaci. Odborník, provádějící sdělení, musí znát možnosti a východiska. Musí vědět, že i bez zraku je možno vést hodnotný a smysluplný život. Pokud by sám trpěl předsudkem, že tuto havarijní životní situaci nelze řešit kladně, přenáší se toto na pacienta a psychologicky mu to ztěžuje akceptaci vady.

(Čálek a kol., 1992)

1.3 Zrakový orgán

Oko je párový orgán kulovitého tvaru, který je umístěný v kostěné prohlubni lebky, a to v pravé a levé očnici. (Pitrová, 1993)

Stěna oka je tvořena třemi základními vrstvami, od povrchu dovnitř se nazývají bělima, živnatka a sítnice.

Bělima udržuje tvar oční koule. V přední části je tvořena rohovkou, která dozadu přechází v bělimu, v jejíž zadní části je otvor, kterým prochází zrakový nerv.

Živnatka vyživuje bulbus. Zadní část živnatky, cévnatka, lemuje bělimu od výstupu zrakového nervu až k tzv. ora serata, kde přechází do řasnatého tělíška. Před řasnatým tělíškem se živnatka odchlípuje od bělimy jako duhovka, přepažuje oční dutinu a ohraničuje přední komoru vyplněnou nitrooční tekutinou proti zadní komoře. Duhovka má uprostřed kruhový otvor zornici. Zornice se mění činností dvou svalů – svěrače a rozvěrače. Za duhovkou je umístěna čočka. Vnitřní prostor koule mezi čočkou a sítnicí je vyplněn sklivcem.

Sítnice je nejdůležitější pro vnímání světla a vidění. Obsahuje zrakové buňky tyčinky a čípky. Čípky, kterých je asi 7 milionů, jsou nakupeny při zadním pólu oka v místě nejostřejšího vidění – žlutá skvrna. Od ní směrem do periferie čípků rychle ubývá a nalézáme zde tyčinky v počtu asi 130 milionů. Čípky jsou určeny k vidění za denního světla a k rozlišování barev, tyčinky umožňují vidění černobílé a vidění za šera. Místo výstupu zrakového nervu neobsahuje žádné zrakové buňky a nazývá se slepá skvrna.

Pomocné orgány oka tvoří dvě víčka, jejich vnitřní plochu kryje spojivka, dále slzné ústrojí a okohybné ústrojí. Víčka při mrkání zvlhčují povrch oka a vytvářejí nezbytnou ochrannou vrstvu. K ochranným částem oka patří také řasy.

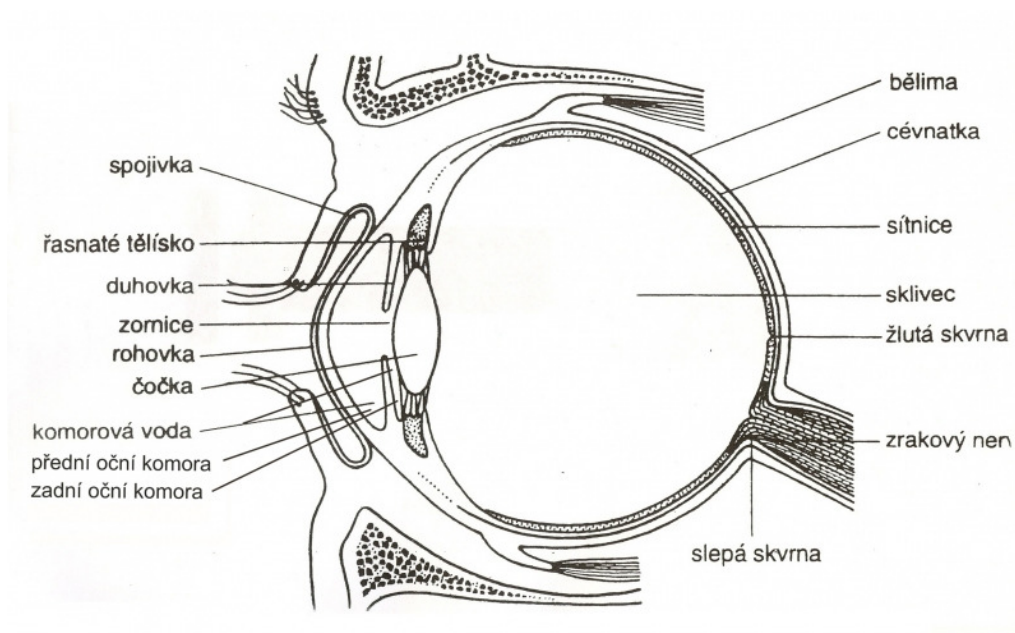
Zraková dráha spojuje oči se zrakovým centrem mozkové kůry, které je uloženo v týlním laloku a spojeno s dalšími okrsky mozkové kůry.

Zrakový nerv se vytváří u zadního pólu oka souběhem nervových buněk sítnice, vychází z oka do nitra lebky, kde se kříží s nervovými vlákny druhého

oka, bod křížení se nazývá chiasma. Nervová vlákna pokračují dále až do zrakového centra mozkové kůry.

(Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007)

Obrázek oka:

(Květoňová – Švecová, 2000)

1.3.1 Zrakové funkce

Keblová (2001) říká, že zrakové vnímání neboli vidění je složitý proces, jehož kvalita je určována funkcemi zrakového analyzátoru.

Dále popisuje zrakové funkce.

Zraková ostrost (vizus), je nejdokonalejší v místě žluté skvrny. Její vyšetření se provádí na optotypech a zjištěný vizus se vyjadřuje ve zlomku.

Zorné pole je široký prostor, který vnímáme při pohledu na určité místo. Je vyšetřováno na perimetru.

Barvocit je schopnost oka rozeznávat barvy neboli světlo různé vlnové délky. Schopnost oka přizpůsobit se různé intenzitě světla označujeme jako adaptaci. Schopnost oka rozlišit rozdílný jas dvou ploch viděných současně v zorném poli se nazývá kontrastní citlivost.

Akomodace neboli vidění předmětů ostře na různou vzdálenost je zajišťována zesílením nebo zeslabením lomivé síly čočky. Úzce související **konvergence** a zúžení zornic je stav, kdy se osy obou očí sbíhají tak, že paprsek dopadá v obou očích na žlutou skvrnu.

Binokulární vidění je schopnost oka vidět oběma očima pozorovaný předmět jednoduše. Správné binokulární vidění zajišťuje také vidění do hloubky.

Aby na sítnici vznikl ostře viděný obraz, musí být správný poměr mezi lomivostí optických prostředí a předozadní délkou oka. Tento poměr se označuje jako **refrakce** oka.

1.3.2 Zraková postižení

Mezinárodní klasifikace zrakového postižení obsahuje definici těchto pěti kategorií zrakového postižení

1. střední slabozrakost

zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí:

maximum menší než 6/18 (0,30)

minimum rovné nebo lepší než 6/60 (0,10); 3/10–1/10
kategorie zrakového postižení 1

2. silná slabozrakost

zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí:

maximum menší než 6/60 (0,10)

minimum rovné nebo lepší než 3/60 (0,05); 1/10–10/20

kategorie zrakového postižení 2

3. těžce slabý zrak

a) zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí:

maximum menší než 3/60 (0,05)

minimum rovné nebo lepší než 1/60 (0,02); 1/20–1/50,

b) koncentrické zúžení zorného pole obou očí pod 20 stupňů, nebo jediného
funkčně zdatného oka pod 45 stupňů

kategorie zrakového postižení 3

4. praktická slepota

zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí 1/60 (0,02), 1/50 až světlocit

nebo omezení zorného pole do 5 stupňů kolem centrální fixace, i když centrální
ostrost není postižena

kategorie zrakového postižení 4

5. úplná slepota

ztráta zraku zahrnující stavy od naprosté ztráty světlocitu až po zachování
světlocitu

s chybnou světelnou projekcí

kategorie zrakového postižení 5

Ani toto členění nepostihuje všechny symptomy zrakových vad, protože
mezinárodní klasifikace zrakového postižení se určuje pouze podle zrakové

ostrosti a koncentrického zúžení zorného pole. Kvalitu vidění však ovlivňuje celá řada dalších symptomů, na které je potřebné při procesu výběru vhodných kompenzačních pomůcek brát zřetel. Jedná se o kontrastní citlivost (světloplachost, šeroslepost), schopnost rozlišovat barvy (barvoslepost), vnímání hloubky, schopnost lokalizovat, fixovat předměty, sledovat je v pohybu apod. (Bubeníčková, Karásek, Pavlíček, 2012)

1.3.3 Zrakové vady

Zrak: z fyzikálního hlediska se jedná o přeměnu elektromagnetického záření na nervový impuls (dochází k němu v oční kouli, je veden do kůry mozkové, kde vzniká vjem obrazu).

oko – zrakový nerv – zrakové centrum v kůře mozkové

složky vidění:

1. rozlišování světla, jeho kvality a kvantity,
2. rozlišování tvarů objektů a jeho fixace,
3. rozlišování tvarů a jejich fixace v prostoru.

AFAKIE

- absence čočky; obvykle po lékařském zákroku,
- ztráta schopnosti akomodace, silná refrakční vada, světloplachost

ALBINISMUS

- dědičná porucha, nedostatek pigmentu (světlá pleť, světlé vlasy), narůžovělý odstín světlé modré duhovky, duhovka propouští světlo

AMAURÓZA

- slepota; zpravidla trvalá, úplná, nevyléčitelná ztráta zraku bez světlocitu (světlocit = vnímání světla a stínu)

ANIRIDIE

- absence nebo anomálie duhovky; dědičná vada, vrozená,
- extrémní světloplachost, špatná schopnost adaptace na světelné podmínky

BINOKULÁRNÍ VIDĚNÍ

- binokulární vidění (vidění oběma očima) znamená, že se obrazy vnímané simultánně oběma očima spojí v jeden a navíc nám umožňuje vnímat hloubku prostoru
- pokud je jedno oko slabší (utlumené, tupozraké) nebo úplně chybí (třeba následkem úrazu), musíme pochopitelně počítat i s omezením zorného pole

DEGENERACE SÍTNICE

- degenerativní onemocnění nezánětlivého původu, poškození nervových elementů sítnice, dědičné, oboustranný výskyt

GLAUKOM (tzv. zelený zákal)

jedno z nejzávažnějších onemocnění, trpí jím 1–2 % lidí nad 40 let, 10 % končí trvalou slepotou,

- **glaukom otevřeného úhlu**
_ nadprodukce komorového moku v oku,
- **glaukom zavřeného úhlu**
_ zablokování odtokových cest

KATARAKTA

- šedý zákal (jedná se o zakalení čočky)
- vrozená, poúrazová, spojená se stářím (senilní)

KERATOKONUS

- vyklenutí, zašpičatění rohovky, ztenčení může vést k prasknutí,
- myopie, astigmatismus, kruhy kolem světelných zdrojů,

KOLOBOM

- vrozená vada žltnatky (uvea), chybí část duhovky nebo sítnice,
- nepravidelný tvar duhovky

MIKROFTALMIE

- nevyvinuté (malé) oko,
- obvykle krátkozrakost (větší zakřivení rohovky, více lomí paprsky)

NYSTAGMUS

- bezděčné rytmické pohyby obou očí zároveň v několika směrech, porucha binokulárního vidění (motorická)
- vrozený i získaný, průvodní jev jiných onemocnění (možný i při únavě, pohledu z jedoucího vlaku)

ODCHLÍPENÍ SÍTNICE

- odchlípení od podpůrných vrstev (odchlípená část odumírá pro nedostatek živin), výpadky zorného pole v dané oblasti s trhlinou / bez trhliny

PORUCHY BARVOCITU

- zpravidla dědičná, neprogresivní vada (může se projevit ve stáří, u neuropatií, po podávání některých léků, zejména kardiak)
- porušení čípků a jejich funkce (snížena i zraková ostrost)

REFRAKČNÍ VADY

- **Myopie** (krátkozrakost) = obraz vzdálených předmětů dopadá před sítnici, obraz blízkých předmětů je promítán přímo na sítnici
- **Hypermetropie** (dalekozrakost) = oko ji samo koriguje akomodací (zvýšení optické mohutnosti oka)
- **Astigmatismus** - vzniká nepravidelným zakřivením rohovky (paprsky se lámou nerovnoměrně), může vyvolat rozostřený obraz

RETINOPATIE

- patologické změny sítnice a jejích cév
- **diabetická retinopatie**, 2 % diabetiků oslepnou
- **retinopatie nedonošenců**
 - _ nejčastější příčina slepoty u dětí, nebezpečí u všech nedonošených dětí (před 32. týdnem, porodní hmotnost nižší než 1500 g)

SLABOZRAKOST

- výrazné snížení zrakových schopností (snížena rychlost a přesnost vnímání), rozostření či zúžení zrakového pole

TUPOZRAKOST

- porucha i v mozku, obraz není vnímán ostře, často jen u jednoho oka

ZÁNĚTY SÍTNICE

- zanesení infekce krví, infekce virem, parazity,
- průvodní jev jiných onemocnění

ZMĚNY TERČE ZRAKOVÉHO NERVU

- degenerace terče zrakového nervu,
- výpadky zorného pole až slepota, cukrovka, jedy (metylalkohol), poranění

HODNOCENÍ VIZU

- vizus = zraková ostrost; schopnost oka akomodovat dva co nejbližše ležící body jako dva oddělené objekty (vlivy fyzikální, fyziologické, psychologické),
 - vizus se udává ve zlomku – hodnota v čitateli = vzdálenost, ze které pacient četl, hodnota ve jmenovateli = číslo na straně toho kterého řádku na tabuli (= vzdálenost v metrech, ze které daný řádek přečte zdravé oko),
 - vizus do dálky není směrodatný pro schopnost zrakové práce do blízka a naopak.
- (www.brailnet.cz)

1.4 Sociální inkluze osob s postižením

Koncepty sociální inkluze a exkluze, inkluzivní vzdělávání a inkluzivní společnost se v posledních letech staly klíčovými pojmy (především) evropské sociální a vzdělávací politiky. Řada dokumentů, doporučení a strategií mezinárodních institucí (OSN, WHO, EU atd.) považuje dodržování základních lidských práv a podporu jejich prosazování i pro znevýhodněné skupiny osob za nejúčinnější nástroj boje se sociálním vyloučením a vybudování inkluzivní společnosti. Tato kapitola se ve vztahu k inkluzi zaměřuje na „největší světovou minoritu“ a sice osoby s postižením. V závěru kapitoly jsou zmíněny postoje většinové společnosti k osobám s postižením, které výrazně ovlivňují také to, jakým způsobem vnímají a přijímají osoby s postižením samy sebe.

Sociální exkluze

V sociálních vědách označuje koncept **sociální exkluze** řadu mechanismů, univerzálně přítomných ve všech společnostech. Velký sociologický slovník definuje sociální vyloučení jako „mechanismus nebo strategie, pomocí níž jedna skupina ochraňuje svá privilegia a výhody tím, že uzavře jiným skupinám přístup ke zdrojům, k pozicím, odměnám a možnostem, a to na základě mocensky sankcionovaného prohlášení těchto skupin za nežádoucí nebo nevhodné“. Definice sociálního vyloučení dle dokumentů Světové banky, je velmi komplexní. Podle ní je sociální vyloučení „proces, během nějž jsou určití lidé vytlačeni na okraj společnosti a je jim znemožněno plně participovat na společenském životě, a to z důvodu chudoby, nedostatku kompetencí nebo vzdělávacích příležitostí, nebo jako důsledek diskriminace. To vše je vzdaluje pracovním příležitostem, příjmu, vzdělání a možnosti získávat pracovní zkušenosti, stejně jako sociálním a komunitním sítím a aktivitám. Nemají přístup k moci a k rozhodování a často se cítí bezmocní a neschopní převzít kontrolu nad svým životem.“. V českém prostředí pak nabízí mnohem stručnější definici sociálního vyloučení například Zákon o sociálních službách, který sociální vyloučení definuje jako „vyčlenění

osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace“. Sociální vyloučení je tedy v českém prostředí více vztahováno k chudobě či nedostatečnému příjmu jako jeho příčině.

(Pančocha, Procházková, Sayoud Solárová, 2013)

Příčiny sociální exluze mohou být různé. Podle modelu, který navrhli Burchard, Le Grand a Piachaud (2002), existuje šest vysvětlujících úrovní **sociální exluze**:

1. individuální (věk, etnicita, **postižení**)
2. rodina (děti, péče, zodpovědnost)
3. komunitní (prostředí, služby)
4. lokální (doprava, pracovní trh)
5. národní (systém sociálního pojištění)
6. globální (migrace, klimatické změny)

Zároveň je exkluze konceptem multidimenzionálním. Zahrnuje ekonomické vyloučení, sociální vyloučení, politické vyloučení, kulturní vyloučení, symbolické vyloučení (spojené se stigmatizací některých sociálních skupin), a dále vyloučení z bezpečí, z mobility, ze zdraví, z přístupu k informacím a technologiím atd. (Mareš, 2004)

Sociální inkluze

Boj proti exkluzi a tudíž prosazování **sociální inkluze** pak znamená redukci počtu lidí a míst, které zažívají vyloučení z mainstreamových společenských aktivit. Podle oficiální definice Světové banky je sociální inkluze proces, který zajišťuje, aby ti, komu hrozí chudoba a sociální vyloučení, získali příležitosti a zdroje nezbytné k jejich plné participaci na ekonomickém, sociálním a kulturním životě a na zajištění životního standardu a blahobytu, který je ve společnosti, v níž žijí považován za běžný. Jedná se o zajištění jejich větší účasti na rozhodování o záležitostech, které ovlivňují jejich život, a také přístup k základním právům. Český zákon o sociálních službách pak sociální začlenění definuje jako proces, který zajišťuje, že osoby

sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný. (Pančocha, Procházková, Sayoud Solárová, 2013)

Také inkluze je procesem multidimenzionálním. Jedná se o inkluzi politickou, ekonomickou a občanskou.

Sociální vyloučení je tedy primárně vnímáno jako vyloučení z určité kvality života, která je ve společnosti považována za normu, standard, žádoucí stav.

Samotné **osoby s postižením**, podle Abbota a Mcconkeye (2006), považují z pohledu sociální inkluze za zásadní tyto oblasti:

- být přijímán jako osobnost bez ohledu na postižení
- vést významné a oboustranné mezilidské vztahy
- být zapojen do různých aktivit
- být zaměstnán
- žít ve vhodném prostředí (odpovídajícím)
- mít možnost využívat formální a neformální podpory

Situace osob s postižením není jednoduše dobrá či špatná, a obecná populace nemá jednoduše pozitivní nebo negativní postoje k osobám s postižením.

Profesorka Snežana Medič za kolektiv autorů (Collectiv authors, 2006) hovoří o rozdílech mezi **integrací** a **inkluzí**:

Integrace je jednosměrná – společnost má své zvyklosti a lidé je musejí přijmout. Integrace je proces podpory lidí tak, aby přijali stávající společenské normy a standardy.

Inkluze zdravotně postižených do společnosti je obousměrný a reciproční proces, který ve stejné době probíhá na obou stranách, v člověku i

ve společnosti. Tyto dva procesy mohou běžet synchronizovaně jen za předpokladu, že společnost otevře prostor a podpoří zdravotně postižené do té míry, aby do něho vstoupili. Prostor pro každého je větší také tím – čím více je jedinec připraven. Rozšířit takový prostor a zvýšit možnosti pro zdravotně postižené je naším společným úkolem. Zatím se zdá, že zdravotně postižení pro sebe sama dělají více, než jak jim ostatní pomáhají. Vzdělanostní společnost je společnost větších šancí pro všechny, i pro zdravotně postižené. Jejich nezahrnování do otevřených možností přináší současně mnohem více negativních dopadů a následků pro všechny.

Moderní andragogika zkoumá pojem vzdělanostní společnost. Je zřejmé, že v celém historickém a kulturním vývoji člověka je právě vzdělanostní společnost jedním z ideálů. V tomto pojetí společnosti je vzdělávání vnímáno jako hlavní nástroj k odstranění kategorie společenského handicapu. Dokonce i v situacích, kde existuje přirozené omezení, nebude tento druh rozdílu vnímán jako negativní.

1.5 Stigma

Stigma – situace jedince vyloučeného z plného společenského přijetí.

Více lidí, než si uvědomujeme, nejen lidé tělesně postižení, bývalí pacienti psychiatrických léčení, narkomani, prostitutky či lidé prostě jen oškliví, je neustále nuceno žít se svými vratkými sociálními identitami. Vratkými proto, že jejich obraz o sobě samých je denně konfrontován s mnohdy až urážlivou představou, kterou o nich mají ostatní. Pocity, které mají stigmatizovaní o sobě samých a svých vztazích k nám „normálním“ a jaké strategie stigmatizovaní v nerovném střetu s ochotou ostatních je přijmout používají, analyzuje Erving Goffman ve svém sociologickém díle *Stigma*. V této práci uvedeme některé Goffmanovy informace a citace o stigmatizovaných obecně a zejména ty, které se týkají zrakově postižených. Erving Goffman v překladu Tomáše Práška (2003) termínem **stigma** označuje silně diskreditující atribut a uvádí ve své stejnojmenné knize tyto pasáže:

Stigmatizovaný má zjevně tytéž představy o identitě jako ostatní, to je klíčový fakt. Přesto však může vnímat, a obvykle se příliš nemýlí, že nehledě na to co druzí hlásají, není pravda, že by jej doopravdy „akceptovali“ a byli připraveni se s ním stýkat na „stejně úrovni“. Spolupráce stigmatizovaného s „normálními“ na vytváření dojmu, že jeho prokazatelná odlišnost je irelevantní a není jí třeba věnovat pozornost, představuje hlavní okolnost jeho osobního života. Když však jeho odlišnost na první pohled patrná není, a ani není předem známa (anebo když přinejmenším jemu není známo, že je známa druhým), a on je tedy diskreditovatelnou, nikoli diskreditovanou osobou, představuje to jeho druhou hlavní životní situaci. Nejde pak o zvládání napětí vznikajícího během společenských kontaktů, ale o regulování informací týkajících se jeho vady. Dát či nedat najevo, říci či neříci, přiznat či nepřiznat, lhát či nelhat, a to komu, jak, kdy a kde. Někdy sehraje roli i vyšší pravděpodobnost náhlého prozrazení a nastává okamžik zásadní deziluze, jako u této zrakově postižené dívky:

„Myslím, že poprvé jsem si uvědomila svou situaci, a současně v souvislosti s tím pocítila i první prudký zármutek. Zcela náhodně jednoho dne na pláži, kam jsme si vyšli spolu se skupinou jiných dospívajících dětí. Ležela jsem na písku a chlapci a dívky kolem si asi mysleli, že spím. Jeden z chlapců řekl: „Mám Domeniku rád, ale se slepou holkou bych nikdy chodit nemohl.“ Snad ani nemůže existovat předsudek, který by vás dokonaleji zavrhoval.“ (GOFFMAN, 2003, str. 45)

Člověk postižený v nedávné minulosti tělesným či smyslovým handicapem může počítat s tím, že osoby podobně postižené, ale zkušenější než on sám co do schopnosti vyrovnat se se svou vadou, jej zahrnou návštěvami, jejichž prostřednictvím jej „uvítají v klubu“ a vysvětlí mu, jak nejlépe zvládat své tělo a svou psychiku. Čerstvě osleplá dívka, která navštívila Dům světla rovnou cestou z nemocnice, o tom říká:

„Mé dotazy ohledně slepeckého psa byly zdvořile smeteny se stolu. Jiný vidoucí zaměstnanec mě odvedl na prohlídku. Navštívili jsme Braillovu knihovnu, učebny, klubovny, kde se scházejí slepí členové hudebních a dramatických kroužků, společenskou místnost, kde při slavnostních příležitostech slepí tančí se slepými, bowlingové haly, kde spolu slepí hrají, jídelnu, kde spolu slepí obědvají a večeří, obrovské dílny, kde si slepí vydělávají na živobytí výrobou smetáků a košťat, tkaním kobereců a vyplétáním židlí. Jak jsme přecházeli z místnosti do místnosti, slyšela jsem šoupaní podrážek, přidušené hlasy, poklepávání holí. Toto byl onen bezpečný, oddělený svět nevidomých – svět zcela odlišný, jak mě ujistil sociální pracovník, od toho, který jsem právě opustila...Očekávalo se ode mne, že se stanu součástí tohoto světa, že se vzdám své profese a budu si vydělávat vyráběním smetáků. V Domě světla by mě rádi naučili smetáky vyrábět. Měla jsem strávit zbytek života výrobou smetáků s dalšími slepci, obědvat s nimi, tančit s nimi. Při té představě se mi udělalo strachy úplně nevolno. S takhle zhoubnou segregací jsem se ještě nikdy nesetkala.“ (GOFFMAN, 2003, str. 49)

Podle názoru osob se stigmatem pak normální lidé, s nimiž jsou v opakovaném styku, do určité míry postupně přijímají jejich vadu, takže

vzniká naděje na vytvoření určitého normálního každodenního koloběhu vztahů.

„V některých holičstvích mě už dnes samozřejmě vítají jako zastara, a jsou i hotely, restaurace a veřejné budovy, kam mohu vstoupit, aniž se mě zmocní pocit, že k něčemu dojde. Pár řidičů trolejbusů a autobusů mi prostě jen popřeje dobré ráno, když nastoupím se svým psem, a pár číšníků, které znám, mě obsluhuje s typickou nezúčastněností. V úzkém rodinném kruhu se už o mě přirozeně dávno přestali nějak zvlášť strachovat, což platí i pro většinu mých důvěrných přátel. Do té míry se dá říci, že jsem napomohl osvětě lidstva.“

(GOFFMAN, 2003, str. 66)

Dá se předpokládat, že čím užší je spojení stigmatizovaného s normálními, tím více se bude sám vnímat astigmaticky, ačkoli v některých kontextech tomu bude právě naopak.

„Kdysi – je to pár let – jsem si myslívala, že bych raději než se slepcem chodila s mužem, který vidí. Občas se ale scházívám s muži, a postupně se mé pocity v tomhle ohledu změnily. Cení si porozumění, jaké může jeden slepec poskytnout druhému, a dokážu si teď vážit slepce pro jeho osobní vlastnosti a těšit se z porozumění, jež mi může poskytnout. Někteří z mých přátel mají zrak v pořádku a jiní jsou slepí. Takhle mi připadá, že by tomu mělo být – nechápu, proč by se měly lidské vztahy nějak regulovat.“ (GOFFMAN, 2003, str. 125)

1.6 Kvalita života osob s postižením

„Pojem kvalita života můžeme všeobecně chápat jako úroveň fyzických, psychických a sociálních aktivit člověka k jeho ekosystému. Týká se hlavně naplnění životních potřeb a spokojenosti v životě.“

(JESENSKÝ, 2000, s. 81)

Na kvalitu života osob se zdravotním omezením má kromě samotného zdravotního stavu vliv řada dalších okolností. Vymětal (2003) uvádí, že kvalita života osob s určitým onemocněním je výslednicí těchto okolností.

Stav psychické a fyzické pohody (opakem je bolest, nevolnost, deprese, strach atp.).

Úroveň sebeobsluhy – jedinec se sám dokáže najíst, vykonat hygienu (opakem je závislost na péči okolí).

Pohyblivost jedince – nemocný je schopen samostatné lokomoce.

Zapojení jedince do života a pozitivní emoční odezva – mezi lidmi je oblíbený, příbuzní a přátelé ho často navštěvují.

Aktivní spoluúčast na „vytváření vlastního osudu“ – jedinec má možnost spolurozhodovat na základě faktické informovanosti a v rámci své kompetence o léčbě, rehabilitaci a ostatních opatřeních.

Jedinec hodnotí svůj život, včetně podstupené léčby, za smysluplný, tedy i nezbytný a žádoucí.

Život osob s postižením je vždy do určité míry zasažen jejich zdravotním stavem. Přesný rozsah a charakter tohoto omezení je dán řadou faktorů, mezi které patří především druh postižení, jeho závažnost a manifestace v každodenním životě, ale také osobnostní faktory, sociální postavení jedince, rodina, dostupnost podpory, postoj společnosti k danému postižení atd. Toto se promítá také do faktu, že osoby s postižením mohou některým oblastem života přikládat vyšší důležitost než běžná populace a také

za významné považovat oblasti, které v běžných nástrojích nejsou explicitně zahrnuty.

Jednotlivé součásti hodnocení kvality se nemění, může se však měnit jejich individuální významnost. Významným faktorem je rozdíl mezi vnímáním svého zdravotního stavu a skutečným zdravím. Lidé trpící určitou nemocí, kteří se se svým stavem vyrovnají a přizpůsobí mu své plány a očekávání, získají určitý pocit životní pohody, a tím i lepší kvalitu života. Naopak jedinci, kteří svůj zdravotní stav nepřijmou, jsou stále méně spokojeni se svou funkční schopností a celkovou životní situací. Zásadním faktorem jsou očekávání. Čím menší je rozdíl mezi očekávanými jedince a tím, čeho je reálně schopen dosáhnout, tím vyšší je jeho kvalita života.

Podle Jesenského (2000), tvoří kvalitu života handicapovaných rozsáhlá oblast činitelů. Tyto umožňují těmto lidem žít jednak v prostředí běžné intaktní společnosti, tj. integrovaně (dnes moderněji inkludovaně), ale také v prostředí minoritních kultur specificky uzpůsobených pro život příslušné skupiny stejně či podobně handicapovaných, tj. segregovaně. **Vnitřní činitelé** vytvářejí změny v kvalitách života handicapovaných. Patří k nim především jejich samotné somatické a psychické vybavení, alterované defektem, poruchou, disaptabilitou, handicapu či efektivitami. Z tohoto hlediska je podstatné vše, co podmiňuje rozvoj a integritu osobnosti handicapovaného. **Vnější činitelé** života handicapovaných a jeho kvalit pak představují podmínky jejich existence v oblastech materiálně – technických, přírodně – ekologických, pracovně – ekonomických, společensko – kulturních a výchovně – vzdělávacích. Handicapovaní a jejich kvalita života jsou citlivým indikátorem narušení rovnováhy v nejrůznějších oblastech rozvinutého kulturního života společnosti. Úpravy prováděné z jejich podnětu zdaleka nemusí uspokojovat pouze potřeby handicapovaných. Často vyhovují i intaktnímu člověku, podmiňují komfort, spolehlivost a jistotu v jeho životě. Skutečnost, že úpravy pro handicapované nepřekázejí ostatním, jsou významnou podmínkou vytvářející předpoklad pro inkluzi, integraci, socializaci, akulturaci, laborizaci, výchovu i vzdělání handicapovaných.

2. VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH A DOSPĚLÝCH ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH

Vzdělávání dospělých je organizovaná (většinou sebeorganizovaná), cílevědomá a více či méně institucionalizovaná pomoc dospělému člověku, skupinám lidí nebo organizací, týkající se zvládnutí určitých problémů pomocí učení či uspokojení potřeb poznání. Vzdelávání dospělých se stává součástí života neustále se rozšiřujícího okruhu lidí, přesto ale není pro jejich život dominantní.

Vzdělávání dospělých

- je nabídka, kterou využívá dospělý podle svých potřeb nebo pod tlakem okolností – není tedy permanentní (nepřetržité)
- spíše doprovází, než se snaží řídit dospělého člověka
- nezahrnuje veškeré učení dospělého – dospělý se učí zvládat své problémy většinou vně andragogických situací

Funkce vzdělávání ve společnosti jsou

- kvalifikační – počítat, psát, znalosti, kvalifikace, kompetence, dochvilnost, pořádkumilovnost, píle, motivace, aspirace
- selekční – přidělení různých vzdělávacích drah
- alokační – přidělení povolání
- integrační – obsahy, témata, metody, vyučování, skryté kurikulum, atmosféra, komunikace
- přenos kultury – tradování kultury, rozvoj kultury

(Beneš, 2003)

2.1 Dospělý v andragogice

Filozofie, sociologie, psychologie, lékařství, právní a jiné vědy, ale i literatura dělí lidstvo na děti/dorůstající a dospělé. Pedagogika a andragogika to dělají také. Pro pedagogiku znamenala dospělost po dlouhou dobu jen cíl výchovného působení. Dospělý byl hotový produkt a představoval normální stav, něco stabilního a již se nevyvíjejícího, pokud pomineme stárnutí jako postupné slábnutí sil.

Biologicky je dospělý někdo, kdo dosáhl fyzické zralosti.

Z právního hlediska znamená dospělost získání práv a povinností (plnoletost, aktivní a pasivní volební právo, právní zodpovědnost, možnost uzavření sňatku nebo řídit auto atd.).

Sociologie definuje dospělého jako člověka, který převzal nové sociální role, přičemž založení rodiny a nástup do pracovního života se považují za dominantní.

Psychologie vyzdvihuje stabilizaci forem chování, myšlení a prožívání.

Pedagogika vidí dospělého jako vychovatele následující generace (a částečně jako svůj produkt).

Z pohledu antropologie a ontogeneze je důležité si uvědomit, že člověk se narodí závislý na péči, Tato péče nemůže spočívat jenom v zajištění biologického přežití, ale i v podpoře učení za účelem zvládnutí podmínek svého života. Dospělý člověk se učí více než dorůstající nejen podle vývojových fází a nároků na něj kladených, ale i podle svých potřeb a nároků. Jednou se dospělý učí v zájmu své profese, podruhé spíše vyhledává profesionální pomoc, formu poradenství, pomoci a podpory. Druhý případ se více týká i dospělých zrakově postižených.

(Beneš, 2003)

2.1.1 Cílové skupiny ve vzdělávání dospělých

Vzdělávání dospělých se nikdy nemůže spolehnout na to, že bude pracovat s neměnnými, jasně definovanými skupinami účastníků. Tím pádem musí také podle aktuálních požadavků upravovat cíle, obsahy a metody své práce. Cílové skupiny vzdělávaných jsou tedy v myšlení andragogiky vždy obsaženy. Důležitou roli hraje i myšlenka sociální rovnosti, rovnosti vzdělávacích šancí a práva na vzdělání. Není divu, že se sociální a vzdělávací politika a andragogika zaměřili na vyhledávání znevýhodněných skupin a snažili se pro ně vypracovat odpovídající vzdělávací programy.

Beneš (2008), říká že, andragogické a vzdělávací organizace se musí tedy cílovými skupinami zabývat z následujících důvodů:

- účast na vzdělávání dospělých je ve většině případů alespoň do určité míry dobrovolná a potenciální účastníci musí být přesvědčeni o atraktivitě nabídky
- vzdělávací zařízení se často financují podle účastníků, musí se tedy postarat, aby jejich kurzy byly navštěvovány
- v důsledku rychlých společenských a ekonomických změn se cílové skupiny často mění
- omezení heterogenity účastníků zpravidla přispívá k větší efektivitě učebních plánů
- zaměření na cílové skupiny může přispět k demokratizaci vzdělávání dospělých

Často se úvahám o práci s cílovými skupinami vyčítá, že připisuje určitým skupinám vzdělanostní deficit, a tím je stigmatizuje. Musíme si uvědomit, že se jedná o oprávněné sociologické zjištění, možnost se vzdělávat je skutečně na sociálním postavení závislá. Andragogika pak může v individuálních případech pomoci řešit životní a sociální problémy (např. rekvalifikacemi) a nikterak nestigmatizuje. Práce s cílovými skupinami může tedy naopak přispět k demokratizaci vzdělávání dospělých, postupuje-li podle následujícího modelu:

- určení vzdělávacích deficitů a znevýhodněných skupin

- popsání podmínek a forem těchto deficitů a nerovností
- vymezení témat a příprava vzdělávací nabídky pro určité cílové skupiny

Pokud bereme účastníky vážně, musíme zohlednit i jejich zkušenosti, znalosti, zájmy a také je do tvorby a realizace programů zapojit. Ukazuje se, že nestačí cílovou skupinu jen zvenčí určit, ale že potenciální účastníci musí také sami sebe jako specifickou cílovou skupinu chápat. Cílové skupiny se tvoří buď spontánně, zdola nebo v rámci vzdělávacích strategií organizací či pod vlivem komerční nabídky. V každém případě má každý druh vzdělávání dospělých svoji klientelu a snaží se respektovat její specifika.

2.1.2 Současná situace ve vzdělávání dospělých

Současnou situaci ve vzdělávání dospělých Beneš (2008) charakterizuje takto:

- Hodnota a prestiž vzdělání roste. Stále více lidí cítí potřebu participovat na dalším vzdělávání. Dostupná nabídka však není pro všechny stejná. Vzdělávání dospělých nevytvořilo čtvrtý subsystém vzdělávací soustavy (vedle všeobecného, odborného a vysokého školství). To by vyžadovalo i jiné angažmá státu v této oblasti.
- Vzdělávání dospělých se stalo součástí personální politiky v organizacích. Výrazně se posouvá těžiště vzdělávání dospělých od zájmového a všeobecného ke vzdělávání zaměřenému na získávání profesních kvalifikací a kompetencí.
- Podíl nestátní nabídky vzdělávání dospělých prudce roste. Přestává platit představa, že vzdělávání dospělých zabezpečuje sociální politika státu. Vzdělávání není již jen spotřeba veřejných statků, stává se potřebou lidí a zbožím, které může vydělávat peníze a má svůj trh. Roste trh vzdělávacích komerčních nabídek, průmyslu volného času a komerční kultury. Nabídka dostává vlastní váhu, a tvoří si tak sama poptávku.
- Učení je součástí konzumního způsobu života a kultivace vlastního životního stylu.

- Tradice vzdělávání dospělých jako svépomocného sociálního hnutí se obnovují s jiným obsahem. Princip zaměření na účastníky znamená stále více vzdělávání v rámci nových sociálních hnutí (ekologické, feministické, alternativní hnutí) nahrazujících dřívější spolky a svazy. Rozmáhají se vzdělávací formy zaměřené na vnitřní svět osobnosti (terapeutické formy, sebepoznání, jóga, východní techniky zvládnání stresů, meditace, sebeléčení, feministická terapie, magie atd.) týkající se tělesnosti, emocí a duchovního světa, které našly cestu i do dalšího odborného vzdělávání, v neposlední řadě manažerského. Tradiční pořadatelé vzdělávání dospělých fungují i nadále, často se však mění obsah i metody jejich práce. Vzdělávání dospělých probíhá v rostoucí míře vně andragogických institucí, při práci a trávení volného času.
- Tyto změny jsou nejenom důsledkem společenského vývoje, čili měnících se nároků na lidi, ale i změn ve vzdělanostní úrovni a hodnotových zaměření současného člověka. Vzdělávání dospělých musí tedy reagovat nejenom na společenské změny, zrovna tak, možná i zásadněji, se mění i potenciální účastník. Lidé jsou náročnější, kritičtější, vzdělanější a vybíravější.

Cílem tohoto snažení je v současném rámci EU především zaměstnavatelnost, konkurenční schopnost ekonomiky, sociální soudržnost a aktivní občanství. Jako přínos pro jedince se vyzdvihuje především možnost jeho seberealizace. Příležitosti, které celoživotní učení jedinci nabízí, nejsou ovšem chápány jako garance vysokého profesního a společenského statusu. V dnešní době se zdůrazňují **funkce sociálně – integrativní**, umožnění rozvoje osobnosti jako součásti společnosti a určitých společenství, **funkce demokratizační**, přínos vzdělávání dospělých pro rozvoj demokratizace a občanských kvalit, **funkce emancipační** při rozvoji nových forem společenského spoluzití a při zvyšování participace a sebeurčení v politickém a ekonomickém procesu, přínos pro **rozvoj a tvorbu identity** jednotlivců vzhledem k individualizaci a pluralizaci života. V neposlední řadě se jedná o **funkci kvalifikační**

spojenou s odborným vzděláváním, sociální mobilitou, rovností šancí, konkurenční schopností jednotlivců, organizací i států atd.

2.1.3 Zvláštnosti výchovy a vzdělávání dospělých

Úspěšná výchovná a vzdělávací práce s dospělým účastníkem vyžaduje respektování jeho zvláštností a využívání „silných stránek“ jeho osobnosti.

Dospělý účastník jakéhokoliv vzdělávání se vyznačuje určitou úrovní sociální zralosti, vyrovnaností, ustáleným životním způsobem, systémem hodnot, smyslem pro reálné cíle a pro praktický život.

Je tedy nutno respektovat, že dospělý účastník bude na základě svých životních a pracovních zkušeností přijímat poznatky diferencovaněji a kritičtěji, s ohledem na své potřeby, tužby, přání a aspirace. Do vzdělávacího procesu vstupuje převážně dobrovolně, lze tedy předpokládat jistou studijní motivaci a zájem na dalším rozvoji.

Důležité je brát v úvahu i veškeré odlišnosti, vyplývající z psychofyziologických zvláštností jednotlivých věkových skupin (značné rozdíly v pozornosti, pružnosti myšlení, praktické orientaci myšlení, v odolnosti a stabilitě vnímání, paměťových schopnostech apod.)

U dospělých převládá praktické, až pragmatické myšlení. Chtějí vědět, k čemu jim učení bude, čeho mohou dosáhnout, jaké efekty jim vzdělávání přinese. Proto je nutné pečlivě vázat obsah vzdělávání (tematiku, učební materiál) a volit didaktické pomůcky vzhledem k životním a pracovním zkušenostem účastníků. U zrakově postižených zejména s ohledem k jejich možnostem a potřebám.

Pro překonání nejrůznějších bariér ve vzdělávání hraje klíčovou úlohu adekvátnost, opodstatněnost, přístupnost, jednoduchost, a srozumitelnost verbálních i neverbálních komunikačních prostředků. Tam, kde vzdělavatel nevystačí s readabilitou verbálního projevu (rychlostí, snadností a přesností příjmu sdělení), měl by vhodně a účelně využívat nejrůznějších názorných pomůcek, které mohou podstatu vysvětlovaného objasnit často lépe než pouhá slova.

Zejména je třeba dbát na přiměřenost a adekvátnost vzdělávacího procesu s ohledem na uspokojování potřeby orientace dospělého účastníka v rovině poznávací (rozvoj znalostí), emotivně – hodnotové (přijetí ideálů, hodnot stylů, norem chování a jednání) a operační (utváření a zdokonalování vlastních dovedností v praktické činnosti účastníka).

Čím lépe vzdělavatel zná své posluchače (klienty), tedy míru a kvalitu jejich životních zkušeností, předchozího vzdělání, jejich názorů, přesvědčení a zájmů, tím lépe na ně může didakticky působit, účinně, přesně a přesvědčivě argumentovat a dosahovat v daném andragogickém prostoru požadovaných výsledků.

(Barták, 2008)

2.1.4 Motivy ve vzdělávání dospělých

Chování člověka je jen málokdy ovlivňováno pouze jedním motivem. Určuje je řada navzájem propojených motivů, z nichž jeden bývá dominantní. To platí i pro motivy na jejichž základě vstupují dospělí do vzdělávacích situací.

Šíři těchto motivů vymezují Somr, Procházka (2008) jako:

- únik z nudy, pocitu osamění, nepotřebnosti, zbavení se obtíží ve společenském životě, kompenzaci nedostatků ve vzdělání
- potřebu získat vědomosti, osvojit si dovednosti a zaujímat postoje, které mohou usnadnit vlastní pracovní postup a které rozšiřují i možnosti většího sebeuplatnění
- nadřazení společenského prospěchu, jako výsledku realizace společensky prospěšných cílů naplňovaných osvojenými vědomostmi, postoji a dovednostmi
- potřebu získat nové přátele, společenské kontakty, radost ze skupinových aktivit, ocenění studijních úspěchů skupinou i spolupracovníky

- potřebu splnit očekávání nějaké autority (blízké osoby), zaměstnavatele, rodiny, zájmové skupiny, přítele
- potřebu učit se jen pro radost z poznávání, nevázat se jen na dílčí cíl, ten se může objevit později.

Hladílek (2009) říká, že motivace může souviset také s pracovním zařazením, pracovním postavením a s pracovními perspektivami.

Studující očekávají:

- změny v pracovním zařazení, kariérním růstu, systému hodnocení
- změny v obsahu práce – možnost specializace
- uznání kvalifikace ve vztahu k zastávané pracovní pozici (rekvalifikace, splnění kvalifikačních požadavků, certifikace) aj.

Kvalita vzdělávacích aktivit studujících, jejich přístup ke studiu, plnění studijních úkolů aj. může být motivována nebo naopak nemotivována subjektem zajišťujícím vzdělávání.

Pozitivně motivuje:

- perfektní organizace ve vzdělávání
- kvalifikovaný přístup lektorů k výuce a studujícím
- odstranění negativních pocitů (studu a strachu) dospělého před vzděláváním
- spravedlivé ocenění výsledků studia jako podmínka úspěchu
- uplatnění moderní a funkční didaktické techniky
- stanovení splnitelných krátkodobých i dlouhodobých pedagogických cílů

Demotivující je naopak:

- nezájem a lhostejnost ostatních účastníků studia
- direktivní vyžadování účasti při plnění formálních úkolů a činností
- nadřazenost lektorů, podceňování účastníků studia, nezájem o jejich studijní a osobní podmínky
- mentorování, moralizování, školometný (autoritativní) přístup

- nedostatek studijní literatury jak v publikované, tak v elektronické podobě

Dospělého člověka, který se dále vzdělává (učí) označujeme pojmem účastník vzdělávání. Účastníkem je každý vzdělávaný, školený, instruovaný či sebevzdělávající se člověk

Účastníci – představují skupinu lidí různého věku, v různých společenských pozicích, s různou úrovní psychického vývoje a různorodých motivů, které spojuje účast na vzdělávacích aktivitách:

- jsou fyzicky i psychicky dozrálí, role učícího se není jejich primární rolí
- plní dále roli partnera, rodiče a aktivního občana. Role učícího se je primární rolí dítěte, u dospělého je to role vedlejší.
- mají široký zkušenostní základ. Jejich dosud získané zkušenosti mohou napomáhat chápání nového učiva, mohou však být i brzdou pro osvojování nových poznatků.
- jsou více zainteresováni na učení, z něhož plyne okamžitý zisk
- úspěšné plnění různých sociálních rolí dává účastníkovi pocit sebeúcty a nezávislosti. Ti, kteří jsou méně úspěšní při plnění svých rolí (a to i studijních) ztrácejí svou jistotu, méně si důvěřují.
- nezávislé sebepojetí účastníka je úzce spojeno se vzdělávací autonomií, samostatností při vzdělávání. Předpokládá to schopnost stanovit si cíle učení, schopnost využívat různé informační zdroje, schopnost učit se různými způsoby.

2.1.5 Nutné předpoklady úspěšného učení dospělých

Petřková (2000) jako nutné předpoklady úspěšného učení dospělých uvádí:

- motivaci k učení
- způsobilost k učení
- umění učit se (potřebné vybavení dovednostmi)

- rozeznávat důležitosti toho, co je třeba se naučit a stanovení vlastních cílů učení
- informovanost o průběhu svého učení a o dosaženém pokroku
- pomoc při organizaci učební činnosti jako předpokladu co nejvyšší pravděpodobnosti studijního úspěchu

Předpoklady úspěšného učení je možno vymežit jako souhrn schopností, motivace, vůle, umění se učit, racionálního využití volného času a vhodné životosprávy.

Některé z uváděných předpokladů je nutno podrobněji vysvětlit. Významná je v tomto smyslu především vůle. Volní jednání je způsob, kterým člověk vědomě a záměrně organizuje svou činnost, aby dosáhl vytčeného cíle. K pozitivním volním vlastnostem patří zejména cílevědomost, ukázněnost a vytrvalost. Pevná vůle se projevuje i překonáváním různých překážek a obtíží nejen v práci, ale i ve všech aktivitách realizovaných v osobní, rodinné i společenské sféře.

S volními vlastnostmi souvisí úzce racionální využití volného času. Studium znamená pro dospělého velký zásah do jeho pracovního i životního rytmu. Protože se vlastní studium může odehrávat až po skončení pracovní doby, je nutno využívat nejen odpolední a večerní dobu, ale i volné dny, svátky a dovolenou.

Prakticky to znamená:

- vypracovat si pevný a zároveň pružný časový plán zahrnující pracovní činnosti a vzdělávací aktivity včetně dalších mimopracovních a rodinných aktivit
- respektovat správný rytmus střídání práce (učení) s odpočinkem
- respektovat rozdíly ve výkonnosti v průběhu dne (obecná denní výkonnostní křivka).

2.1.6 Didaktický proces v andragogice

Požadované efektivity didaktického procesu je dosaženo obvykle tehdy, když je realizován jako proces logicky na sebe navazujících etap, kroků (někdy se užívá i pojmu fází). Stanovení těchto etap je výsledkem bohaté zkušenosti vzdělavatelů dospělých, které se kodifikovaly v podobě didaktických (andragogických) principů. Tyto principy se pak využívají u všech skupin i jednotlivců vzdělávaných dospělých, tedy i např. u dospělých zrakově postižených.

Didaktický proces vzdělávání dospělých probíhá dle Malacha (2002) v **5 etapách:**

1. **motivace a aktivace** – vzbuzení zájmu účastníků
2. **expoze** – zprostředkování nových informací, činností, ...
3. **fixace** – procvičování a upevňování látky
4. **aplikace** – využití poznatků při řešení praktických úkolů
5. **diagnostika** – hodnocení výsledků výuky

2.2 Vzdělávání a rozvoj zrakově postižených

Doporučení Evropského parlamentu a Rady Evropské unie o klíčových kompetencích pro celoživotní učení (2006) vymezuje v Evropském referenčním rámci osm oblastí kompetencí pro etapu základního vzdělávání.

1. Komunikace v mateřském jazyce
2. Komunikace v cizích jazycích
3. Matematická kompetence a základní kompetence v oblasti vědy a technologií
4. Kompetence k práci s digitálními technologiemi
5. Kompetence k učení
6. Kompetence sociální a občanské
7. Smysl pro iniciativu a podnikavost
8. Kulturní povědomí a chápání uměleckého vyjádření

Výše uvedené kompetence, by dle Vetešky a Tureckiové (2008) měly **všem** jedincům, zajistit rozvoj na takovou cílovou úroveň, která je připraví na dospělost a vytvoří základ pro další vzdělávání a pracovní život. Dospělí pak budou schopni své klíčové kompetence dále rozvíjet a aktualizovat prostřednictvím komplexního a všeobecného celoživotního učení. Kompetence jsou definovány jako kombinace znalostí dovedností a postojů odpovídajících určitému kontextu. Klíčovými kompetencemi jsou ty, jež všichni potřebují ke svému osobnímu naplnění a rozvoji, aktivnímu občanství, sociálnímu začlenění a pro pracovní život. Klíčové kompetence jsou pokládány za stejně důležité, protože každá z nich může přispět k úspěšnému životu ve společnosti založené na znalostech. Řada kompetencí se překrývá a je vzájemně propojena. Nezbytným základem vzdělání jsou elementární jazykové dovednosti, čtení, psaní, ovládání početních úkonů, informační a komunikační technologie a pro všechny vzdělávací aktivity je nezbytná kompetence „umět se učit“. Učení se proto stává základním aspektem života celé moderní společnosti.

Celoživotní učení lze členit do dvou základních etap.

- Počáteční
- Další vzdělávání

Počáteční vzdělávání zahrnuje veškeré formální vzdělávání v rámci vzdělávací soustavy (primární, sekundární a terciární) a probíhá zejména v mladém věku a může být ukončeno kdykoli po splnění povinné školní docházky, a to buď vstupem na trh práce, nebo přechodem mezi ekonomicky neaktivní obyvatele.

Celoživotní učení je v ideálním pojetí považováno za nepřetržitý proces. Jde o to, aby byl každý jedinec připraven a ochoten se učit. V této souvislosti se setkáváme s názorem, že ve škole získané schopnosti a znalosti nejsou ani tak cenné jako schopnost, respektive kompetence učit se.

Celoživotní učení zahrnuje **formální, neformální a informální** vzdělávání. Předpokládá prolínání a doplňování uvedených forem učení v průběhu celého života.

Formální vzdělávání začíná u běžné i zdravotně postižené populace v dětském věku.

Práce se žákem se zdravotním postižením je někdy těžší, někdy radostná, někdy jiná a hodně často stejná jako s ostatními žáky. Aby taková být mohla, vyžaduje od pedagoga přece jen vyšší přípravu. Do ní se řadí nejen seznámení se s příčinami, projevy a zejména důsledky příslušného druhu zdravotního postižení, ale také s možnostmi (zákonitostmi, zásadami či zkušenostmi), které je potřebné a nutné využívat. Pedagog, případně andragog musí umět pracovat s dostupnými kompenzačními pomůckami. Samozřejmostí by měla být znalost odborných institucí a organizací, které se péčí o handicapované zabývají.

U zrakově postižených je nutno také ovládat Braillovo bodové písmo a umění na základě znalosti pravidel komunikace s žákem nebo klientem vhodně jednat a spolupracovat.

Zpracovány a vytvořeny jsou metodiky pro každé z obvyklých druhů postižení a samozřejmě i pro zrakově postižené.

(Baslerová a kol., 2012)

Stejně jako běžná populace se i zrakově postižení vzdělávají formálně, neformálně a také informálně.

Formální učení/vzdělávání

Je vymezováno jako učení, které je realizováno v organizovaném a strukturovaném prostředí (tj. ve vzdělávacích a výcvikových institucích) a je explicitně plánováno jakožto proces učení (v termínech cílů, času a obsahu).

Formální učení je intencionální (záměrné) z hlediska učící se osoby a typicky vede k získání uznávaných certifikací, diplomů a kvalifikací.

Formální vzdělávání dětí i dospělých se může uskutečňovat ve všech úrovních formálního vzdělávacího systému. Typicky zahrnuje osoby ve věku od pěti až šesti let do dvaceti až pětadvaceti let.

(Průcha, Veteška, 2012)

Ve věku od narození po nástup do MŠ nebo stacionáře se rodiče zrakově postiženého dítěte na základě informace očního lékaře mohou kontaktovat se střediskem rané péče, kde speciální pedagogové-poradci pomáhají rodině s jeho vedením. U dítěte, kde se předpokládá alespoň částečná zraková percepce, je důležité co nejdříve započít se zrakovou stimulací. Nevidomé děti jsou rozvíjeny především cestou sluchového a hmatového vnímání.

Speciálně pedagogická podpora vývoje zrakově postiženého dítěte se po ukončení rané péče ubírá různými směry.

Dítě je ve speciální mateřské škole, nebo je integrováno v běžné mateřské škole, či ve speciální třídě běžné mateřské školy. Odbornou pomoc,

zejména při integraci zrakově postiženého dítěte, učitelkám, ale i rodičům dítěte kontinuálně s ranou péčí přebírá speciálně pedagogické centrum.

Školní docházka se realizuje buď na speciální škole pro zrakově postižené, nebo formou integrace na běžných základních školách, či ve speciálních třídách základní školy. Speciálně pedagogické centrum se stává odborným garantem pro výuku zejména v situaci integrace. Metodicky vede učitele v těch předmětech, které vyžadují speciální přístup. Obsah výuky na speciální škole se neliší s obsahem výuky na základní škole, výjimkou je výuka některých předmětů jako je tělesná a výtvarná výchova, kde se učivo redukuje, na rozdíl od jistého navýšení, které představuje nabídka výuky samostatného pohybu a prostorové orientace nebo hra na hudební nástroj v rámci hudební výchovy aj.

Speciálně pedagogická pomoc je zajišťována i v období po ukončení základní školy, tedy od 15 let výše. Předprofesní a profesní příprava se realizuje formou středoškolského studia. Lze doporučit speciální střední školy, jako je gymnázium pro zrakově postižené, mezi laickou veřejností je známá konzervatoř Jana Deyla a dále střední školy s maturitními i nematuritními obory. I zde lze absolvovat studium na běžném typu školy.

Odbornou pomoc lidem od 15 let věku, případně osobám osleplým, nabízí střediska tyfloservisů a tyflokabinetů. O jejich existenci se člověk se zrakovým postižením dozví od oftalmologa. Nabízené služby jsou široce koncipovány.

(Pipeková a kol., 1998)

Po ukončeném vzdělávání ve vyšší střední škole s maturitní zkouškou následuje **terciární vzdělávání**. Představuje široký sektor vzdělávací nabídky. Poskytuje specializované nebo umělecké vzdělání. Člení se na vzdělávání vysokoškolské a vyšší odborné. Vysokoškolské vzdělání poskytují vysoké školy, dnes ve většině studijních oborů strukturované na bakalářské a magisterské studium.

Vyšší odborné vzdělávání organizují prakticky zaměřené vyšší odborné školy.

V případech, kdy to vyžaduje charakter studijního programu, nemusí magisterský studijní program navazovat na bakalářský, pak se jedná o tzv. nestrukturované studium. (Průcha, Veteška, 2012)

Zrakově postižení, stejně jako ostatní studenti se specifickými potřebami mohou v současné době využívat služeb center podpory zřízených na mnoha vysokých školách. Jejich cílem je zajistit studentům se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním takový rozsah a formu podpory, aby mohli uplatnit svoje schopnosti podobně, jako studenti bez postižení, a to aniž by tím utrpěly kvalita a obsah studia.

Služby bývají poskytovány studentům bakalářských, magisterských i doktorských studijních programů v prezenční i kombinované formě studia bezplatně a jejich využití je dobrovolné. Podpora se zaměřuje nejen na studium jako takové, ale také na související oblasti, jako je ubytování, trávení volného času, doprava apod.

Služeb center mohou využívat studenti a uchazeči o studium:

- se zrakovým postižením,
- se sluchovým postižením,
- s pohybovým postižením,
- se specifickými poruchami učení,
- s psychickou poruchou,
- s chronickým somatickým onemocněním .

Centra dále poskytují služby také pedagogickým pracovníkům vysokých škol a univerzit

Nabízí služby pro studenty

- pomoc při řešení problémů při studiu,
- pomoc při zajištění přístupnosti prostředí,

- technická podpora při zajišťování a zprostředkování studijních materiálů (digitalizace tištěných dokumentů, tisk, tisk v Braillově písmu, kopírování, pořizování audio a video dokumentů),
- knihovna studijních materiálů pro studenty se zrakovým postižením,
- poradenství pro využití IT a zajištění jejich přístupnosti,
- zajišťování asistence,
- zprostředkování tlumočnického servisu pro neslyšící,
- nácvik studijních a pracovních strategií,
- individuální výuka,
- sociální poradenství,
- diagnostika.

Nabízí služby pro uchazeče o studium

- informace o možnostech studia,
- informace o možnostech ubytování a dalších podpůrných službách,
- přizpůsobení přijímacích zkoušek,
- diagnostika specifických potřeb,
- sociální poradenství.

Nabízí také služby pro pedagogické pracovníky

- poradenství a konzultace v záležitostech souvisejících se studiem studentů se speciálními vzdělávacími potřebami,
- pomoc při komunikaci se studenty se zdravotním postižením,
- podpora při výběru vhodných forem a při technickém a organizačním zajištění státních závěrečných zkoušek, zkoušek, kolokvií a zápočtů,
- zajištění adaptace přijímacích zkoušek pro studenty se zdravotním postižením.

Neformální učení/vzdělávání

Zahrnuje jakékoliv organizované vzdělávací aktivity probíhající mimo formální vzdělávání.

Realizuje se formou kurzů, seminářů, školení apod., zpravidla v zařízeních zaměstnavatelů, soukromých vzdělávacích institucí, neziskových organizací, ale i v klasických školách.

Neformální vzdělávání, které nevede k získání uceleného stupně vzdělání, zahrnuje například kurzy cizích jazyků, počítačové kurzy, rekvalifikační kurzy, kurzy autoškol, volnočasové aktivity, ale také krátkodobá školení a přednášky (povinná školení zaměstnanců apod.).

Nutnou podmínkou realizace neformálního vzdělávání je vedení vzdělávací akce odborníkem (lektorem, trenérem, tutorem atd.).

Neformálnímu vzdělávání se přisuzuje velká důležitost jako způsobu naplňování celoživotního vzdělávání.

K účelnému naplnění volného času slouží také **zájmové vzdělávání**, které umožňuje lidem získat další vědomosti a dovednosti. Mezi charakteristické znaky patří zájem jedince, volný čas, dobrovolnost, svoboda výběru, pestrost nabídky, uspokojení potřeb, otevřenost a aktivita.

Zájmové vzdělávání poskytují jednak školy a školské instituce, jednak především mimoškolní vzdělávací instituce (nadace, odbory, podniky aj.) a různé instituce neformálního vzdělávání (knihovny, muzea, galerie ad.)

(Průcha, Veteška, 2012)

Dospělí zrakově postižení se nejčastěji neformálně vzdělávají v organizacích, jako jsou tyflocentra, tyfloservisy, tyflokabinet a další organizace k tomu určené a zřizované.

Informální učení/vzdělávání

Je procesem získávání vědomostí, osvojování si dovedností, postojů a kompetencí z každodenních zkušeností a činností v práci, rodině a ve volném čase (ze sociálního prostředí a z osobních kontaktů).

Zahrnuje rovněž sebevzdělávání, byť si učící se jedinec většinou nemá možnost ověřit nabyté znalosti.

Na rozdíl od formálního a neformálního vzdělávání je informální učení neorganizované, zpravidla nesystematické a institucionálně nekoordinované.

Dochází k němu obvykle spontánně, nemá charakter záměrného učení. Má však v rozvoji člověka vysokou důležitost, neboť jednatel se informálně učí od raného dětství v průběhu celého života, např. ve formě mezigeneračního učení.

V zahraničí je často informální učení označováno termínem zkušenostní učení. (Průcha, Veteška, 2012)

Další vzdělávání probíhá po dosažení určitého stupně vzdělání, respektive po prvním vstupu vzdělávajícího se jedince na trh práce. Další vzdělávání může být zaměřeno na různorodé spektrum vědomostí, dovedností, znalostí, zkušeností a kompetencí důležitých pro uplatnění v pracovním, občanském, ale i osobním životě.

Další vzdělávání je proces zaměřený na poskytování vzdělávání po absolvování určitého školského vzdělávacího stupně. Částečně se může překrývat s vymezením počátečního vzdělávání, protože zahrnuje i formální vzdělávání získané dospělými ve školském systému.

První oblastí dalšího vzdělávání je **profesní vzdělávání**, které zahrnuje kvalifikační vzdělávání, periodické vzdělávací akce a rekvalifikační vzdělávání. Označuje všechny formy profesního a odborného vzdělávání v průběhu aktivního pracovního života. Druhou je **občanské vzdělávání** zaměřené na formování vědomí práv a povinností osob v jejich rolích občanských, politických, společenských i rodinných a způsobů jak tyto role zodpovědně a účinně naplňovat. Zahrnuje problematiku etickou, estetickou, historickou, právní, ekologickou, všeobecně vzdělávací, zdravotnickou, tělovýchovnou, filozofickou, náboženskou, politickou, občanskou a sociální. Třetí neméně významnou oblastí je pak **zájmové vzdělávání**, jež vytváří prostor pro kultivaci osobnosti především prostřednictvím individuálních zájmů. Dotváří osobnost a její hodnotovou orientaci a umožňuje seberealizaci ve volném čase. Lidské zájmy a koníčky jsou rozmanité, proto je i obsah zájmového vzdělání velmi široký. Zahrnuje problematiku všeobecně vzdělávací, osvětovou, kulturní, naučnou, historickou, filozofickou, náboženskou, zdravotnickou, sportovní apod. Ve světě je zájmové vzdělávání

preferováno stejně jako další profesní vzdělávání a podílí se na něm i firmy a podniky. Vychází přitom z logiky, že jakákoliv kultivace osobnosti zkvalitňuje - tedy rozvíjí - lidské zdroje.

2.2.1 Předmět vzdělávání dospělých handicapovaných

Beneš (1997) in Jesenský (2000) říká, že vzdělávání dospělých handicapovaných je organizovaná (sebeorganizující), cílevědomá, častěji institucionalizovaná pomoc dospělému handicapovanému člověku, skupinám handicapovaných nebo jejich organizacím. Týká se zvládnání určitých problémů pomocí kompenzace a reedukace, či uspokojení potřeb po poznání a zvládnutí důsledků poruch a disaptibilit. Vzdělávání dospělých handicapovaných se stává součástí života stále se rozšiřujícího okruhu dospělých handicapovaných lidí a jejich integrace, přesto ale nebývá pro jejich život dominantní.

Vzdělávání a výchova dospělých handicapovaných

- Je nabídka, kterou využívá handicapovaný převážně podle svých potřeb nebo pod tlakem okolností (není tedy permanentní – nepřetržitá)
- Probíhá jako homeostáza formálního (školského) a neformálního (mimoškolského) vzdělávání s převahou neformální edukace
- Předpokládá aktivní participaci handicapovaného
- Spíše doprovází, nežli by se snažilo řídit život klientů
- Nezahrnuje veškeré učení dospělého, dospělý handicapovaný se učí zvládat své problémy také v rehabilitačních a dalších neandragogických institucích

Intervence andragogiky handicapovaných je tedy možné chápat spíše jako nabídku služeb, které mohou uspokojovat část specifických potřeb klientů.

Vedle problémů, které je možno různou měrou nebo různými modifikacemi zaznamenat u všech skupin handicapovaných (sluchově, tělesně, mentálně, řečově postižených atd.) existují i specifické problémy charakteristické pro jednotlivé skupiny handicapovaných.

„Specifickým problémem zrakově postižených je vysoká míra informačního deficitu, komplikace v prostorové orientaci a v bezpečnosti pohybu, značné problémy v sebeobsluze a v samostatnosti při zařizování věcí a vystupování na veřejnosti. Komplikace v řadě případů způsobuje i značný nepoměr mezi rozumovými a smyslovými schopnostmi. Značným problémem je i dosažení rovnováhy mezi používáním zbytků vidění a kompenzací zraku. V neposlední řadě je to i dost variabilní míra závislosti na pomoci druhých osob, technických pomůckách a citlivost na změny a úpravy prostředí.“

(JESENSKÝ, 2000, str. 189)

2.2.2 Edukačně rehabilitační programy zrakově handicapovaných

Edukačně rehabilitační programy zaměřené na skupiny dospělých zrakově postižených obsahují dle Jesenského (2000) nejčastěji tyto položky:

- program reedukace zraku
- program výcviku ve čtení a psaní
- program tyflografického výcviku
- program využívání audiovizuálních prostředků
- program prostorové orientace a samostatného pohybu
- program sebeobsluhy a vedení domácnosti
- program technik partnerského a rodinného života
- program společenského styku a vystupování na veřejnosti
- program ovládání tyflotechnických pomůcek a zařízení
- řadu dalších doplňujících programů

Účinnost edukačně rehabilitačních programů se snižuje při nedostatečném pochopení potřeb a možností handicapovaného člověka ze strany intaktních lidí operujících v jeho životním prostředí. Jde především o rodinné příslušníky, přátele a známé, kteří ne vždy chápou změněnou životní situaci handicapovaného, sami ji negativně nebo s rozpaky prožívají, nejednou podléhají předpojatosti, defektním postojům a jednáním. Tímto situaci handicapovaného komplikují a ztěžují dosažení pohody a integrace.

Do kurikula komprehenzivní (ucelené) andragogiky handicapovaných se tedy zařazuje i speciální část zaměřená na intaktní. Prevence a řešení těchto situací spadá do potřeb rozvoje následujících programů:

- program akceptace vady a prevence handicapů ze strany rodinných příslušníků, přátel, případně spolupracovníků
- program vyladění partnerského a rodinného, případně i sexuálního života
- program ovládnutí technik asistentských, průvodcovských, tlumočnických a dalších sociálně rehabilitačních služeb
- program seznamování se s minoritní kulturou handicapovaných
- program přeladění postojů xenofobního typu na postoje empatické, solidární, humánní, případně altruistické
- program rozvoje informovanosti o reálných problémech handicapovaných
- program pěstování partnerských postojů a integrace handicapovaných s intaktními
- program rozšiřování vědomostí a dovedností o diferencovaném poskytování pomoci handicapovaným v mimořádných situacích (požárů, živelných katastrof)

2.2.3 Principy v andragogice handicapovaných

Termín princip (zásada) vystupuje v několika významech. Buďto jako základní myšlenka, obecná zákonitost, výchozí postulát a pravidlo nebo pozitivní hodnota něčeho, co trvale platí jako nepochybné východisko a postoj spolehlivosti.

Jesenský (2000) dělí principy andragogiky handicapovaných z hlediska jejich funkčně aplikačního poslání. Respektují především fakt, že dospělý handicapovaný člověk by měl sám rozhodovat o své výchově a vzdělávání.

Princip cílevědomého postupu a jednání – požaduje promyšlenost andragogických intervencí.

Princip pohody, vyrovnanosti, racionality, emotivity, přiměřenosti a prevence stresů – dbá na pozitivní ladění andragogického působení.

Princip respektování potřeb handicapovaných, plurality a komprehzivivity andragogického působení – vychází ze skutečnosti, že dospělý handicapovaný je zformovaná osobnost a ví, nebo alespoň cítí, co očekává a potřebuje.

Princip aktivity, samostatnosti, asertivity a emancipace – partnerská účast andragoga by měla vyústit do schopnosti sebevýchovy a sebevzdělávání handicapovaného.

Princip uplatňování reedukačních a kompenzačních postupů, technických podmínek a marketingu andragogických služeb – umožňuje technickými a dalšími opatřeními rozvíjet soběstačnost, samostatnost a nezávislost handicapovaných.

Princip komplementarity individuálního a skupinového přístupu – respektuje skutečnost, že některé úkoly je vhodné řešit individuálně, jiné skupinově a někdy je nejvýhodnější oba přístupy dovedně kombinovat.

Princip dominance a komplementarity úkolů, prostředků a institucionalizace – andragog má včas rozpoznat účinnost zvolených postupů a prostředků tak, aby dominance některých nevedla k jednostrannosti.

Princip integrace, partnerství, podpory a solidarity – je alternativou, která zbavuje izolace, segregace, efektivity a snižuje tak míru handicapu.

Princip humanity a respektování lidské důstojnosti handicapovaných – představuje pozitivní a vyrovnaný vztah k handicapovaným a ochotu pomáhat (ne pouze materiálně).

Princip jednoty výchovně vzdělávacího, rehabilitačního a sociálního působení – andragog a rehabilitolog by měli v zájmu handicapovaného spolupracovat a koordinovat své působení.

Princip subsidiarity a participace – představuje požadavek přibližovat andragogické intervence místu bydliště (působišť) handicapovaných a dále úpravu místních podmínek a proškolení všech, kteří s handicapovaným přijdou do styku.

2.2.4 Didaktické zásady

Ve vzdělávání dospělých zrakově postižených by bylo zajisté vhodné respektovat níže uvedené Mužíkovy (1998) didaktické zásady:

- 1. vědeckosti**
- 2. orientace na praxi**
- 3. orientace na volný čas**
- 4. aktuálnosti**
- 5. didaktické redukce**
- 6. motivace a participace**
- 7. členění výukového procesu**
- 8. individuálního přístupu**
- 9. zpětné vazby a transferu**

Zásada vědeckosti

Obsah vzdělání odpovídá co nejvíce poznatkům současné vědy, jsou používány aktuální pojmy a jsou náležitě vysvětleny. Vzdělávání se učí myslet v pojmech konkrétní vědy a způsob výuky je podložen vědecky – andragogikou.

Zásada orientace na praxi

Projekt výuky směřuje k aplikaci poznatků v praxi účastníků, jsou užívány praktické příklady pro motivaci účastníků a v průběhu výuky i při hodnocení účastníků jsou požadovány praktické aplikace látky.

Zásada orientace na volný čas

Podpora a rozvoj aktivit posluchačů vedoucí ke komunikaci, tvořivosti a vytváření prostoru pro samostatnou práci školených osob s učební látkou.

Zásada aktuálnosti

Požaduje reagovat na nově se objevující problémy při výkonu práce a nedostatky ve vědomostech či dovednostech. Požaduje projektovat školení s ohledem na perspektivní požadavky výkonu práce. Požaduje sledovat v nabídce školení konkurenční prostředí.

Zásada didaktické redukce

Výběr informací pro výuku vzhledem k cílové skupině účastníků (podle pokročilosti, délky praxe, věku, pracovní pozici atd.). Důraz na podstatná témata a vypouštění méně důležitých (pozor na nebezpečí zjednodušení a generalizace).

Zásada motivace a participace

Navozovat ve výuce pozitivní atmosféru. Zdůrazňovat pozitivní vliv školení na výkon práce (její kvalitu, bezpečnost, efektivitu, odměnu atd.) Poukázat na možnou souvislost vzdělávání a vývoje profesní kariéry. Využívat ve větší míře aktivizující didaktické metody. Vytvářet prostor pro participaci účastníků – vhodnými metodami, formami a prostředky i svým chováním jako lektora.

Zásada členění výukového procesu

Postupovat v souladu s fázemi osvojování učiva. Členit látku na dílčí části, kroky, vymezit si klíčová slova, zpracovat si osnovu. Členit učební jednotku na části s ohledem na fyziologické zákonitosti (změna metod, přestávky, atd.)

Zásada individuálního přístupu

Respektovat individuální rozdíly mezi účastníky kurzu, a to v dosavadních znalostech, v motivaci k účasti, ve vzdělávacích potřebách, ve stylu učení, v temperamentu aj.

Zásada zpětné vazby a transferu

Výuka vyžaduje nepřetržitou zpětnou vazbu – feedback. Vnější zpětnou vazbou získává lektor informace o práci posluchačů. Vnitřní získává posluchač informace o svém postupu v učení. Je nutno aby poznatky usnadňovaly další učení a současně sloužily ke změně praxe. Naučit nejen jak, ale i proč!

2.2.5 Metody andragogiky handicapovaných

Metoda je promyšlený postup, který smysluplně uplatňuje řadu různých prvků (prostředků a technik). Metoda řeší zpravidla úkoly širšího ucelenějšího charakteru. Svůj název dostává podle dominantně působících prvků nebo podle hlavního úkolu, který v andragogice nejen handicapovaných řeší.

Jesenský (2000) popisuje níže uvedené speciálně andragogické metody:

Metoda výkladu – zpravidla je při ní postupováno deduktivně nebo induktivně, uváděny jsou ústní nebo psané informace či instrukce.

Metoda osobní angažovanosti a participace – si klade za cíl vyvolat osobní zainteresování, motivaci, spolupráci a mobilizaci volných vlastností handicapovaného.

Metoda demonstrace – jedná se o předvedení jevu nebo procesu v celku nebo po částech (fázích). Následně se přechází ke korigovaným pokusům o provedení klientem.

Metoda střídání aktivity a relaxace – uplatňuje postupy, techniky a prostředky směřující k vytvoření optimálního postupu, atmosféry harmonie a pohody.

Metoda programového učení – buďto představuje postup drobnými kroky (zadanými jednoduchými úkoly a jejich řešením odpovědí ano-ne) anebo uvolněním cesty k dalšímu kroku (úkolů) po pozitivním vyřešení úkolu předcházejícího.

Metoda počítačového vedení procesu edukace – představuje sled reedukačních nebo kompenzačních podnětů, instrukcí a také vyhodnocování reakcí handicapovaného, které jsou uloženy v počítačovém programu.

Metoda trenažerového výcviku a využití virtuální reality – využívá přístroje pro výcvik dovedností a návyků (tzv. trenažerů), používajících ke stimulaci sled statických nebo pohyblivých obrazů, videozáznamů, případně virtuálně demonstrováných předmětů, cvičných a reálných životních situací.

Metoda animace – navozuje pozitivní hodnotovou orientaci. Představuje vedení, povzbuzování a utváření osobní identity a její projekci do životní i pracovní dráhy. Hledá prostor pro seberealizaci v oblastech schůdnějších (handicapem nepoznamenaných) a později i náročnějších (handicapem a disaptabilitami zasažených).

Metoda napodobování vzoru – představuje vědomé („udělám to jako on“, „chovej se jako já“), ale častěji spontánní chování, jež se pokouší napodobit druhého, který je sympatický svými vlastnostmi, schopnostmi, charakterem, vědomostmi či vystupováním. U dospělých handicapovaných je tato metoda uplatňována povětšinou situačně a je účinnější u submisivních osob zejména při styku s osobami dominantními.

Metoda represe – tato metoda se užívá převážně v převýchově sociálně narušených a to v kombinaci s metodami dalšími. Její prvky (saturace vyšších potřeb člověka) se mohou aplikovat pouze krátkodobě a nesmí narušit lidskou důstojnost.

2.2.6 Metody sebevzdělávání

Poměrně častou metodou ve vzdělávání dospělých je také sebevzdělávání. Tento způsob často využívají i dospělí zrakově postižení.

Metody sebevzdělávání dospělých shrnují Porubská, Határ (2009):

1. **učení nahlas a potichu**
2. **individuální a skupinové učení se**
3. **učení se na základě memorování a pochopení**
4. **autodiskuse**
5. **sebevzbuzování**
6. **autotrénink**
7. **metoda pozitivního příkladu**
8. **korespondenční metoda**
9. **konzultační metoda**
10. **zprostředkovaná metoda**
11. **metoda opakování a prověřování**

Učení nahlas je jeden ze způsobů sebevzdělávání. Doporučuje se zejména z důvodu výhod zrakového (u zrakově postižených hmatového) a sluchového vjemu, čímž se zvyšuje rychlost a trvalost zapamatování. Hlasité učení se osvědčuje také v době únavy, neboť hlas aktivizuje mozkové buňky a zabraňuje rozšiřujícímu se útlumu. Tím, že hlasitá reprodukce při učení je také formou řečnického cvičení, je vhodné i pro ty, kteří mají vyjadřovací těžkosti. Při učení se velkého množství učiva se však při učení nahlas může dostavit zbytečná únava až hlasové vyčerpání, což může být v konečném důsledku příčinou nezvládnutí učiva. Další nevýhodou je to, že hlasitá reprodukce naučeného trvá déle než reprodukce potichu, kdy nám věty (často i odstavce) nahrazují představy a všeobecné pojmy. Kromě toho je hlasité učení nežádoucí tam, kde je víc lidí (rodiny s vícero členy v malém bytě, na internátech, ve studovnách, dopravních prostředcích atd.). Z výše uvedených důvodů se jako

základní způsob sebevzdělávání doporučuje učení **potichu**. Hlasité učení se je vhodné zejména při sebevzdělávání v cizím jazyce, v případě vyjadřovacích problémů, nebo pokud se jedná o auditivní typ vzdělávaného jedince.

Individuální učení se má pro sebevzdělávajícího význam zejména v tom, že si může sám stanovit obsah sebevzdělávání, není odkázaný na rychlost chápání a osvojování si poznatků nebo zručnost jiných a řídí se tudíž výhradně vlastním tempem a potřebami. Při **skupinovém sebevzdělávání** (např. v knihovnách, ve studovnách, na kurzech a školeních) zase pohled na ostatní studující psychologicky příznivě ovlivňuje studijní morálku těch, jejichž motivace do učení je slabší. Kromě toho se na společných seminárních akcích lépe rozvíjí schopnost kooperace, komunikační schopnosti, a schopnosti společně sdílet a řešit problémy. Sebevzdělávání ve skupině může probíhat i ve formě zdravého soutěžení, což vyvolává v jednotlivcích snahu co nejlépe se připravit.

Při sebevzdělávání **memorováním** jde o takové získávání vědomostí a dovedností, které se zakládá na přesném vštěpování učebního textu do paměti a jeho přesné reprodukci. Zapamatování tu probíhá na základě vícenásobného opakování učiva, až do jeho úplného osvojení. Tímto způsobem si dospělí osvojují zejména slovíčka cizího jazyka, matematické a chemické vzorce, citáty, historické údaje, názvy literárních děl apod. Takto získané vědomosti ale mají charakter izolovaných faktů bez logických spojitostí, což se může negativně projevat při jejich využívání či reprodukci. Proto se nedoporučuje, aby tato metoda učení byla při sebevzdělávání častěji zastoupena, než metoda **pochopení**, pomocí které si dospělí osvojují podstatné souvislosti, zákonitosti a vztahy na základě porozumění. Reprodukce takto získaných vědomostí pak probíhá zpravidla vlastními slovy.

Mezi významné metody sebevzdělávání patří také **autodiskuse**, která představuje vnitřní diskusi člověka se sebou samým, kde stavíme proti sobě pozitiva a negativa, správné a nesprávné pocity, žádoucí a nežádoucí kroky, abychom nakonec v rámci zdravé sebekritiky zhodnotili své vlastní chování, zdůvodnili, obhájili, případně odmítli určité konání. Prostřednictvím této metody se učíme držet našich životních zásad, přesvědčení a názorů na život.

Metoda **sebevzbuzování** je spjatá s předchozí metodou. Je založená na vnitřním povzbuzování se, čímž subjekt mobilizuje své síly na zdolávání překážek. Důležité je, disponovat správnou mírou sebekritiky, aby sebevzbuzování nepřinášelo negativní vliv. Při správné aplikaci této metody si subjekt adekvátně uvědomuje svůj pokrok ve studiích, svoje společenské postavení, svoje dobré i špatné vlastnosti a svoji hodnotu.

Autotrénink představuje takovou formu sebevzdělávání, prostřednictvím které se dospělí lidé cvičí a zdokonalují ve správném jednání a formují své zvyky a návyky v souladu se zákony, předpisy, směrnicemi a normami, kterými se řídí život ve společnosti. Jde tu zejména o získávání zkušeností při plnění si svých osobních, rodinných a pracovních úloh.

Při sebevzdělávání je vhodné zvolit si určitý vzor – může to být konkrétní člověk (člen rodiny, pedagog apod.), anebo jen některé jeho pozitivní a vysoce hodnocené vlastnosti, činy či myšlenky. Jde o aplikaci metody **pozitivního příkladu**, která má při sebevzdělávání nezastupitelné místo. Její účinnost se umocňuje, pokud člověk dokáže pozitivní příklad svého vzoru uplatňovat ve vlastním životě.

V rámci řízeného sebevzdělávání se velmi často využívá **korespondenční a konzultační metoda**. Podstata korespondenční metody spočívá v tom, že jednotlivec v rámci samostatného studia vypracovává studijní materiály a úlohy podle pokynů školícího střediska, kterému je posílá k opravě a zhodnocení, přičemž si písemně může vyžádat pomoc a vysvětlení. Konzultační metoda je variantou korespondenční metody, při které si však jednotlivec nedopisuje se školícím střediskem, ale osobně konzultuje s lektorem.

O sebevzdělávání prostřednictvím **zprostředkované metody** hovoříme ve všeobecnosti tehdy, když dospělý využívá k získávání nových vědomostí, dovedností a návyků rozhlasové, televizní, filmové, internetové, knižní a další prostředky, které mu ulehčují a zefektivňují proces samotného učení.

Metodou **opakování a prověřování** získaných vědomostí, dovedností a návyků se završuje vzdělávací proces. Bez upevňování a prohlubování nabytého učiva není možné zaručit jeho trvalost a praktickou uplatnitelnost.

2.2.7 Edukační techniky v andragogice handicapovaných

Techniky v ucelené andragogice handicapovaných představují dovednosti nebo postupy směrem k vytvoření příznivého stavu. Řeší drobnější, dílčí úkoly a působí kratší dobu.

Jesenský (2000) pojmenovává tyto techniky:

Techniky mluveného slova – vytvářejí podstatnou část vysvětlování a (persuázie) přesvědčování.

Techniky názornosti – představují širokou škálu zobrazování a předvádění předmětů, jevů a situací.

Techniky pohybového rozvoje a orientace – učí dovednostem a návykům různých druhů pohybů potřebných pro život.

Techniky edukačního působení pracovními činnostmi – podporují růst sebevědomí i prestiže. Mají široký rozsah, počínaje sebeobsluhou, domácími pracemi a pokračují přes kutilství až k pracovní přípravě a k pracovnímu uplatnění.

Techniky relaxace – představují nejrůznější druhy aktivit a cvičení zaměřených na pohybové, dýchací a jiné funkce organismu. Blahodárně působí na psychickou i fyzickou kondici handicapovaného.

Techniky meditace – neboli rozjímání, mají význam při vyrovnávání se s vadou, v tvorbě hodnotových systémů a životních postojů.

Techniky rekreace a rekondice – jsou širokou paletou aktivit provozovaných za účelem regenerace sil, fyzického i funkčního uschopnění a psychického uvolnění. Převládají aktivity pohybové, turistika, hry.

Techniky persuázie – používají racionální argumentaci (doprovázenou názorností nebo demonstrací postupu), k přesvědčení handicapovaného o nesprávnosti či správnosti určitého chování a jednání.

Techniky povzbuzování – povzbudivá gesta, slovní pochvaly, veřejná uznání, diplomy a ceny pomáhají překonávat pocity méněcennosti, frustrační a stresové situace.

Techniky hry a aplikace humoru – pěstování schopnosti řešit tíživé situace s humorem snímá tenze z handicapovaného, ale také jeho intaktních partnerů. Řešení reálných svízelných situace může přenášet do odlehčené, optimisticky laděné atmosféry.

Techniky soutěživosti – využívají potřeby člověka vyniknout, prosadit se, být oceněn. Působí motivačně.

Techniky represe – představují potlačování nežádoucích projevů, počínaje jejich zesměšňováním a konče jejich trestáním v nejrůznějších, zdraví neohrožujících formách. Uplatňovány bývají u dětí a u sociálně narušených.

2.2.8 Formy edukace v andragogice handicapovaných

V procesu vzdělávání dospělých sehrává významnou úlohu také vhodná forma výuky. Forma je definována jako souhrn organizačních opatření uskutečňujících didaktický proces. Množství výchovně – vzdělávacích forem se neustále rozšiřuje. Různí autoři uvádějí různé formy výchovy a vzdělávání dospělých. Podle množství účastníků se rozlišují na formy individuální, párové, skupinové nebo hromadné. Z hlediska organizačního na formy se stálým či nestálým složením účastníků. Podle délky vzdělávání jde o jednorázové nebo cyklické formy.

Jesenský (2000) v ucelené andragogice handicapovaných říká, že forma je seskupení prostředků, metod a technik, vytvářející charakteristický obsahový celek s dominantním postavením prvků organizace a řízením procesu edukace a uvádí následující formy:

Třídně hodinová forma edukace – v průběhu tohoto frontálního vyučování, se používají různé techniky a prostředky, které umožní udržovat pozornost a naruší stereotyp této formy vzdělávání dospělých handicapovaných osob.

Edukační kurz – představuje jednorázové nebo několikanásobné setkání lektora s frekventanty za účelem seznámení se s určitou problematikou. Blok kurzů může nahradit pobyt ve stálém zařízení.

Tvůrčí pracovní setkání – workshop (dílna) – jejíž podstata spočívá v diskusi k určitému tématu v aplikaci participačních technik. Menší skupiny (asi desetičlenné) řídí moderátor.

Přednáška – velmi často používaná forma v edukaci některých skupin dospělých handicapovaných osob. Tato forma bývá používána i jako součást jiných forem andragogiky handicapovaných, a to v jejich úvodu nebo naopak na závěr.

Seminář – původně vysokoškolská forma edukace, do značné míry podobná workshopu, vychází však z odborné literatury a má předem zadané otázky, jež tvoří jeho osnovu. Klinický seminář pak seznamuje se zkušenostmi z praxe.

Beseda – sází na spontánně se odvíjející aktivitu účastníků k danému tématu. Bývá zaměřena, na méně náročné posluchačstvo. Účastníci mají velký prostor pro dotazy, polemiku a diskusi.

Exkurze – je návštěva úseků nebo celých institucí se specifickými službami pro handicapované. Bývá doprovázena výkladem s možností dotazů.

Hospitace a stáže – navazují na exkurze a jsou zaměřeny na jedince, který ve formě hospitace – návštěvy systematicky sleduje určitý úsek činnosti instituce. Pokud proces probíhá po většinu pracovní doby a v delším časovém úseku, hovoříme o stáži.

Praktická cvičení – se zaměřují na ovládnutí praktických postupů, dovedností, návyků, zručností a umění. Představují zácvik v práci s informačními,

kompenzačními, reedukačními a rehabilitačními technologiemi. Mohou mít intelektuální, manuální i smíšený charakter.

Zácvik – doplňuje sumu znalostí a schopností handicapovaného o některé nové, dílčí znalosti. Jednodušší prostým pozorováním, složitější pod odborným vedením (**coaching**).

Psychorehabilitační komunita – účinná forma pro akceptaci vady a formování reálného postoje k životu. Odhaluje a řeší problémy vyjadřováním názorů, postojů i jednáním členů pravidelně se scházející skupiny (komunity) vedené zkušeným rehabilitačním pracovníkem.

Výchovně rehabilitační skupina – zájmové seskupení zdravotně postižených (i nepostižených) osob se silnými vazbami. Neřeší pouze potřeby jedince, ale skupinové potřeby handicapovaných.

Dlouhodobé případové práce – představují individuální edukačně rehabilitační působení na handicapovaného. Pověštině se uskutečňují docházením rehabilitačního nebo edukačního pracovníka (home care) za postiženými (klienty).

Rekondice, rekreačně rehabilitační a tělovýchovné činnosti – se zaměřují na udržování a rozvíjení dovedností a návyků tělesné i psychické kondice. Využívají se i sanatorní a lázeňské pobyty.

Zájmové kroužky a kluby s edukační náplní – rozvíjejí a prohlubují základní dovednosti a návyky získané v jiných formách andragogiky handicapovaných, nejčastěji v kurzech. Např. kroužek vaření nebo šití po původním kurzu sebeobsluhy.

Soutěže – slouží k vyhodnocování dílčích výsledků a k motivaci. Drobné soutěže jsou součástí jiných forem andragogiky handicapovaných. Velké soutěže mají i propagační poslání (okresní kola, národní kola až např. paralympiády).

Sebevzdělávání a autotrénink – představují samostatné studium nebo cvičení handicapovaného z učebnic, cvičebnic, počítačových programů apod.

Poradenství – řeší řadu problémů individuálního charakteru. Odborník předává informace, přesvědčuje, doporučuje, předvede drobné ukázky, techniky atd.

Situační a manažerská hra – drobná forma uplatňovaná uvnitř větších skupinových forem. Hraní rolí a následné zhodnocení zlepšuje především komunikaci a vztahy.

Přímé samostatné řešení praktických úkolů a coaching – odbourává napětí či trému, podporuje asertivitu. Účastníku je nutno zvolit odpovídající náročnost úkolu. Odborník (coach) provádí promyšlené, pochvalné, střízlivé hodnocení.

Asistování – nově zařazený pracovník se zacvičuje a učí u zkušenějšího, aby jeho úkoly později převzal.

2.3 Osobnost vzdělavatele dospělých

2.3.1 Andragogické kvalifikace a kompetence

Určit jednoznačně veškeré potřebné andragogické kvalifikace a kompetence není jednoduché. Ukazuje se, že nároky na osobnost andragoga jsou vysoké a srovnatelné s požadavky kladenými na všechny vedoucí pracovníky. Andragoga nalézáme v různých profesních rolích a při vykonávání různých činností, spojených se vzděláváním dospělých. Jejich počet roste a nastává určitá specializace. Obdobně se zvyšuje množství používaných metod, technik či forem, které mají navíc původ nejenom v andragogice, pedagogice, ale i v sociální práci nebo např. v psychoterapii.

Nutné kvalifikace se tedy liší podle toho, co konkrétně tvoří hlavní pracovní náplň, tedy zda andragog převážně učí, plní manažerské funkce či je činný jako poradce v sociálně-psychologické oblasti. Přitom je nutné si uvědomit nejenom závislost profilu činnosti na klientele a splňování funkcí a vykonávaných činnostech, ale hlavně na konkrétní instituci a na zaměření/účelu učení.

Cesty k andragogickému povolání neboli profesionalizaci shrnuje Beneš (2008). Profesionalizace může probíhat několika způsoby:

- Pracovník se dostane ke vzdělávání dospělých spíše náhodou a doplňuje si nutné didaktické, metodické, psychologické kvalifikace jen sporadicky, nesystematicky a náhodně. Spoléhá se na zkušenost či na rady kolegů. To se týká především odborných lektorů např. v oblasti daňové, práva, počítačů.
- Pracovník se spoléhá na jiné než andragogické vzdělání, které je ale andragogice blízké a skutečně mnohdy pro výkon povolání dostačující. Zde se jedná o psychology, učitele apod. Přitom si může ve větší nebo menší míře doplňovat chybějící kvalifikace.

- Pracovník jako absolvent jiného studijního oboru nebo jinak zaměřeného odborného vzdělávání se zúčastní stále více rozšířeného doplňujícího studia v rozsahu cca dvou let.
- Pracovník získal kvalifikaci při studiu andragogiky.

2.3.2 Lektor – vzdělavatel dospělých

Ve vzdělávání dospělých se pro andragoga nejčastěji užívá obecný pojem **lektor**. Lektor je osoba, která řídí vzdělávací a rozvojové programy v rámci programů vzdělávání dospělých. Předpokladem jeho úspěšné činnosti je nejen odborná znalost andragogiky a pedagogiky, ale i andragogické a pedagogické schopnosti, znalost psychologie osobnosti, motivační, organizační, rétorické, komunikační, didaktické a kreativní schopnosti. Musí mít přehled o učebních formách, metodách, pomůckách a vhodně je využívat, aby splnil očekávání vzdělávaných i organizátorů.

Beneš (2003) uvádí tyto podstatné osobnostní kvality andragoga:

- flexibilita, schopnost snášet měnící se a nestabilní podmínky a vyplňovat různé role
- extrovertní osobnost, schopnost navazovat a udržovat kontakty
- suverenita, schopnost vést, motivovat a prosadit se
- přesvědčivost, aura
- iniciativa, samostatnost při řešení úkolů, inovační schopnost
- odolnost proti stresu, frustrační tolerance
- organizační schopnosti
- radost z práce, osobní nasazení
- spolehlivost a solidnost
- empatie
- sensibilita pro sociální procesy
- schopnost zacházet konstruktivně s konflikty

- smysl pro realitu, určitý pragmatismus a ne přehnaný optimizmus
- dodržování etických standardů
- komunikační a rétorické schopnosti
- schopnost sebereflexe a posouzení výsledků vlastní práce
- atd., např. příjemný zevnějšek

Lektor (vzdělavatel, andragog) vychází z kurikula, z určení a stanovení vzdělávacích cílů. Vytváří vzdělávací projekt, provádí specifikaci učiva s ohledem na cíl, tedy co je nutné účastníky naučit, jaké mají získat vědomosti a dovednosti.

Interní lektor je zaměstnancem firmy (společnosti), která vzdělávání organizuje.

Externí lektor je z jiné organizace, obvykle ze vzdělávací firmy a bývá přizván ke spolupráci tehdy, když firma (společnost) na danou oblast svého odborníka nemá.

V současné době se vedle pojmu lektor (vzdělavatel dospělých – v nejobecnějším slova smyslu používá i dalších pojmů, které blíže specifikují jeho činnost. Lektor dle Bartáka (2008) vykonává funkci facilitátora, instruktora, konzultanta, kouče, mentora, moderátora, trenéra či tutora.

Facilitátor usnadňuje, ovlivňuje podmínky pro optimální průběh vzdělávacího procesu, usměrňuje motivaci účastníků vzdělávacího procesu.

Instruktor působí jako odborný poradce, který vede teoretickou a praktickou přípravu.

Konzultant je poradcem, odborníkem, který je schopen účastníkům poradit, poskytnout stanovisko, návod vysvětlení.

Kouč je vzdělavatel, zabývající se vzdělávaným přímo na jeho pracovišti, při jeho pracovním výkonu formou usměrňování, podněcování jeho činnosti, udržování bezprostředního individuálního kontaktu. Nenásilně vede účastníka k sebereflexi a k cílenému seberozvoji.

Mentor je rádcem, poradcem, školitelem, který pracuje se školeným na pracovišti, radí, motivuje, usměrňuje, předává své zkušenosti v dlouhodobé spolupráci se vzdělávaným.

Moderátor pracuje jako vzdělavatel tzv. moderační metodou. Ta je postavena na principu týmové práce, aktivního zapojení všech zúčastněných. Moderace se uplatňuje při seminářích, workshopech, konferencích a umožňuje účastníky aktivizovat, „vtahovat“ do řešení problému.

Trenér využívá specifických metod zaměřených na praktické osvojování dovedností až po vytvoření žádoucích návyků a postojů směřujících ke zlepšování požadovaných výkonových charakteristik. Jedná se o praktickou přípravu ve výcvikových kurzech. Trénink se může týkat i intelektových schopností – např. výcvik představitosti, myšlení, manažerských dovedností.

Tutor je poradcem, pomocníkem studenta v distančním vzdělávání. Pracuje se studentem individuálně, usnadňuje mu relativně samostatné studium.

2.3.3 Sociální pracovník

Pracovníci v oblasti resocializace, sociální práce a péče o dospělé tvoří také pestrou profesní skupinu. Patří sem sociální kurátoři pro dospělé, sociální pracovníci pro dospělé, pracovníci ve věznicích, pracovníci různých typů ústavů pro dospělé, pracovníci různých typů poraden a pečovatelských institucí, úředníci a asistenti probační a mediační služby, pečovatelé a pomocní ošetřovatelé.

Pro **výkon činností** by měl sociální pracovník splňovat nemálo náročných požadavků (kompetencí). Shrnují je Malach, Zapletal (2005):

- erudice v andragogice, psychologii, sociologii a právu ve vztahu k řešené problematice
- komunikativní dovednosti (společenská obratnost)
- sociální cítění, schopnost empatie
- osobní vyzrálost, sebejistota, autorita

- smysl pro spravedlnost
- takt a optimismus
- postřeh, rozhodnost, pevná vůle
- dobrý zdravotní stav a fyzická kondice
- morální kredit
- dobrý vztah ke klientům či svěřeným osobám
- všeobecná kultivace, kulturní a společenský rozhled

Podle Határa (2010) má být sociální pedagog se svou sociálně – pedagogickou kvalifikací způsobilý na základě získaných vědomostí a zručností efektivně pracovat s klienty a institucemi. Má mít předpoklady pro další odborný, profesní i osobnostní rozvoj, inovaci práce a prohlubování vědomostí a dovedností. Je nakloněný a otevřený novým trendům a metodám v oblasti sociální práce a v oblasti výchovy. Je obhájcem sociálního státu a své klientely. Ve své práci se hlásí k principu sociální spravedlnosti, přičemž člověk pro něj představuje unikátní a nejvyšší hodnotu. Získal základní citlivost a orientační vědomosti pro vnímání života lidí, jako členů společnosti. Respektuje lidská práva a svobodu jednotlivců i skupin, má na zřeteli zásady soukromí, diskrétnosti a zodpovědného využívání získaných informací.

Náplní jeho pracovních činností je podílet se na:

- zabezpečení nevyhnutelné péče o klienty, s cílem zachovat a podpořit co nejdéle jejich soběstačnost a sebeúctu s využitím jejich schopností, mezilidských vztahů a zdrojů poskytovaných společností
- získávání a zpracování podkladů potřebných k analýze klientovi situace, předpokládání alternativních způsobů řešení, zabezpečování styku klienta s institucemi a úřady
- vedení záznamů o klientovi a zpracovávání potřebných podkladů a zpráv pro instituce
- bilancování, vyhodnocování, zlepšování a rozvíjení sociálních služeb

- prevenci sociálně patologických jevů nebo na resocializaci jako asistent sociálního pracovníka
- realizaci sociálních, rekreačních a vzdělávacích činností v zařízeních pro mládež a zařízeních pro státní věkové skupiny
- spolupráci s odborníky různých profesí, pracovníky zařízení sociálních služeb, institucemi péče o děti, případně o seniory a s institucemi pro postižené
- vykonávání sociálních služeb v orgánech místní státní správy a samosprávy, úřadech práce, ústavech a zařízeních sociálních služeb a v poradenských institucích

V profilu sociálního pedagoga/andragoga se dále uvádí, že sociálně – výchovný pracovník splňuje následující požadavky.

V oblasti všeobecného vzdělání – má potřebnou slovní zásobu, vyjadřovací schopnosti, ovládá mateřský a minimálně jeden světový jazyk, ovládá neverbální komunikaci, orientuje se ve společenských vědách a v dějinách, má základy matematiky, informatiky a pohybové dovednosti v tělovýchovných činnostech.

V oblasti odborného vzdělávání – má zaprvé požadované **vědomosti**. Schopnost orientace v teoretických základech pedagogiky, teorie výchovy, andragogiky, geragogiky, psychologie, vývojové psychologie, sociální psychologie, psychohygieny a patopsychologie. Vědomosti z oblasti lidských práv, kultury, sociální politiky a zná také zásady zdravého životního stylu.

Zadruhé **dovednosti** aplikovat získané vědomosti v praxi, určovat cíle, formy, metody a postupy své práce. Měl by pozitivně formovat aktivní přístup k životu u postižených osob a uplatňovat ve své práci etické principy. Umět pracovat samostatně i v kolektivu, být kreativní a zodpovědně zacházet s informacemi.

Zatřetí pak **osobnostní předpoklady, vlastnosti a schopnosti**. Zcela zásadní je tolerantní, kultivované a ohleduplné chování, iniciativa a pozitivní přístup k práci. Dále schopnost diskrétnosti a nedopouštění se jakékoliv

diskriminace vůči klientům. V neposlední řadě by měl sociální pedagog/andragog být flexibilní při řešení každodenních situací.

2.3.4 Osobnost a metody lektora

Podle Mužíka (2011), lektor musí respektovat určité psychologické zákonitosti spojené s vnímáním mluveného slova, zejména pokud jde o výpadky pozornosti účastníků. To lze shrnout do populárního tvrzení „vědomí vstřebá jen tolik, kolik snese zadní část těla“. Přednáška by měla být velmi pestrá, lektor by měl využívat všech způsobů verbální i neverbální komunikace k podněcování emocí účastníků.

Dále Mužík zmiňuje Hyhlíkovy základní didaktické prvky úspěšného podání přednášky, které pocházejí již z roku 1962:

1. Netradiční úvod (kuloárové informace, zajímavé podrobnosti, zaujetí pro téma apod.)
2. Uvedení příkladů, argumentů, analýz vztahujících se k tématu
3. „Vpadnutí“ přímo k podstatě věci – jasné a stručné vysvětlení základních problémů
4. Udržování očního kontaktu s účastníky, střídavé tóny projevu, síly hlasu, tempa řeči, doprovodná gestikulace
5. Používání názorných pomůcek

Uvedený pohled považuje i nadále za aktuální. Dnes by se dal doplnit „design“ přednášky o prezentační moment spočívající ve využití moderních informačních technologií. Standardem se stává powerpointová prezentace hlavních myšlenek přednášky, které mají účastníci souběžně k dispozici s mluveným slovem i písemně. Sdělované poznatky tím mají dvojí expozici a jsou základem pro další aktivity v rámci přednášky i mimo ni.

Mužík (2011) je názoru, že po nedávném určitém „boomu“ multimediálních a animovaných prezentací ve výuce nastává nyní „éra“ vystřízlivění. Řada lektorů se na svých vystoupeních spíše kloní k praxi, že efektivní prezentace je vhodná, ale jen pro jednu z fází výuky jako takové. Zkušenosti ukazují, že např. dvouhodinová „efektivní“ prezentace se všemi „fígly“ přitahujícími pozornost účastníků je stejně únavná jako dřívější dvouhodinový mumlavý monolog „tradičního“ lektora.

Dobry lektor dokáže z monologu udělat velmi působivou a kvalitní výukovou jednotku. Jiný méně dobrý lektor naopak udělá z téhož „propadák“. Na workshopu s lektory působícími ve vzdělávání ve veřejné správě bylo shromážděno celkem pět oblastí (způsobů), jak si lze (sám) zkazit přednášku:

1. sucharskou prezentací, tj. např. monotónním projevem, nestřídavým tempem řeči, neosobitým vystupováním,
2. odcizením se úrovni účastníků (akademismus versus lidovost) spočívající např. v používání mnoha cizích slov, podceněním účastníků, přezíravou přemoudřelostí apod.,
3. nerespektováním partnerství s účastníky, které se projevuje např. v neodpovídání na dotazy, zlehčování těchto dotazů, neburcováním jejich aktivity, nevedením dialogu ve výuce či nadměrným vychloubáním, vedením zarputilé polemiky apod.,
4. porušením logických vazeb ve výuce, např. nedůslednou kauzálností při sdělování nových informací, nedokončováním myšlenek, nedbáním na to, zda účastníci rozumí, neopakováním a nerekapitulováním učiva či generální skepsí ke sdělovaným poznatkům,
5. různými komunikačními zlozvyky, např. užíváním tzv. plevelných slov, špatnou mluvou, brbláním, mumláním, nevěrohodnými citáty, prskáním na účastníky, pomlouváním kohokoliv, zesměšňováním se gesty, oblečením atd.

Na základě provedených náslechlů, hospitací či auditu lektorských dovedností pak Mužík (2011) stanovuje následující kritéria úspěšného lektora:

Efektivní využívání hlasu

- **Rychlost mluvení**

Úspěšný lektor mluví přiměřeným tempem a účinně užívá pauzy, neužívá parazitní slova (např. ehm), reguluje rychlost pauzami a očním kontaktem.

- **Hlasitost**

Úspěšný lektor mluví dostatečně nahlas i pro účastníky vzadu, ale ne příliš nahlas pro účastníky vepředu, mluví střídavě tišeji a hlasitěji, aby byl projev zajímavější.

- **Intonace**

Úspěšný lektor střídá tón hlasu, aby byl projev zajímavější.

- **Kvalita**

Úspěšný lektor mluví vřelým, plným, příjemným a energickým tónem, slova vyslovuje správně a jasně.

- **Oční kontakt**

Úspěšný lektor navazuje oční kontakt na čtyři až pět sekund, navazuje náhodný oční kontakt s jednotlivci v malé skupině, ve větší skupině rozpozná „klíčové osoby“.

- **Vzhled**

Úspěšný lektor sladí svůj vzhled s publikem, formálnější oděv je přípustný, měly by se omezit ozdobné doplňky, před prezentací je nutná kontrola vzhledu.

- **Výraz obličeje**

Úspěšný lektor přizpůsobí výraz publiku a tématu, úsměvem vyjadřuje vřelost a uspokojení z výuky.

- **Gesta**

Úspěšný lektor používá gesta vhodná pro dané publikum, nedělá nervózní gesta a používá gesta tak, aby zaměřil pozornost účastníků na klíčové body výkladu.

- **Postoj těla**

Úspěšný lektor vyzařuje energii a sebedůvěru, nemá ruce v kapsách a stojí rovně, ovšem ne v umělé póze, chová se pokud možno přirozeně.

Zvládání trémy

- **Suchá ústa**

Úspěšný lektor pije mnoho tekutin a před výukou se vyhýbá alkoholu.

- **Kousání rtů**

Úspěšný lektor se nadechuje nosem a vydechuje ústy.

- **Nervózní zpocené ruce**

Úspěšný lektor si před prezentací volně ruce protřepe a uvolní.

- **Zapomnětlivost**

Úspěšný lektor se soustředí na každé slovo, které řekne, dělá si přestávky, připravuje se a materiál dobře ovládá.

- **Nervozita**

Úspěšný lektor před prezentací uvolní přebytečnou energii a udržuje si pozitivní duševní postoj, zbytečně se neomlouvá účastníkům.

V neposlední řadě patří k úspěchu lektora ve vzdělávání dospělých i jeho schopnost vyslechnout a odpovědět i na nepříjemné dotazy účastníků. „Velikost“ lektora je v přijetí kritických dotazů a připomínek bez odsudků a potřeby osobní obrany.

2.3.5 Pracovník v edukaci a rehabilitaci handicapovaných

Tyto pracovníky Jesenský (2000) dělí podle kvalifikační třídy na asistenty, instruktory a rehabilitology. Jejich znalosti a dovednosti pak do oblasti teoretické, praktické a managerské.

Asistent

- Orientačně zná základy výchovy, vzdělávání a rehabilitace. Zná teoretické základy hlavních vědních oborů své speciální oblasti. Ovládá

metodiky výcviku ve své speciální oblasti. Orientačně zná problematiku manageringu a sociálního práva.

- Má dokonalé rehabilitační dovednosti ve své specializační oblasti. Prokazuje empatický a pozitivní vztah k handicapovaným.
- Má osobní zkušenosti z pozorování aktivit edukace a rehabilitace handicapovaných. Dovede připravit a řídit činnost menších skupin handicapovaných v krátkodobém časovém horizontu.

Instruktor

- Prohloubeně ovládá základy výchovy, vzdělávání a rehabilitace. Prohloubeně ovládá poznatky z hlavních vědních oborů své speciální oblasti a umí zdůvodnit metodiku výcviku z této oblasti. Zná teorii rehabilitačních a rekondičních cvičení. Má hlubší poznatky z manageringu a právního zabezpečení aktivit handicapovaných.
- Má dokonalé rehabilitační návyky ve své speciální oblasti. Prokazuje hlubší empatický a pozitivní vztah k handicapovaným, schopnosti koadaptace, komunikace a kooperace s handicapovanými. Potvrzuje schopnost řídit a kontrolovat edukačně rehabilitační aktivity.
- Dovede projektovat a vykazovat činnosti větších skupin handicapovaných v dlouhodobém časovém horizontu. Umí posoudit úroveň práce frekventantů a asistentů. Dovede koordinovat práci odborníků v aktivitách s handicapovanými. Osvědčuje své dovednosti ve větších formách realizace edukace a rehabilitace handicapovaných.

Rehabilitolog

- Dovede problémově myslit. Ovládá mezioborové souvislosti. Umí zdůvodnit a vyložit metodiku edukačně rehabilitační činnosti a tvořivě ji aplikovat v individuálních plánech. Je publikačně činný. Prokazuje lektorské schopnosti.

- Prokazuje schopnosti řídit velké skupiny, projektovat, kontrolovat a vyhodnocovat jejich činnost. Umí přesvědčivě vystupovat na veřejnosti. Prakticky se angažuje v hnutí handicapovaných.
- Ovládá metody a techniky koncepčně projekční, metodické a poradenské činnosti. Umí projektovat, řídit a vyhodnocovat kurzy asistentů a instruktorů. Prokazuje schopnosti supervizní a expertizní činnosti.

3. UPLATNĚNÍ A SEBEREALIZACE DOSPĚLÝCH ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH

3.1 Kompenzační pomůcky

„Kompenzační pomůckou pro těžce zrakově postižené se rozumí nástroj, přístroj nebo zařízení, speciálně vyrobené nebo upravené tak, aby svými vlastnostmi a možnostmi použití alespoň částečně kompenzovalo nedostatečnost způsobenou těžkým zrakovým postižením.“

(BUBENÍČKOVÁ, KARÁSEK, PAVLÍČEK, 2012, str. 9)

Dnes už nelze jednoduše rozdělit pomůcky pro lidi s postižením zraku na pomůcky pro nevidomé a pomůcky pro slabozraké, neboť členit zrakové postižení jen na slepotu a slabozrakost je velmi nepřesné a spousta pomůcek umožňuje kompenzaci zrakové nedostatečnosti více způsoby.

Všechna omezení způsobená zrakovou nedostatečností mají společného jmenovatele, neschopnost nebo omezenou schopnost získat potřebnou informaci. Proto všechny kompenzační pomůcky pro uživatele s těžkým zrakovým postižením slouží ke zpřístupnění nebo poskytnutí informace.

Kompenzační pomůcky pro zrakově postižené jsou koncipovány tak, aby umožňovaly zvětšení předlohy, zlepšení kontrastu, případně nastavení barev nebo / a současně poskytovaly požadované informace alternativním způsobem s využitím dvou dalších smyslů – hmatu a sluchu.

Pomůcky pro zrakově postižené lze tedy členit na pomůcky optické, optoelektronické, pomůcky poskytující hmatový, hlasový, zvukový či akustický vjem. Podle konstrukce či konstrukčních prvků lze pomůcky členit na mechanické a elektronické. Podle způsobu použití rozlišujeme pomůcky samostatné nebo přídavné, přenosné a nepřenosné, lze sledovat také množství funkcí, ke kterým pomůcku lze použít (jednoúčelové, víceúčelové).

Optické pomůcky

Stojánkové lupy, lupy do ruky, předsádkové lupy, lupy závěsné vyšívací, hyperokulární čočky, optické systémy mono i binokulární, Galileiho systém, Keplerův systém, stojany, sklopné desky, osvětlení, filtrové brýle

Optoelektronické pomůcky

Kamerové lupy nepřenosné a přenosné, kamerové lupy s vestavěným monitorem, kamerové lupy přenosné kapesní

Výpočetní technika

Speciální software, hlasové syntézy, odečítače obrazovky, softwarové lupy, speciální hardware, Braillovský řádek, Braillovská tiskárna, počítače pro nevidomé a slabozraké, digitální čtecí zařízení, digitální zvětšovací lupy s hlasovou podporou, notebooky, netbooky

Mobilní telefony

Mobilní telefony s ozvučením, mobilní telefony s ozvučením a softwarovou lupou, mobilní telefony pro slabozraké uživatele a seniory

Digitální záznamníky, diktafony, CD přehrávače

Digitální záznamníky, diktafony, CD přehrávače, MP3 přehrávače ad.

Pomůcky pro usnadnění mobility

Bílé hole, orientační hole, signalizační hole, povelové vysílače, orientační majáčky, navigační jednotka, ultrazvukové vyhledávače překážek, vodící pes

Pomůcky pro zápis Braillova písma

Psací stroje pro nevidomé, tabulky na psaní Braillova písma, dymokleště, doplňky k výuce Braillova písma

Hodinky a další pomůcky pro měření času

Hodinky s hmatovým či hlasovým výstupem a hodiny pro slabozraké, minutníky digitální a hmatové

Měřicí přístroje s hlasovým nebo hmatovým výstupem

Pomůcky pro selfmonitoring, pomůcky do kuchyně, pomůcky pro ruční práce

Drobné pomůcky denní potřeby / pro domácnost

Dávkovače, navlékače jehel, jehly pro nevidomé, indikátory hladiny, světla a barev, hmatové oznamovače, čtečky hlasových etiket, rozlišovače, zásobníky

Hračky, hry, pomůcky pro volný čas a sport

Stolní hry, karetní hry, logic, piškvorcky, hlavolamy, hmatolamy, hmatové knížky, hmatové šachy, počítačové hry, dvoukolo, rotoped

Školní pomůcky

Učebnice v digitální podobě či v Braillově písmu, hybridní kniha, atlasy, reliéfní plánky, 3D modely, sešity pro slabozraké, rýsovací kolečko, pravítko a kružítko, kalkulačtor s hlasovým výstupem

(Bubeníčková, Karásek, Pavlíček, 2012)

3.2 Význam dalších smyslů u zrakově postižených

Ztrátu nebo poškození zraku lze do značné míry kompenzovat vnímáním ostatními smysly. Je nutné začít se systematickým výcvikem vnímání ostatními smysly co nejdříve.

„Zrakově postižení jsou nuceni používat více ostatní smyslové orgány. Ty sice nejsou u osob se zrakovým postižením vrozeně lépe vyvinuty, ale systematickým a metodicky správným cvičením je možné dosáhnout zdokonalení jejich citlivosti a funkčnosti.“ (KEBLOVÁ, 1999, str. 5)

3.2.1 Hmat u zrakově postižených

Osoby s těžkým zrakovým postižením poznávají okolní svět především pomocí hmatu. Hmatové vjemy poskytují v porovnání s plně funkčním zrakovým vnímáním menší množství informací o bezprostředním okolí lidského těla, jsou však přesnější než informace získané sluchem.

Fyziologickou citlivost kožního analyzátoru nelze zvýšit žádným speciálním tréninkem, a přesto je možno vylepšit schopnost vnímání hmatem systematickým výcvikem jeho techniky, včetně rozvoje obratnosti prstů a celé ruky, schopnosti zapamatovat si hmatové vjemy a účinně jich využívat v běžném životě. U člověka s vážným zrakovým postižením to jsou základní předpoklady nezbytné pro pozdější úspěšné čtení Braillova bodového písma a reliéfních obrázků.

S výcvikem hmatového vnímání je nutno začít vždy co nejdříve, aby nedocházelo ke vzniku nepřekonatelných překážek dalšího vývoje zrakově postiženého.

Rozeznáváme tři formy hmatového vnímání:

Pasivní hmatové vnímání, které vzniká podrážděním receptorů kožního analyzátoru při položení ruky nebo jiné části těla na zkoumaný předmět bez dalšího pohybu.

Při tomto druhu vnímání vznikají vjemy, které odrážejí fyzikální a prostorové vlastnosti předmětů a jejich vztahy (např. velikost, hmotnost, tvar, teplotu předmětu), avšak celkový obraz předmětu nevzniká.

Aktivní hmatové vnímání neboli haptika, je výsledkem pohybu ruky po objektu při součinnosti kožně – mechanického a pohybového analyzátoru.

Poskytuje nejen informace o jednotlivých vlastnostech předmětu, ale i o jeho obrysu či tvaru, tzn., že o něm vytváří komplexní představu.

Haptika je základem smyslového poznání nevidomých, jejich pracovních návyků a prostorové orientace.

Zprostředkované čili instrumentální hmatové vnímání využívá při zkoumání předmětů z okolního prostředí nástroje (např. bílou hůl při orientaci v terénu).

Přestože člověk s těžkým zrakovým postižením poznává předměty převážně hmatem, používá se pro tento způsob vnímání zcela běžně a přirozeně výrazů vidět, podívat se, prohlédnout si.

3.2.2 Sluch u zrakově postižených

Sluch poskytuje člověku až patnáct procent všech informací z okolního prostředí. Vnímání řeči umožňuje dorozumívání mezi lidmi, předávání poznatků a vědomostí, navíc lze z její melodie, rytmu, intonace odvodit vlastnosti osob, které hovoří, jejich vztah k obsahu sdělení atd.

Vnímání neartikulovaných zvuků poskytuje estetické prožitky při poslechu hudby, upozorňuje na nebezpečí (např. zvuková výstražná znamení) apod.

Sluch jako dálkový analyzátor navíc umožňuje těžce zrakově postiženému orientovat se v prostoru.

Nebylo prokázáno, že děti s těžkým zrakovým postižením mají vrozenou lepší schopnost sluchového vnímání, přestože už od nejútlejšího věku

bývají velmi pozorné ke zvukům. Je to proto, že chtějí vědět, co se děje v jejich okolí, zejména pokud jsou nevidomé. Zvýšená citlivost tohoto smyslu se rozvíjí teprve v průběhu vývoje dítěte, během činností, her i speciálních sluchových cvičení.

U lidí se zrakovým postižením je nutno systematicky rozvíjet schopnost sluchového vnímání co nejdříve a zaměřit se přitom na:

- osvojení sluchových dovedností,
- rozvoj sluchové paměti,
- výchovu k uvědomělé sluchové pozornosti,
- osvojení specifických kritérií pro hodnocení projevů okolního světa, která se odlišují od kritérií lidí vidoucích.

Osoby se zrakovým postižením jsou citlivější na sluchové vjemy. Na to je potřeba brát zřetel při integraci do školního prostředí i při zařazování zrakově handicapovaného na pracovní pozici.

3.2.3 Čich a chuť u zrakově postižených

Čich a chuť jsou tzv. „chemické smysly“. Z funkčního hlediska mají význam zejména pro příjem potravy, vyhýbání se nákaze, pro odhalení nebezpečných situací a sexuální chování. Člověk má slaběji vyvinutý čich a chuť.

Význam vnímání těmito smysly je v porovnání se zrakem poměrně malý. Podstatně však vzrůstá u osob, u nichž došlo k omezení nebo vyloučení zrakového vnímání.

Pro osoby se zrakovým postižením je stálým zdrojem informací z vnějšího prostředí také čich a chuť. Jejich prostřednictvím si dokreslují počítky a vjemy sluchové i hmatové, vytvářejí si přesnější představu vnímaného. (Keblová, 1999)

3.3 Pravidla komunikace se zrakově postiženými

Před každým (i slovním) kontaktem se zrakově postiženým (dále jen ZP) je třeba jej oslovit, aby věděl, že následující sdělení se týká jeho. Je totiž velmi náročné a vyčerpávající neustále sledovat všeobecnou konverzaci a usuzovat, co se týká jeho osobně a co někoho jiného. Pokud celá komunikace neprobíhá u stolu či v podobných podmínkách, je třeba, aby toto oslovení zaznělo jako avízo již z větší vzdálenosti – tím se předejde zbytečné úlekové reakci ZP, kterému zcela náhle u ucha „exploduje“ nečekaný hlas. Pokud jde o neznámého ZP člověka, postačí jako avízo normální pozdrav (upozornění, že tu je někdo, kdo s ním chce komunikovat). Tento **verbální** kontakt musí vždy **předcházet** kontaktu fyzickému.

Je třeba se vždy **představit jménem**, nebo se jinak identifikovat (i hlasy osob velmi blízkých se totiž za určitých okolností mohou plést).

Přesto, že si uvědomujeme, že nás ZP člověk nevidí, je vždy třeba **mluvit přímo** na něj (když osoba komunikující se ZP směřuje svou komunikaci jinam, je to snadno postižitelné a u ZP člověka to vyvolává velmi nepříjemné pocity – např. nedůležitosti, podceňování, či nejistoty, zda je komunikováno skutečně s ním).

V hovoru není nutno se vyhýbat jakýmkoli slovům souvisejícím s názorností a viděním. Je vždy lepší říci „podívej se, prohlédni si, koukni se“ než „představ si, ohmatej si“ apod. Pro elementárně rehabilitovaného člověka již s těmito pojmy nesouvisí žádný podstatný problém, spíše ho ruší nadbytečné „ohledy“, zejména verbálního charakteru.

Při popisech či pokynech pro přemístování či hledání je nutno důsledně používat pojmy směrové (vlevo – vpravo, vepředu – vzadu, nahoře – dole atd.), nikoli ono obvyklé „tady“, „támhle“, „tudy“ atd.

Vnímat svět bez pomoci zraku je záležitost nesmírně komplikovaná a obtížná. Hmatové vnímání (jako jediné dostatečně přesné a konkrétní) je ve srovnání s vnímáním zrakovým neskonale pomalejší. Přesto (nebo právě proto) je třeba dát ZP člověku vždy dostatek času pro samostatné jednání. Neustálé „urychlování“ jednotlivých činností totiž vůbec ničemu nepomáhá, naopak

stresuje a vede k tomu, že si ZP připadá neschopný a zbytečný. Ve svém konečném důsledku jde o počínání zcela kontraproduktivní, protože za těchto podmínek nemá ZP člověk možnost jednat samostatně, sám se zorientovat či obsloužit. To může zbytečně prohlubovat jeho závislost na vidících osobách, což často vede ke konfliktům, k nimž by jinak nemuselo dojít. To, že jednotlivé činnosti trvají eventuálně déle, než je běžně zvykem, není důsledkem (ani důkazem) omezené kvality či schopnosti ZP člověka, ale prostým následkem toho, že nevidí a tyto činnosti musí vykonávat jinak. Slepota prostě „zpomaluje“ a na tento fakt je nutno brát ohled.

Každý člověk chce žít jako samostatná a nezávislá osobnost – a chce tak být také vnímán. Velmi často dochází k tomu, že – byť z důvodů ryze pozitivních – je vystavován neustálému razení a fandění, aniž by si to přál natož, aby mu to bylo příjemné). Pro elementárně rehabilitovaného ZP člověka není žádným problémem se např. samostatně najíst, vážným problémem se však pro něj může stát neustálé zasahování do konzumace jeho jídla radami (být jistě velmi dobře míněnými). Pokud jde o osobu nám velmi blízkou, které cítíme silnou potřebu pomoci, je v těchto situacích lepší dívat se jinam, nesoustředit se na její počínání a udržovat plynulou konverzaci (ticho znamená pro ZP člověka, že něco není v pořádku a veškerá pozornost je upřena na něj – což často ani nemusí být pravda, ale on nemá možnost se o tom přesvědčit). Tato situace je tím těžší, čím je nám dotyčná osoba bližší. Bez ohledu na to smíme pomoci pouze tehdy, jsme – li o pomoc požádáni.

Nemanipulovat zrakově postiženým člověkem, ale vždy jej slovně informovat.

Nepřemísťovat jeho věci, ani věci, které jsou užívány společně (stálé místo uložení), rovněž je nevhodné přemísťovat bez informace věci na stole v průběhu společného jídla.

Hlásit zrakově postiženému každý odchod během komunikace.

Popisy – popsat každé nové prostředí (jak vypadá, jestli jsou tam jiní lidé apod.), okolí během cesty.

Obzvlášť důležité je správné chování u jídla (zejména na veřejnosti). Vždy je dobré **popsat** základní rozmístění věcí na stole (kořenky apod.), aby

zrakově postižený nebyl plně závislý na pomoci vidící osoby. Umístění jídla na talíři je nejlepší popsat podle ciferníku hodin – „12“ je nahoře (např.: od 12 do 3 jsou knedlíky, od 3 do 6 zelí, zbytek je maso se šťávou). Pokud sedíte naproti, je třeba si uvědomit, že Vaše „pravá“ je pro protisedícího vlevo.

„Zrcadlo“ – okamžitá a automatická pozitivní i negativní zpětná vazba (hlavně je třeba hlásit každý eventuální nedostatek), ale i ocenění vzhledu (kromě „kontrolní“ funkce mají tyto informace důležitou psychickou motivační roli pro ZP). (Wiener a kol., 2009)

3.3.1 Desatero pro styk s nevidomými

Při styku s nevidomými občany zdraví lidé stále ještě upadají do rozpaků. K odstranění zbytečných bariér při těchto setkáních vypracovala Česká unie nevidomých a slabozrakých následující desatero:

1. Mějte na paměti, že nevidomí jsou zcela normální lidé, kteří mají různé přednosti i nedostatky jako každý jiný. I mezi nimi jsou lidé výjimeční, inteligentní i méně nadaní.
2. Při setkání s nevidomým se chovejte přirozeně a nenuceně. Pomozte tam, kde je to nutné, a to způsobem taktním a nenápadným.
3. Vyvarujte se projevů soucitu – o ten v dnešní době nevidomí naprosto nestojí. S velkým povděkem ale vždy uvítají i sebemenší pomoc, která jim přijde vhod ve ztížených podmínkách. Nepřipusťte ani podceňující nebo snižující výroky – vždyť nevidomí mají právo na úctu a uznání jako vidomí.
4. Nevidomého, kterého znáte, pozdravte vždy sami jako první, i když je mladší než vy, a k svému pozdravu připojte i jeho jméno, aby věděl, že pozdrav patří jemu.
5. Když vstoupíte do místnosti, kde se nachází nevidomý, dejte se zřetelně poznat. Když vás nevidomý nepozná podle hlasu, povězte mu svoje

- jméno. Tichý pohyb neznámé osoby v jeho okolí působí na něj pochopitelně nepříjemně. Když pak opouštíte místnost, řekněte mu to.
6. Velmi nepříjemně na nevidomého působí, projednáváte – li jeho věci s průvodcem, nikoli přímo s ním. Průvodce nevidomého doprovází, nezastupuje.
 7. Když se nevidomý octne na ulici, na nádraží apod. v orientačních těžkostech, zeptejte se ho, zda mu můžete nějak pomoci. Velký hluk, prudký déšť i sníh zhoršují nevidomému orientaci v prostoru. Při této pomoci stačí, když nevidomému nabídnete, aby se lehce zavěsil do vaší paže, protože takto může snadno sledovat směr vašich pohybů.
 8. Při nástupu do dopravních prostředků netlačte nikdy nevidomého před sebou, ale jděte sami první. Nevlačujte nevidomého na sedadlo, stačí, když položíte jeho ruku na opěradlo. Při vstupu do auta položte jeho ruku na horní rám dveří.
 9. Vstoupí – li nevidomý do restaurace bez průvodce, určitě přivítá pomoc při vyhledávání věšáku a volného místa u stolu. S jídlem si poradí sám, stačí, když mu povíte, jak je jídlo na talíři uspořádáno. Povězte mu také, kde je sklenice s nápojem, aby ji při hledání nepřevrhl.
 10. Když budete nevidomého doprovázet delší dobu, popište mu hlavní rysy okolí, vybavení místností a osoby, které se v jeho okolí nacházejí. Při popisování se nemusíte vyhýbat optickým dojmům a barvám.

(Keblová, 1999)

3.4 Prostorová orientace a praktická výchova ZP

Zrakový handicap představuje vážný problém. Na počátku celá řada věcí vypadá jako zcela nemožná a neproveditelná, k jiným věcem člověk získá až odpor pro neschopnost jejich zvládnutí, či z pouhého strachu, že je zvládnout nedokáže, poraní se, něco rozbije atd. Někdy stačí pouhá představa toho, jak nemotorně a neohrabaně bude působit mezi jinými.

Na začátku zcela chybí představy o reálných perspektivách a skutečných možnostech řešení, limit handicapu se zdá být velice omezující, až zcela mezní. Teprve ve chvíli, kdy se člověk kousek po kousku, od jednoho malého úspěchu k druhému učí svět poznávat a ovládat (resp. znovu poznávat a ovládat), se začne ukazovat, že onen „limit handicapu“ je věc velmi relativní. Velmi totiž závisí na individuální vybavenosti osobnosti zrakově postiženého člověka na sociálně – ekonomických souvislostech jeho existence, právě tak jako na jeho zázemí rodinném.

Zrakově postižený člověk vždy musí vědět zcela konkrétně a přesně, jak vypadají pomůcky či nástroje, s jejichž pomocí jednotlivé činnosti realizuje, právě tak, jako mít jistotu, že je při těchto činnostech v bezpečí a „má je pod kontrolou“. Nezanedbatelným faktorem je samozřejmě i pocit úspěšnosti, užitečnosti a elegance při jejich provádění – tedy sociální úspěšnost.

Existuje nutnost provedení určitých úprav prostředí, v němž zrakově postižený člověk žije a pracuje. Důležité je odstranění všech zdrojů možného nebezpečí a nepříjemných zážitků, optimalizace uspořádání prostoru, vybavení domácnosti, pracoviště atd.

Zcela nezbytné jsou specifické dovednosti rodinných příslušníků zrakově postiženého člověka. Znalost průvodcovství, základních pravidel komunikace se zrakově postiženým a kooperace s respektováním důsledků zrakového handicapu.

Cílem speciálně pedagogické výchovy by mělo být vybavení zrakově postiženého člověka tolika a takovými dovednostmi a návyky, aby jeho handicap vadil co nejméně jemu i jeho okolí. Tedy aby mohl žít a pracovat v co

největší míře samostatně, nezávisle a přirozeně, aby byl schopen úspěšně navazovat a udržovat sociální vztahy (resp. aby mu v tom nebránil jeho handicap). Jde o celou škálu výchovně – vzdělávacích činností jako jsou **prostorová orientace, čtení, psaní** a nácvik **praktických činností**, jež vyplňují každý den života zrakově postiženého člověka.

Zrakově postižený člověk nemusí vždy všechno dělat sám, ale vždy musí být schopen potřebné činnosti zvládnout sám v případě potřeby nebo alespoň vědět, jak si poradit s řešením komplikovanější situace, kde hledat potřebnou službu apod. (Wiener, 2006)

3.5 Pracovní uplatnění osob se zrakovým postižením

Pro některé osoby s postižením je důležitost zaměstnání jako finančního zabezpečení velmi diskutabilní, neboť příjmy z pracovní činnosti jsou často velmi nízké. Své opodstatnění však pro ně má práce zejména v dimenzi sociální, neboť mají možnost pracovat i v kolektivu lidí bez postižení, mohou se setkávat, budují nové vztahy, jsou tak aktivně začleňováni do majoritní skupiny obyvatelstva a stejně jako intaktní získávají společenskou prestiž.

(Hamadová, 2007)

Doležel, Vítková (2007) sumarizují význam práce pro člověka s postižením následovně:

- poskytuje ekonomickou nezávislost;
- ovlivňuje sebeurčení jedince;
- status být zaměstnán u člověka s postižením pozitivně ovlivňuje postoje společnosti k lidem s postižením obecně;
- pracovní místo v integrovaném prostředí je prostředkem pro vytváření a rozvíjení sociálních interakcí;
- je jedním ze způsobů, kterým většina lidí pokračuje v učení a rozvíjení kompetencí.

V této souvislosti používají Čálek, Holubář, Cerha (1991) rozdělení společenského uplatnění zrakově postižených do na sebe navazujících a vzájemně se podmiňujících čtyř okruhů:

- soběstačnost při sebeobsluze (např. dovednosti umožňující péči o svou osobu, vedení domácnosti, příprava pokrmů a stolování, udržování čistoty osobních věcí a bytových prostor, péče o děti, ošetřování nemocného, drobné technické práce, nákup, využívání různých služeb a vyřizování příspěvků, dávek a jiných úředních záležitostí); zejména u později osleplých je důležité překonání psychických zábran a odvaha pro osobní jednání a zjišťování potřebných informací;

- samostatnost v pohybu a prostorové orientaci – je velmi důležitá pro aktivizaci jedince, dojíždění do potřebných míst, vyřizování osobních záležitostí, nakupování a další; důležitý je nácvik chůze s bílou holí, všech vyhovujících technik chůze s touto pomůckou, který vyžaduje dlouhodobější spolupráci s poradenským pracovištěm; jedná se o zvyšování míry nezávislosti a zkvalitňování života;
- samostatnost v práci s informacemi (např. získávání, uchovávání a znovuvybavování informací je náročnou psychickou činností obzvlášť pro člověka se zrakovými obtížemi); těžce zrakově postižení využívají pomůcky běžné (médiá – rozhlas, televize, přehrávače a další) a speciální povahy (optické pomůcky, elektronická zařízení, bodové písmo, a další); samostatnost v práci s informacemi je nezbytná pro společenský život jedince, pro jeho sebevzdělávání a kontakt s realitou;
- pracovním uplatněním osob zrakově postižených se završuje obraz celkového společenského uplatnění

Středoškolské profese pro osoby se zrakovým postižením většinou navazují na vzdělávací programy speciálních středních škol pro zrakově postižené. Profese vyžadující vyšší odborné a vysokoškolské vzdělání nejsou však už takto určené. V tomto případě se zpravidla jedná o duševní, intelektuální profese. Výběr oboru záleží na samotném jedinci, na jeho objektivním posouzení, zda pracovní činnosti vzhledem ke zrakovému postižení zvládne. Záleží na úpravě pracovního prostředí a dostupnosti kompenzačních pomůcek. V současné době, kdy technologie je dokonalejší, je umožněn i širší výběr pracovních pozic. Vždy je vhodné, zvážit pracovní pozici v souladu s profesiogramem (podrobný popis profese), který taktéž vymezuje zdravotní omezení vylučující či jen omezující výkon profese. Internetové stránky (praceprozp) uvádějí jako vytipované pracovní pozice pro osoby se zrakovým postižením např.: administrativní pracovník, pracovník v IT, pracovník v telemarketingu, právník, překladatel, tlumočník, psycholog, sociální pracovník, speciální pedagog, učitel, hudebník, ladič klavírů, zpěvák, keramik, knihář či rekondiční a sportovní masér.

3.6 Pohybové a další aktivity zrakově postižených

Také pro zdravotně handicapované platí, že přiměřená pohybová aktivita patří vedle vlivů životního prostředí, výživy a celého způsobu života k intervenujícím činitelům zdraví, délky a kvality života, které není možno ničím jiným kompenzovat.

Omezení funkčnosti zrakového analyzátoru nebo jeho absence však dovoluje postiženým jedincům provozovat jen vybrané, obvykle uzpůsobené nebo nově vytvořené pohybové aktivity.

Při provozování pohybových aktivit zrakově handicapované populace je nutné vzít v úvahu lékařská doporučení, hlediska bezpečnosti a zabránění úrazu, hledisko snadné orientace, nutnost přizpůsobení náčiní a náradí zrakově postižené populaci či nutnost práce specifickými metodami.

Bližší konkretizace specifik je již více záležitostí jednotlivých sportovních odvětví, jejichž počet v současnosti narůstá. Nejčastěji jde tradičně o plavání, běh s vodičem, běh a jízdu na lyžích s vodičem, jízdu na dvojkole atd. (Bláha, Pyšný, 2000)

Jednou z pohybových her **účelově** vytvořených pro zrakově postižené je například goalball.

Goalball je kolektivní pohybovou hrou, kterou je možné provozovat v halách nebo velkých místnostech. Charakteristickým rysem uvedené hry je přehrávání zvonivě ozvučeného míče přes hrací plochu vybavenou plastickými čarami sloužícími k orientaci hráčů. Úkolem trojice hráčů pohybujících se před vlastní brankou je dopravit míč povoleným způsobem do branky soupeře a v konečném výsledku jej porazit rozdílem vstřelených branek.

(Bláha, Pyšný, 2000)

Mezi další běžné zájmové aktivity dospělých zrakově postižených patří turistika, zpěv, hra na hudební nástroj, výtvarné umění (např. keramika), tanec, četba, návštěvy divadel, koncertů apod.

3.7 Instituce pro zrakově postižené

Uvádíme pouze seznam institucí pro zrakově postižené, činností SONS, tyfloservisů a tyflokabinetu je věnována příloha E.

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých (SONS ČR) Praha a oblastní pracoviště

Tyflocentra, o.p.s.:

Brno, Hradec Králové, Jihlava, Karlovy Vary, Liberec, Olomouc, Ostrava, Pardubice, Plzeň, Praha, Ústí nad Labem, Zlín, a Tyflokabinet České Budějovice

Tyfloservisy, o.p.s.:

Brno, České Budějovice, Hradec Králové, Jihlava, Karlovy Vary, Liberec, Olomouc, Ostrava, Pardubice, Plzeň, Praha, Ústí nad Labem, Zlín

Speciálně pedagogická centra (SPC) pro zrakově postižené, o.p.s.:

Moravská Třebová, Olomouc, Opava, Brno, Jihlava, Hradec Králové, Plzeň, České Budějovice, Liberec, Praha, Ústí nad Labem, Zlín

Pobytové a rekvalifikační středisko Dědina, o.p.s., Praha

Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, Praha

Centrum zrakových vad, s.r.o., Areál FN v Motole, Praha

(Baslerová a kol., 2012)

4. PRŮZKUMNÉ ŠETŘENÍ, JEHO CÍL A PRŮZKUMNÉ OTÁZKY

4.1 Kvalitativní průzkum a použitá průzkumná metoda

Průzkum byl realizován prostřednictvím rozhovoru. Respondenty byli záměrně (účelově) vybraní dospělí zrakově postižení. Kritéria pro jejich výběr byla:

- a) zrakové postižení
- b) věk (zastoupení různých věkových skupin)
- c) pohlaví (zastoupení mužů i žen)
- d) vzdělání (základní, středoškolské i vysokoškolské)
- e) rodinný stav (ženatí, vdané, svobodní, svobodné)
- f) osobní přátelství s autorem práce

Sběr dat a informací od dotazovaných probíhal na základě osobního setkání autora práce a jednotlivých dospělých zrakově postižených, a to formou anonymního částečně nestrukturovaného a částečně strukturovaného rozhovoru na základě záznamového listu.

V první části rozhovoru byly získány některé demografické údaje o zrakově postižených:

Pohlaví

Věk

Zrakové postižení (diagnóza) a zda je vrozené nebo získané

Rodinný stav

Dosažené vzdělání

Povolání

Ve druhé části (volného - nestrukturovaného rozhovoru) byl dotazovaný požádán, aby se obšírněji rozhovořil o svém *životě, uplatnění a seberealizaci* v mládí a v dospělosti.

Tyto části jednotlivých výpovědí respondentů nelze nikterak shrnout či paušalizovat, neboť se jedná o nenapodobitelné, skutečné, výhradní a individuální životy a osudy lidí, kteří nám je více nebo méně stručně nabídli k nahlédnutí. Jsou uvedeny v přílohách B pod hlavičkami respondent č. 1-30.

Ve třetí části (řízeného - strukturovaného rozhovoru) pak respondenti odpovídali na 13 otázek týkajících se jejich *vzdělavatelů a vzdělávání*.

První, druhá i třetí část viz záznamový list v A přílohách rigorózní práce.

Pro realizaci průzkumu bylo autorem práce osloveno 30 respondentů, viz přehledná tabulka (4.2.1) s demografickými údaji. Sběr dat, výpovědí a odpovědí probíhal v období duben 2013 – červen 2014.

Jejich demografické údaje, volné výpovědi i odpovědi v řízeném rozhovoru jsou uvedeny v B přílohách a to v anonymní, nezkrácené a neupravené podobě.

4.1.1 Cíl průzkumného šetření, hlavní a dílčí průzkumné otázky

Cílem průzkumného šetření je zjistit nároky a požadavky na vzdělavatele, na jeho kvalifikace a kompetence, z pohledu samotných zrakově postižených. Získat osobnostní profil vzdělavatele.

Hlavní průzkumná otázka zkoumá osobnost vzdělavatele dospělých. V dotazníku byla položena jako otázka č. 12.

Jaký by podle Vás měl být vzdělavatel dospělých zrakově postižených?

Jaké má takový pracovník mít vlastnosti, schopnosti, dovednosti?

Díličí průzkumné otázky poskytují možnost analyzovat některé další záležitosti týkající se formálního, neformálního, zájmového i informálního vzdělávání dospělých zrakově postižených. Ptají se, zda u respondentů vzrůstá s vyšší dosaženého vzdělání možnost uplatnění, jestli se respondenti vzdělávají, v jakých oblastech, jaké mají zájmy, jaké používají kompenzační pomůcky, podpora kterých lidí a institucí je pro život a vzdělávání respondentů zásadní. Poslední otázka dává respondentům možnost sdělení, co sami chtějí ke svému handicapu, životu vzdělávání, uplatnění a seberealizaci ještě říci.

Vzrůstá s vyšší dosaženého vzdělání dospělých zrakově postižených možnost jejich uplatnění a seberealizace?

Hodlají (chtějí) se dospělí zrakově postižení nadále vzdělávat?

V jakých oblastech se dospělí zrakově postižení nadále vzdělávají?

Jaké bylo či je zájmové vzdělávání zrakově postižených?

Které kompenzační pomůcky používají dospělí zrakově postižení pro svůj život a vzdělávání?

Podpora kterých lidí byla/je nejvýznamnější v životě a vzdělávání zrakově postižených?

Podpora kterých institucí byla/je významná pro život a vzdělávání zrakově postižených?

Jak získávají dospělí zrakově postižení důležité běžné informace pro své potřeby a rozvoj?

Další, co ještě chtějí dospělí zrakově postižení sdělit ke svému handicapu, životu, vzdělávání, uplatnění a seberealizaci?

4.2 Výsledky šetření

4.2.1 Přehled respondentů a jejich demografických údajů

Res. č.	Pohlaví	Věk	Zrakové postižení	Rodinný stav	Dosažené vzdělání	Povolání
1	žena	45	ROP	svobodná	střední	invalidní důchodce
2	muž	28	ztráta zraku po úrazu	svobodný	střední	invalidní důchodce
3	žena	50	ztráta zraku po silné cukrovce	vdaná	střední	invalidní důchodce
4	muž	74	ztráta zraku po silné cukrovce	vdovec	střední	důchodce
5	žena	70	ztráta zraku po silné cukrovce	vdova	střední	invalidní důchodce
6	žena	52	ztráta zraku po nemoci	vdaná	střední	invalidní důchodce
7	muž	53	ztráta zraku po nehodě	rozvedený	střední	masér
8	muž	55	ztráta zraku po úrazu	rozvedený	střední	invalidní důchodce
9	muž	53	vrozené, myopia gravis	ženatý	střední	ladič pian
10	žena	30	ROP	svobodná	střední	invalidní důchodce
11	žena	55	ztráta zraku po nemoci - sepsi	vdaná	střední	invalidní důchodce
12	žena	73	ztráta zraku po nemoci	vdova	střední	důchodce
13	žena	32	ROP	svobodná	střední	invalidní důchodce
14	muž	49	sil. slabozrakost po nemoci	ženatý	VŠ	práce u počítače
15	žena	45	vrozená vada	vdaná	střední	invalidní důchodce
16	muž	58	ztráta zraku postupná	ženatý	VŠ	sociální služby
17	žena	26	ROP	svobodná	střední	studentka VŠ
18	žena	42	ztráta zraku po nemoci - sepsi	vdaná	VŠ	vysokošk. pedagog

Res. č.	Pohlaví	Věk	Zrakové postižení	Rodinný stav	Dosažené vzdělání	Povolání
19	žena	64	ztráta zraku po silné cukrovce	vdova	střední	důchodce
20	muž	26	ztráta zraku po nemoci	svobodný	VOŠ	student
21	muž	41	ztráta zraku po úrazu	ženatý	základní	invalidní důchodce
22	žena	28	ROP	svobodná	střední	invalidní důchodce
23	muž	69	ztráta zraku po úrazu	vdovec	střední	důchodce
24	žena	19	vrozená silná slabozrakost	svobodná	základní	studentka SŠ
25	žena	26	vrozená prakt. nevidomost	svobodná	střední	studentka VŠ
26	muž	68	ztráta zraku po nehodě	vdovec	střední	důchodce
27	žena	41	vrozená vada	vdaná	VŠ	pedagog
28	žena	20	vrozená vada	svobodná	základní	studentka SŠ
29	muž	28	těžká slabozrakost	svobodný	VŠ	vychovatel
30	žena	40	těžká dalekozrakost	vdaná	VŠ	ekonomka

4.2.2 Osobnostní profil vzdělavatele

Hlavní průzkumná otázka (v záznamovém listu otázka č. 12) byla jednou či dvěma větami zodpovězena všemi respondenty. Všechny odpovědi jsou níže uvedeny a následně zpracovány do osobnostního profilu vzdělavatele.

Jaký by podle Vás měl být vzdělavatel dospělých zrakově postižených?

Jaké má takový pracovník mít vlastnosti, schopnosti, dovednosti?

- Vzdělavatelé dospělých mají mít příkladné vystupování, dostatek znalostí a schopnost porozumět a poradit.
- Musejí mít potřebné znalosti, dovednosti a schopnost naučit. Jsem rád za každou praktickou radu.

- Měli by znát vhodné kompenzační pomůcky, umět poradit a pomoci.
- Pracovníci organizací, kde jsem absolvoval různé kurzy, byli zkušení a ochotní.
- Instruktoři by měli mít znalosti, dovednosti, optimismus a trpělivost.
- Měl by mít vystupování na úrovni, potřebné znalosti a ochotu pomáhat.
- Od vzdělavatelů mám nejraději optimistický, vstřícný přístup, potřebné znalosti nebo dovednosti a umění je předat.
- Důležitá je schopnost porozumět a umění vysvětlit a naučit praktické věci.
- Vzdělavatelé dospělých zrakově postižených v různých organizacích, by měli umět předávat rady a zkušenosti, být vstřícní a připravení pomoci.
- Měl by být vždy ochotný poradit a pomáhat.
- Vzdělaný, ochotný, trpělivý.
- Měl by rozumět dospělým i seniorům a jejich starostem.
- Tito pracovníci by měli mít co nabídnout lidem, kteří k nim přijdou. Měli by mít pro své klienty pochopení a praktické rady.
- Musí rozumět zrakově postiženým i třeba ovládat moderní technologie.
- Měl by být znalý ve svém oboru a rozumět i problémům zrakově postižených.
- Vzdělavatel musí hlavně zrakově postiženým rozumět a umět poradit.
- Tito pracovníci mají mít znalosti o zrakově postižených a rozdílech práce s dětmi a s dospělými.
- Měl by být vzdělaný ve speciální pedagogice nebo v příbuzném oboru a také by měl rozumět potřebám a problematice dospělých.
- Vzdělavatel dospělých by měl mít vzorné vystupování a měl by být odborníkem ve svém oboru.
- Vyučující by měl být vzdělaný, měl by znát možnosti pomoci a měl by být spolehlivý.
- Takový pracovník by měl hlavně umět poradit.
- Vzdělavatel by měl být zkušený, vstřícný, měl by umět pomoci.

- Člověk, který pracuje s dospělými, by měl být slušný vzdělaný a schopný.
- Učitel nebo profesor by měl rozumět potřebám studenta.
- Takový pracovník by měl mít odbornost, pedagogické schopnosti a schopnost porozumění.
- Takový člověk by měl nevidomým rozumět.
- Nejlepší jsou vzdělavatelé trpěliví, znalí ve svém oboru, ale tolerantní ke studentům.
- Měl by znát problematiku zrakově postižených, zrakové vady a možné způsoby práce. Být dostatečně empatický a trpělivý, neboť i mně trvalo delší dobu např. naučit se s počítačem.
- Důležitá je vlídnost, vstřícnost, snaha pochopit a pokusit se co nejlépe pomoci. Neméně důležité je i patřičné vzdělání a odborná znalost problematiky.

Podle respondentů průzkumného šetření by tedy měl **vzdělavatel** dospělých zrakově postižených splňovat níže uvedené nároky a požadavky. Měl by disponovat těmito kvalifikacemi a kompetencemi. *(Závorka uvádí četnost zmínek ve výpovědích třiceti respondentů.)*

- Specifické znalosti o dospělých a zrakově postižených (14x)
- Ochotu a připravenost pomoci, vstřícnost, vlídnost (14x)
- Schopnost poradit a dát praktické rady (9x)
- Schopnost porozumění, empatie (8x)
- Specifické dovednosti pedagogické a s moderními technologiemi (6x)
- Vzdělanost, odbornost (6x)
- Trpělivost a toleranci (5x)
- Příkladné vystupování (4x)
- Umění předat znalosti, schopnost vysvětlit, naučit (3x)
- Zkušenosti (3x)
- Optimismus (2x)
- Spolehlivost (1x)

4.3 Diskuse

Průzkumného šetření se účastnilo 30 respondentů, kteří při vědomí anonymity zveřejněných informací ochotně sdělili své výše (tabulka 4.2.1) uvedené demografické údaje, více či méně obšírně se rozhovořili o svém životě a poté zodpověděli 13 otázek záznamového listu, které se týkaly jejich vzdělavatele a vzdělávání.

Vznikly tak ucelené výpovědi všech respondentů, které jsou v nezkrácené a neupravené podobě zaznamenány pod hlavičkami **respondent č. 1 – 30** v B přílohách práce.

Při hlubším rozboru jednotlivých výpovědí a tzv. kódování (hledání shod a rozdílů) bylo dosaženo cíle průzkumného šetření a získání osobnostního profilu vzdělavatele dospělých zrakově postižených. Byla zodpovězena hlavní průzkumná otázka.

Průzkumným šetřením získaný **osobnostní profil** vzdělavatele dospělých zrakově postižených, poslouží ke komparaci s osobnostním profilem vzdělavatele dospělých a dospělých zrakově postižených renomovaných autorů (Beneš, Jesenský) uvedených v teoretické části práce (oddíly 2.3.2 a 2.3.5).

Specifické znalosti o dospělých a zrakově postižených (respondenti 14x).

Hovoří o nich Beneš, který doslova říká, že odborná znalost andragogiky a pedagogiky je předpokladem úspěšné činnosti. Jako první je u edukačních pracovníků uvádí i Jesenský, ať už jako orientační znalosti, prohloubené poznatky nebo znalosti i s mezioborovými souvislostmi.

Ochotu a připravenost pomoci, vstřícnost, vlídnost (respondenti 14x).

Beneš zmiňuje empatii a sensibilitu pro sociální procesy. Jesenského edukační pracovníci mají prokazovat empatický a pozitivní vztah k handicapovaným.

Schopnost poradit a dát praktické rady (respondenti 9x). Beneš zmiňuje smysl pro realitu a pragmatismus. Jesenský tuto schopnost neuvádí.

Schopnost porozumění, empatie (respondenti 8x). Empatii jako jednu z podstatných osobnostních kvalit andragoga uvádí Beneš i Jesenský.

Specifické dovednosti pedagogické a s moderními technologiemi (respondenti 6x). Beneš ze specifických dovedností zdůrazňuje komunikační a rétorické schopnosti, organizační schopnosti nebo suverenitu, schopnost vést a motivovat. Jesenský vidí jako důležité lektorské schopnosti, rehabilitační schopnosti a schopnost supervizní a expertizní činnosti u rehabilitologa. Dovednosti s moderními technologiemi autoři přímo neuvádějí, pouze Beneš hovoří o inovační schopnosti a flexibilitě andragoga.

Vzdělanost, odbornost (respondenti 6x). Beneš říká, že pracovník získal kvalifikaci při studiu andragogiky nebo příbuzného oboru, Jesenský neřeší stupeň vzdělání, ale jeho asistent, instruktor i rehabilitolog mají mít množství odborných znalostí.

Trpělivost a toleranci (respondenti 5x). Beneš uvádí odolnost vůči stresu, frustrační toleranci a schopnost zacházet konstruktivně s konflikty. Jesenský pozitivní vztah k handicapovaným, schopnosti koadaptace, komunikace a kooperace s handicapovanými.

Příkladné vystupování (respondenti 4x). S tímto požadavkem zrakově postižených koresponduje dodržování etických standardů, příjemný zevnějšek, přesvědčivost a aura Benešova andragoga. Jesenský pak přímo konstatuje, že rehabilitolog umí přesvědčivě vystupovat na veřejnosti.

Umění předat znalosti, schopnost vysvětlit, naučit (respondenti 3x). Benešův andragog musí mít přehled o učebních formách, metodách a pomůckách a musí je vhodně využívat. Také má být extrovertní osobností. Jesenského speciální andragogové znají základy výchovy, vzdělávání a rehabilitace. Ovládají metody a techniky vedoucí k cíli.

Zkušenosti (respondenti 3x). Beneš zkušenosti nikterak nezdůrazňuje. Jesenský u asistenta uvádí zkušenost s pozorováním aktivit edukace a rehabilitace handicapovaných. Je zřejmé, že větší zkušenosti očekává u instruktora a rehabilitologa.

Optimismus (respondenti 2x). Uvedli jej pouze dva respondenti a z autorů jen Beneš uvádí optimismus, ale ne přehnaný, radost z práce a osobní nasazení.

Spolehlivost (respondenti 1x). Andragogovu spolehlivost a solidnost zmiňuje Beneš.

Na základě porovnání je možno konstatovat značnou shodu požadovaných kvalifikací a kompetencí ze strany samotných zrakově postižených s kvalifikacemi a kompetencemi předkládanými renomovanými andragogy Benešem a Jesenským.

Respondenti uvedli všechny kvalifikace a kompetence vzdělavatele, které uvádí Beneš, kromě jediné, kterou je schopnost sebereflexe a posouzení výsledků vlastní práce.

Jesenský požaduje od vzdělavatele více než samotní zrakově postižení. Jeho vzdělavatel má znát problematiku manageringu a sociálního práva, má mít schopnost řídit a kontrolovat edukačně rehabilitační aktivity, dovede koordinovat práci odborníků v aktivitách s handicapovanými, dovede problémově myslit, prokazuje schopnosti supervizní a expertizní činnosti, prakticky se angažuje v hnutí handicapovaných a rehabilitolog má být i publikačně činný.

Na rozdíl od samotných zrakově postižených Jesenský neuvádí spolehlivost, optimismus a schopnost poradit a dát praktické rady. Beneš tyto kompetence vzdělavatele uvedl.

Dospělí zrakově postižení, třebaže nejsou v andragogice nikterak odborně vzděláni, velmi dobře vědí, jaké kvalifikace a kompetence mohou a mají od svého vzdělavatele očekávat a požadovat.

Respondenti poskytli i další odpovědi ve strukturované části interview, což umožňuje analýzu dílčích průzkumných otázek.

Vzrůstá s výší dosaženého vzdělání dospělých zrakově postižených možnost jejich uplatnění a seberealizace?

Ano, s výší dosaženého vzdělání dospělých zrakově postižených vzrůstá možnost jejich uplatnění.

Všichni respondenti zkoumaného vzorku, kteří dosáhli vysokoškolského vzdělání, jsou zaměstnaní (práce u počítače, sociální služby, vysokoškolská pedagožka, pedagog, vychovatel, ekonomka) a dle svých výpovědí jsou ženatí a vdané (jeden zatím svobodný), mají děti, přátele, zájmy, koníčky a žijí plnohodnotný život s optimistickým výhledem do budoucna. Počítají také s dalším vzděláváním. Z respondentů se středním vzděláním pracují jen někteří (masér, ladič pian), kteří se ještě dále vzdělávali. Dvě respondentky studují vysokou školu. Jedna historii na UK v Praze, druhá dokončuje studium italštiny na Masarykově univerzitě v Brně. Obě věří, že se uplatní ve svém oboru.

Hodlají (chtějí) se dospělí zrakově postižení nadále vzdělávat?

Přibližně polovina respondentů uvádí, že ano. Často se chtějí uživatelsky či pro svou práci zlepšovat v práci s PC (zvládnout lépe internet, Excel, fotografie). Někteří chtějí studovat cizí jazyk (angličtina, italština) a jiní zase masérství jako možnost profesního uplatnění. Jedna respondentka dochází na kurzy arteterapie. Pedagogičtí pracovníci pokračují v celoživotním vzdělávání. Další chtějí absolvovat kurzy sebeobsluhy nebo třeba vaření, pro potřeby své domácnosti a také kvůli podnikání.

V jakých oblastech se dospělí zrakově postižení nadále vzdělávají?

Účastní se kurzů výpočetní techniky, arteterapie, kurzů sociální rehabilitace a sebeobsluhy, kurzů prostorové orientace a kurzů nácviku tras. Poslouchají zvukové knihy, učí se cizí jazyky. Maséři se zdokonalují v technikách masérství. Pedagogové se vzdělávají celoživotně.

Jaké bylo či je zájmové vzdělávání zrakově postižených?

Zájmové vzdělávání respondentů průzkumu ukazuje na přece jen určitou nižší míru a zúžené spektrum možností s ohledem k jejich handicapu.

Ze zájmů respondenti zmiňují keramiku, arteterapii, zpěv, hru na klávesy, piano nebo kytaru. Dále knihy a digitální knihy, vaření, sport, turistiku nebo třeba zahrádku. Někteří také jako zájem největší zmiňují výchovu svých dětí.

Které kompenzační pomůcky používají dospělí zrakově postižení pro svůj život a vzdělávání?

Nejrůznější kompenzační pomůcky jsou dospělými zrakově postiženými používány skutečně v hojné míře. Jednoznačně zvyšují kvalitu života zrakově postižených a ti si bez nich svůj život nedovedou ve stejné kvalitě představit.

Nejčastěji používané kompenzační pomůcky jsou výpočetní technika s Braillovými řádky, zvětšovací programy nebo hlasovými výstupy. Také jsou časté bílá hůl, vodící pes, elektronické čtečky knih, diktafony, knihy i časopisy v bodovém písmu. Dále elektrické nebo mechanické lupy, speciální brýle s filtrem, čepice s kšiltem nebo mobil pro nevidomé. Někteří respondenti uvádějí i další drobné pomůcky jako např. indikátor hladiny, váhu a teploměr s hlasovým výstupem či hmatové rozlišovače na potraviny.

Podpora kterých lidí byla/je nejvýznamnější v životě a vzdělávání zrakově postižených?

Z odpovědí je zřejmé, že respondenti cítí podporu zejména od osob jim blízkých včetně kamarádů. Podpora zaměstnanců institucí je zmiňována s menší četností, přičemž hlavní roli zde hrají pedagogové.

Rodina, rodiče či maminka uvedeno v dotaznících (16x), partnerka nebo partner (10x), pedagogové (10x), spolužáci (6x), kamarádi (4x), asistentka (3x), sourozenci (2x), vlastní děti (2x), rekvalifikační pracovníci (2x) a (1x) kolegyně, školní okolí, oční lékař.

Podpora které instituce byla/je významná pro život a vzdělávání zrakově postižených?

Z průzkumu se dá vyčíst, že pro život a vzdělávání zrakově postižení upřednostňují u institucí více jejich blízkost a dostupnost než jejich zaměření.

Respondenti uvedli tyflokabinet (17x), školy ZŠ-VŠ (6x), SONS (5x), tyfloservis (5x), středisko Dědina (4x), SPC pro ZP (3x), středisko Praha - Jinonice (2x), knihovna (2x), tyflocentrum Praha (1x), středisko Teiresias – Brno (1x)

Jak získávají dospělí zrakově postižení důležité běžné informace pro své potřeby a rozvoj?

Co se týká informálního učení/vzdělávání, lze na základě průzkumu konstatovat v podstatě shodnost mezi zrakově postiženými a běžnými dospělými.

V odpovědích se nejčastěji opakují rádio, televize, internet, e-maily, kolegové, přátelé a rodinní příslušníci. Několik respondentů zmiňuje také běžné knihy, zvukové knihy a časopisy. Pedagogové získávají informace také z přednášek.

Další, co chtějí dospělí zrakově postižení sdělit ke svému handicapu, životu, vzdělávání, uplatnění a seberealizaci?

(pro značnou výpovědní hodnotu jsou níže uvedeny všechny závěrečné odpovědi respondentů č. 1-30 a nejsou nikterak analyzovány)

- Chci si zlepšit podmínky ve své domácnosti, udržet si podporu blízkých osob a nezapomínat na zvířecí pomocníky.
- Chci být samostatnější a méně závislý na okolí.
- Člověk se musí umět přizpůsobovat novým podmínkám a i tento handicap se s pomocí okolí a podobných organizací jako jsou například Dědina, Jinonice, tyflokabinet nebo tyfloservis dá částečně překonat.
- Již pět let žiju sám, jen se psem Astou. Veškeré sebeobslužné činnosti zvládám – malý úklid, mytí nádobí, praní prádla. Stravování mám zajištěno přes Charitu ČB. Díky zvládnutým základům prostorové orientace, chodím sám se svým psem na procházky (máme natrénované 4 trasy) a na nákup do blízkého obchodu. Jednou týdně si dojdu i na pivo s kamarády.
- Po zkušenostech bych chtěla říct, že zrak je to nejcennější co máme.
- Chtěla bych spokojeně partnersky žít a pomáhat manželovi s chodem domácnosti.
- Jsem se svým životem spokojený. Nechci zpohodlnět, stále se chci rozvíjet, učit se nové věci, poznávat, cestovat.
- Chci si udržet částečné zaměstnání a také se uplatňovat v mém okolí. Chci dál pomáhat ostatním postiženým radami a povzbuzením.
- Svou zrakovou vadu jsem nikdy nebral příliš vážně. Snažil jsem se žít a fungovat jako ostatní. Nikdy jsem se nesnažil vytěžit z ní nějaké výhody. Mám svou práci, kterou mám rád, svou rodinu a kamarády. Myslím si, že jsem platný a prospěšný (snad). Chci spokojeně žít, poznávat nové lidi a učit se nové věci.
- Chtěla bych si najít partnera a rozhodně nějakou práci.

- Velkou část života po ztrátě zraku, jsem se těšila naději, že znovu uvidím. I když se to nestalo přesto díky svému partnerovi a dětem, s kterými se často scházím, získávám i nový pocit jistoty a klidu.
- Je dobré mít zázemí v podobě rodiny, domova a jak se zpívá: „dělání všechny chmury zahání“, což mohu jen doporučit. A ještě koníčky – já mám ty hrníčky!
- Chtěla bych poděkovat okolí a především matce za obrovskou pomoc.
- Dále bych se chtěl těšit z každého dne (vím, že někteří jsou na tom mnohem hůř) a brát věci s nadhledem, nespolehat se moc na jiné.
- Je třeba pokusit se přizpůsobit novým podmínkám a žít kvalitní rodinný život.
- Dle svých možností bych chtěl pomáhat lidem s poruchou zraku – tím se do jisté míry lze lépe vyrovnat i se svým handicapem. Chtěl bych nadále mít bohatý vnitřní život.
- Doufám, že až dokončím školu, budu moci třeba někde učit italštinu nebo alespoň překládat, abych mohla využít své vzdělání. Ještě jsem zapomněla zmínit, že jsem dvakrát učila na mezinárodním táboře ICC (International Camp on Communication and Computers), jednou něco s počítačem a jednou jsem měla workshop klasických masáží. Také jsem pár měsíců učila jednu slečnu italštinu, ale z časových důvodů ona potom přestala mít zájem, nestíhala školu.
- Se svým handicapem jsem se vyrovnala, nechci si ho připouštět. Snažím se žít a pracovat jako ostatní a myslím, že se mi to daří.
- Díky rodině mojí dcery a také mojí sestry všechno zvládáme a žijeme spokojeným životem. Výhodou je, že bydlím stále ve stejném domě a mám dobré sousedy.
- Díky rodině a pomoci ze školy i dalších institucí všechno zvládám sám a nepociťuji výrazná omezení.
- Nejdůležitější je udržovat kontakty s co možná nejvíce lidmi.
- Všechny překážky se dají zdolat, je potřeba se umět povznést nad věcmi nepodstatnými.

- Je důležité mít rodinu, děti, přátele a zajímat se neustále o všechno dění.
- Přes svůj handicap, chci žít běžným životem. Zvládnout školu, najít si práci, mít rodinu, děti a přátele. Myslím, že úplně každý člověk překonává nějaké ty překážky.
- Díky synům a bývalým kolegům mohu říci, že jsem spokojený.
- Díky pomoci okolí mohu dělat to, co mě zajímá a být samostatná. Jsem šťastná za svou rodinu, která mi vrací veškeré vložené úsilí.
- Chci dokončit studium a najít si dobrou práci. Chci si udržet své kamarádky a přátele.
- Jsem spokojený a šťastný člověk, neměnil bych.
- I přes drobné problémy a těžkosti se mi žije hezky. Mám krásnou rodinu, práci, která mě baví, kamarády a přátele, s kterými je mi dobře.

ZÁVĚR

Již v úvodu této rigorózní práce bylo řečeno, že zrakově postižení lidé se standardně vidícím mnohem více podobají, než se od nich odlišují. Neexistuje výlučný a uzavřený svět zrakově postižených, všichni žijeme v jediném světě. Zrakově postižení mají potřeby, schopnosti, zájmy a vztahy stejného druhu jako vidící. Mají však tělesně ztížené podmínky jejich naplňování.

Ucelené výpovědi třiceti respondentů toto jednoznačně potvrdily.

Dospělí zrakově postižení žijí rodinným životem, vzdělávají se, seberealizují se svojí prací a také svými zálibami a koníčky. Pečují nejen o sebe, ale i o svou domácnost, o členy své rodiny a o domácí mazlíčky. Živě komunikují s lidmi ve svém okolí nebo také prostřednictvím moderních komunikačních technologií. Zajímají se o vše nové, o dění ve světě, poslouchají rádio, sledují televizi, čtou knihy a časopisy, sportují. Chtějí být prospěšní pro společnost.

Relativně ochotně (někteří stručně, jiní obšírněji) se podělili o své zkušenosti ze života se zrakovým handicapem. Většinou optimisticky hledí do budoucnosti, jsou si vědomi svého handicapu, ale rozhodně se mu nepoddávají, nepřipouští si jej nikterak přespříliš a dokonce žijí s vědomím, že jiní lidé na tom přece mohou být ještě mnohem hůře.

Výzkumná práce ukázala, že za pomoci blízkých i dalších lidí, za pomoci organizací zřízených pro zrakově postižené, při využívání kompenzačních pomůcek a při neustálém celoživotním vzdělávání (formálním, neformálním a informálním) lze žít kvalitním plnohodnotným životem i s poměrně značným zrakovým handicapem.

Jako stěžejní v životě dospělých zrakově postižených se jeví oblast zvládnání jejich samostatného pohybu, prostorové orientace a sebeobsluhy. Organizace pro zrakově postižené takové kurzy uskutečňují.

Z kompenzačních pomůcek se jako nejdůležitější ukazuje kvalitní hardwarové i softwarové počítačové vybavení, jako prostředek získávání nezbytných informací, vzdělávání, komunikace i zábavy. Pro pohyb, ale i

z dalších důvodů někteří zrakově postižení zdůrazňují roli zvířecího společníka - vodícího psa.

Co se týká vzdělavatelů zrakově postižených, je zřejmé, že mají stěžejní význam pro vzdělávání, uplatnění, seberealizaci a život lidí se zrakovým handicapem.

Cílem průzkumného šetření bylo zjistit nároky a požadavky na vzdělavatele, na jeho kvalifikace a kompetence, z pohledu samotných zrakově postižených. Získat osobnostní profil vzdělavatele. Tento cíl se v empirické části podařilo naplnit.

Rigorózní práce si kladla za cíl komparaci vědeckých teorií (Beneš, Jesenský) o vzdělavateli dospělých a dospělých zrakově postižených, o jeho kvalifikacích a kompetencích, uvedených ve druhé kapitole teoretické části, s průzkumem v empirické části práce. I tento cíl se v diskusi podařilo naplnit.

Výsledky komparace ukazují, že dospělí zrakově postižení, třebaže nejsou v andragogice nikterak odborně vzděláni, velmi dobře vědí, jaké kvalifikace a kompetence mohou a mají od svého vzdělavatele očekávat a požadovat.

Pro většinovou, běžnou společnost je ze všech hledisek nejvýhodnější co největší začlenění a inkluze všech handicapovaných a tedy i těch se zrakovým postižením. Většinová společnost by se také měla seznámit s pravidly komunikace se zrakově postiženými.

Práce nabízí náhled do problematiky člověka ve společnosti s ohledem na specifické zdravotní nároky. Chce svým malým dílem přispět k takovému stavu společnosti, který bude chápat tendence vzdělávat společensky či zdravotně znevýhodněné dospělé jako hodnotu.

Oboustranné kontakty a spolupráce zdravých i handicapovaných jsou prospěšné a obohacující pro všechny.

Resumé

Rigorózní práce se zabývala životem, vzděláváním, uplatněním a seberealizací dospělých zrakově postižených. Byla rozdělena do dvou hlavních částí. První (teoretická) část hovořila o lidech s handicapem a zrakově postižených, o kompenzačních pomůčkách, vzdělávání zrakově postižených, životě zrakově postižených a také mapovala činnost některých organizací pro zrakově postižené. Ve druhé (empirické) části práce se pak podařilo za pomoci rozhovoru podle záznamového listu získat ucelené výpovědi dospělých zrakově postižených. Tyto výpovědi vedly k zodpovězení hlavní i vedlejších průzkumných otázek. Důraz byl kladen na kvalitativní analýzu získaných dat. Souhrn a rozbor získaných dat byl proveden v diskusní části a na jejím základě vytvořen závěr.

Résumé

Rigorosum thesis was dealing with life, education, application and fulfillment of the visually impaired adults. It was separate to two main parts. First (theoretical) part was about people with handicap and visually impaired, about assistive services, education of visually impaired, life of visually impaired and it also was mapping activity of some organization for visually impaired. In second (empirical) part of the thesis was then managed with use of interview by questionnaire got comprehensive statements of the visually impaired adults. These statements led to answering main and minor researching questions. Accent was placed on qualitative data analysis. Summary and analysis of obtained data was performed in discussion part and on its basis was finish made.

SEZNAM ČESKÉ LITERATURY

1. ATKINSON, a kol. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3
2. BARTÁK, J. *Jak vzdělávat dospělé* 1.vyd. Praha: Alfa Nakladatelství, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-87197-12-7
3. BASLEROVÁ, P. a kol. *Metodika práce se žákem se zrakovým postižením*. 1.vyd. Olomouc: UP v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3307-3
4. BENEŠ, M., *Andragogika*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-2580-2
5. BENEŠ, M. *Andragogika teoretické základy*. 1.vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA, s.r.o., 2003. ISBN 80-86432-23-8
6. BLÁHA, L., PYŠNÝ, L. *Provozování pohybových aktivit zrakově handicapovanou populací*. 1.vyd. Ústí nad Labem: Univ. J. E. Purkyně, 2000. ISBN 80-7044-323-5

7. BUBENÍČKOVÁ, H., KARÁSEK, P., PAVLÍČEK, R. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. 1.vyd. Brno: Tyflocentrum Brno, o.p.s., 2012. ISBN 978-80-260-1538-3
8. CORBINOVÁ, J., STRAUSS, A. *Základy kvalitativního výzkumu*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X
9. ČÁLEK, O. a kol. *Vývoj zrakově těžce postižených*. 1.vyd. Praha: Achát, 1992.
10. DOLEŽEL, R., VÍTKOVÁ, M. *Zaměstnávání osob se zdravotním postižením* Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-143-0
11. ČÁLEK, O., HOLUBÁŘ, Z., CERHA, J. *Vývoj osobnosti zrakově těžce postižených*. 2.vyd. Praha: SPN, n. p., 1991. ISBN 80-7066-341-3
12. FINKOVÁ, D. *Rozvoj hapticko – taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*. 1.vyd. Olomouc: UPOL, 2011. ISBN 978-80-244-2742-3
13. FLENEROVÁ, H. *Kapitoly z tyflogedie 1. Základy tyflogedie* 2.vyd. Praha: UK v Praze, SPN, 1985.

14. GOFFMAN, E. *Stigma. Poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-21-0
15. HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie*. 2.vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-159-1
16. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-303-X
17. HÁJKOVÁ, V., STRNADOVÁ, I. *Inkluzivní vzdělávání*. 1.vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3070-7
18. HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. 2.vyd. Praha: UJAK, 2009. ISBN 978-80-86723-75-4
19. JESENSKÝ, J. *Andragogika a gerontagogika handicapovaných*. 1. vyd. Praha: UK Praha, Nakladatelství Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-823-9
20. KEBLOVÁ, A. *Integrované vzdělávání dětí se zrakovým postižením*. 1.vyd. Praha: Septima, 1996. 80-85801-65-5

21. KEBLOVÁ, A. *Hmat u zrakově postižených*. 1.vyd. Praha: Septima, 1999. ISBN 80-7216-085-0
22. KEBLOVÁ, A. *Sluchové vnímání u zrakově postižených*. 1.vyd. Praha: Septima, 1999. ISBN 80-7216-080-X
23. KEBLOVÁ, A., *Čich a chuť u zrakově postižených*. 1.vyd. Praha: Septima, 1999. ISBN 80-7216-081-8
24. KVĚTOŇOVÁ – ŠVECOVÁ, L., *Oftalmopedie*. 2.vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-84-2
25. KVĚTOŇOVÁ, L., ŠUMNÍKOVÁ, P. *Speciálně pedagogická podpora osob se zrakovým postižením se zvláštním zřetelem na rozvoj čichového vnímání*. 1.vyd. Praha: UK v Praze, Pedagogická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7290-484-6
26. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3.vyd. Praha: Grada Publishing, s.r.o., 1998. ISBN 80-7169-195-X
27. MALACH, J. *Kapitoly z andragogiky*. Ostrava: PF Ostravské univerzity v Ostravě, 2002. ISBN 80-7042-245-9

28. MALACH, J., ZAPLETAL, B., *Vybrané problémy andragogiky*. 1.vyd. Ostrava: PF Ostravské univerzity v Ostravě, 2005. ISBN 80-7368-043-2
29. MAREŠ, P. *Marginalizace, sociální vyloučení*. In Sirovátka, T. (ed.) *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. ISBN 80-210-3455-6
30. MATYSKOVÁ, K. *Kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením*. 1.vyd. Praha: Okamžik, 2009. ISBN 978-80-86932-24-8
31. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4
32. MORAVCOVÁ, D. *Zraková terapie slabozrakých a pacientů s nízkým vize*. 1.vyd. Praha: Triton, s.r.o., 2004. ISBN 80-7254-476-4
33. MUŽÍK, J. *Andragogická didaktika*. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80 85963-52-3
34. MUŽÍK, J. *Řízení vzdělávacího procesu. Andragogická didaktika*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, ISBN 978-80-7357-581-ž

35. NOVOTNÁ, M., KREMLIČKOVÁ, M. *Kapitoly ze speciální pedagogiky pro učitele*. 1.vyd. Praha: SPN, a.s., 1997. ISBN 80-95937-60-3
36. PALÁN, Z. *Základy andragogiky*. Praha: VŠ J. A. Komenského, s.r.o., 2003. ISBN 80-86723-03-8
37. PANČOCHA, K., PROCHÁZKOVÁ, L., SAYOUD SOLÁROVÁ, K. *Edukativní, intervenční a terapeutické přístupy k dospělým osobám a seniorům se zdravotním postižením*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6306-8
38. PETŘKOVÁ, A. *Psychologické základy vzdělávání dospělých. Texty k otevřenému a distančnímu vzdělávání*. Olomouc: Andragogé, 2000
39. PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 1.vyd. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6
40. PITROVÁ, Š. *Chraňte svůj zrak*. 1.vyd. Praha: Grada, 1993. ISBN 80-7169 037-6
41. PRŮCHA, J., VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-3960-1

42. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 1.vyd. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-078-0
43. SOMR, M., PROCHÁZKA, M. *Kapitoly z didaktiky vzdělávání dospělých*. České Budějovice: V-Studio, 2008. ISBN 978-80-254-1919-9
44. ŠTRÉBLOVÁ, M. *Poznáváme svět se zrakovým postižením úvod do tyflopédie*. 1.vyd. Ústí n. Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2002. ISBN 80-7044-448-7
45. VÁGNEROVÁ, M., a kol. *Psychologie handicapu*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-7184-929-4
46. VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M. *Vzdělávání a rozvoj podle kompetencí. Kompetence v andragogice, pedagogice a řízení*. 1.vyd. Praha: UJAK, 2008. ISBN 978-80-86723-54-9
47. VOTAVA, J., a kol. *Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0708-5
48. VYMĚTAL, J. *Úvod do psychoterapie*. Praha: GRADA, 2003. ISBN 80-247 0253-3

49. WIENER, P., RUCKÁ, R. *Terapie zrakového handicapu*. 1.vyd. Praha: UK FHS, 2006. ISBN 80-239-6774-6
50. WIENER, P. a kol. *Praktická výchova zrakově postižených*. 1.vyd. Praha: UK FHS, 2006. ISBN 80-239-6773-8
51. WIENER, P. *Prostorová orientace zrakově postižených*. 3.vyd. Praha: UK FHS, 2006. ISBN 80-239-6775-4
52. WIENER, P. a kol. *Základy komunikace se zrakově postiženými*. 3. vyd. Praha: Novartis, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-254-5823-5

SEZNAM ZAHRANIČNÍ LITERATURY

1. ABBOTT, S., MC CONKEY, R. *The barriers to social inclusion as perceived by people with intellectual disabilities*. Journal of Intellectual Disabilities, 2006. ISSN 1744-6295
2. BURCHART, T., LE GRAND, J., PIACHAUD, D. Introduction. In HILLS, J., LE GRAND, J., PIACHAUD, D. (eds.) *Understanding Social Exclusion*. Oxford: Oxford University Press, 2002. ISBN 978-0-19-925194-0
3. Collectiv authors *Lifelong education of people with disabilities*. Praha: Ed Roberts Institute, 2006. ISBN 80-903657-0-1
4. HATÁR, C. *Sociálny pedagóg v systéme sociálno – edukačného poradenství, prevence a profylaxie*. 1.vyd., Nitra: PF UKF, 2010. ISBN 978-80-8094-664-7
5. PORUBSKÁ, G., HATÁR, C. *Kapitoly z andragogiky pre pomáhajúce profesie* 1.vyd., Nitra: PF UKF Nitra, 2009. ISBN 978-80-8094-597-8

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

1. *Tyflokabinet České Budějovice, o.p.s.: Braillovo písmo* [online]. [cit. 2014-08-27]. Dostupné z: <http://www.tyflokabinet-cb.cz>
2. MGR. RADEK SCHINDLER, Tyfloservis SONS Praha. *Zrakové vady* [online]. [cit. 2013-06-13]. Dostupné z: <http://www.brailnet.cz/sons/docs/zrak/>
3. *Vytipované pracovní pozice pro osoby se zrakovým postižením:* [online]. [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: <http://www.praceprozp.cz/hledam-praci/vhodne-pracovni-pozice/zrakove-postizeni>
4. *Informace a dokumenty: Textová báze pro novináře a média* [online]. [cit. 2013-06-15]. Dostupné z: <http://www.tyflokabinet-cb.cz/info.htm>
5. *Jsme tu, abychom pomáhali nevidomým.* [online]. [cit. 2013-08-05]. Dostupné z: <http://www.sons.cz/>
6. *Služby pro zrakově postižené* [online]. [cit. 2013-08-10]. Dostupné z: <http://www.tyfloservis.cz/sluzby-pro-zrakove-postizene.php>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Záznamový list	str. I - IV
Příloha B - Výpovědi respondentů č. 1 – 30	str. V - LII
Příloha C - Dovednosti vodícího psa	str. LIII - LIV
Příloha D - Braillovo písmo	str. LV
Příloha E - SONS, Tyfloservis, Tyflokabinet	str. LVI - LXIII

Příloha A – Záznamový list

Vážená paní, Vážený pane, ve své vysokoškolské práci, která nese název „Dospělí zrakově postižení, jejich život, vzdělávání, uplatnění a seberealizace“, bych velice rád využil Vašich životních zkušeností, poznatků, informací a rad.

Prosím Vás tedy, zda byste se v tomto anonymním rozhovoru

- 1. obšírněji podělil/a o oblast Vašeho života, uplatnění a seberealizace*
- 2. vyplnil/a záznamový list (13otázek) týkající se Vašeho vzdělávání.*

Pohlaví

.....

Věk

.....

Zrakové postižení

.....

Rodinný stav

.....

Dosažené vzdělání

.....

Povolání

.....

- 1. Váš život, uplatnění a seberealizace v mládí** (dětství, rodiče, sourozenci, kamarádi, spolužáci, hry apod.) a **v dospělosti** (rodina, manžel, manželka, partner, partnerka, děti, práce, povinnosti, přátelé, kolegové, zájmy, koníčky a aktivity).

.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. *Vaše vzdělávání*

1. Kde jste absolvoval/a základní vzdělání (speciální škola, třída, integrované vzdělávání)?

.....
.....

2. Kde jste absolvoval/a střední vzdělání?

.....
.....

3. Kde jste případně absolvoval/a vyšší odborné nebo vysokoškolské vzdělání a získal titul?

.....
.....

4. Absolvoval/a jste nebo absolvujete ještě nějaké další vzdělávání?

.....
.....
.....

5. Jaké bylo či je Vaše zájmové vzdělávání (kroužky, hudební nástroj apod.)?

.....
.....
.....

6. Které kompenzační pomůcky jste používal/a nebo používáte při Vašem vzdělávání?

.....
.....
.....
.....

7. Podpora kterých lidí (pedagog, asistent, rodič,...) byla/je nejvýznamnější při Vašem vzdělávání?

.....
.....
.....

8. Podpora které instituce byla/je významná při Vašem vzdělávání?

.....
.....
.....

9. Hodláte (chcete) se nadále vzdělávat? Jak?

.....
.....
.....

10. Má Vaše vzdělání zásadní význam pro Váš život a Vaše pracovní zařazení?

.....
.....
.....

11. Jak nejčastěji získáváte běžné informace pro Vaše potřeby a Váš rozvoj?

.....
.....
.....

12. Jaký by podle Vás měl být vzdělavatel dospělých zrakově postižených?

Jaké má takový pracovník mít vlastnosti, schopnosti, dovednosti?

.....
.....
.....

13. Další co chcete sdělit k Vašemu handicapu, životu, vzdělávání, uplatnění a seberealizaci.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Děkuji Vám!

Mgr. Pavel Pučejd

Příloha B - Výpovědi respondentů č. 1 - 30

Respondent č. 1

Pohlaví	žena
Věk	45
Zrakové postižení	ztráta zraku (v inkubátoru kyslíkem)
Rodinný stav	svobodná
Dosažené vzdělání	střední
Povolání	invalidní důchodce

Pocházím z úplné rodiny, sourozence nemám.

S oběma rodiči jsem v častém kontaktu.

V současnosti žiji se svým druhem v bytě v panelovém domě, kde jsem poznala i některé přátele sousedy.

Společně s partnerem se staráme o domácnost.

Já obstarávám nákupy, vaření a běžný úklid bytu.

Hodně času mi zabere péče o vodícího psa.

Někdy partnerovi pomáhám a spolupracuji s ním na prodeji přístrojů na filtraci pitné vody.

Navštěvovala jsem školu Jaroslava Ježka – praktická škola – Praha.

Střední vzdělání jsem absolvovala na Speciální škole pro nevidomé a slabozraké v Brně – Pisárkách ul. Kamenomlýnská 2.

Vyšší vzdělání nemám.

Účastním se letních kurzů pro dospělé uživatele výpočetní techniky, které pořádá SONS Praha – tyflokabinet. Byla jsem již na dvou.

V poslední době často poslouchám digitalizované knihy z KDD SONS Praha.

Volný čas také vyplňuji korespondencí s přáteli a procházkami se psy (mám 2).

Z kompenzačních pomůcek využívám především výpočetní techniku (doma), bílou hůl a vodícího psa (venku).

Z institucí pro nevidomé mi v minulosti pomohl Tyflokabinet ČB a i nyní se účastním kurzu obsluhy speciálních kompenzačních programů.

Chtěla bych se nadále podílet na podnikatelských aktivitách mého druha a to i přes internet.

Moje vzdělání má pro můj život zásadní význam.

Další informace pro moje potřeby a můj rozvoj získávám z rádia, televize, internetu, z mailů, rozhovorů s přáteli a mým přítelem.

Vzdělavatelé dospělých mají mít příkladné vystupování, dostatek znalostí a schopnost porozumět a poradit.

Chci si zlepšit podmínky ve své domácnosti, udržet si podporu blízkých osob a nezapomínat na zvířecí pomocníky.

Respondent č. 2

Pohlaví	muž
Věk	28
Zrakové postižení	ztráta zraku po úrazu v r. 2011
Rodinný stav	svobodný
Dosažené vzdělání	střední
Povolání	invalidní důchodce

Pocházím z úplné rodiny.

Nemám žádné sourozence.

Žiji s přítelkyní u rodičů.

Představoval jsem si, že se osamostatním a založím rodinu, což havárie zkomplikovala.

Chodil jsem na Základní školu Třeboň Na Sadech 375.

Dále jsem absolvoval Střední průmyslovou školu automobilní a technickou, České Budějovice, Skuherského 3

Další vzdělání již nemám.

Nyní navštěvuji v Tyflokabinetu – obsluhu počítače pro nevidomé.

Od mala jsem hrál a hraji na kytaru.

Z kompenzačních pomůcek používám bílou hůl a výpočetní techniku.

Při mém vzdělávání hráli hlavní roli učitelé.

Z institucí mi nyní pomáhá Tyflokabinet.

Potřebuji se naučit ovládat PC poslepu.

Současné vzdělávání má pro mě zásadní význam, protože bez počítače neseženu žádné zaměstnání a nebudu moci komunikovat s okolím.

Běžné informace získávám z rádia, televize a také mi předčítá přítelkyně.

Musejí mít potřebné znalosti, dovednosti a schopnost naučit. Jsem rád za každou praktickou radu.

Chci si v budoucnu najít zaměstnání.

Chci být samostatnější a méně závislý na okolí.

Respondent č. 3

Pohlaví	žena
Věk	50
Zrakové postižení	ztráta zraku po silné cukrovce
Rodinný stav	vdaná
Dosažené vzdělání	střední
Povolání	invalidní důchodce

Pocházím z úplné rodiny.

Sourozence nemám.

Prožila jsem bezstarostné dětství i mládí s rodiči a kamarády.

Žiji s manželem v panelovém domě, společně se staráme o domácnost a o vodícího psa.

Pravidelně docházím do zaměstnání.

Pracuji jako masérka.

Několikrát jsem se účastnila rozšiřujících masérských kurzů.

Absolvovala jsem běžnou základní školu v Třeboni.

Střední vzdělání jsem splnila na bývalé mlynářské škole v Třeboni.

Vysokou školu ani žádný titul nemám.

V nedávné době jsem absolvovala (jako součást rekvalifikace) kurz pro maséry ve středisku Dědina – Praha.

Základy obsluhy počítače pro nevidomé jsem získala v tyflokabinetu.

Dříve jsem ráda jezdila na kole, teď chodím na procházky se psem, poslouchám rádio a písničky, sleduji televizi, píšu si se známými mailem.

Jako kompenzační pomůcky využívám dlouhou bílou hůl, výpočetní techniku a vodícího psa.

Hodně mi pomohli pracovníci rekvalifikačního střediska Dědina v Praze a pracovníci střediska výcviku psů z Prahy – Jinonic.

Z institucí dále Tyflokabinet ČB s výpočetní technikou a Tyfloservis ČB při nácviku tras a chůze s bílou holí.

Pokud bude možnost, ráda se zúčastním dalších kursů v masérství, hlavně abych si udržela pracovní místo.

Původní vzdělání pro mě zásadní význam nemá, ale současné masérství ano.

Běžné informace pro moje potřeby a můj osobní rozvoj čerpám z rádia, televize, internetu a z rozhovorů s přáteli.

Měli by znát vhodné kompenzační pomůcky, umět poradit a pomoci.

Člověk se musí umět přizpůsobovat novým podmínkám a i tento handicap se s pomocí okolí a podobných organizací jako jsou například Dědina, Jinonice, tyflokabinet nebo tyfloservis dá částečně překonat.

Respondent č. 4

Pohlaví	muž
Věk	74
Zrakové postižení	diabetes mellitus, diabetická retinopatie – slepota
Rodinný stav	vdovec
Vzdělání	střední
Povolání	důchodce

Mládí jsem prožil v úplné rodině.

Mám dvě sestry.

V dospělosti jsem žil běžným rodinným životem - manželka, dvě děti (synové), pracovní zařazení technik v podniku Igla (později Akra). Měl jsem i množství koníčků – kopaná, televize, chata. Jezdili jsme na tuzemské i zahraniční dovolené, vychovávali syny a podporovali je v jejich vzdělávání.

Po onemocnění cukrovkou se život částečně zkomplikoval (nutnost pravidelné stravy, zdravý životní styl).

Při ztrátě zraku v 56 letech následovala ztráta zaměstnání, invalidní důchod a naprostá změna života.

Před 5 ti lety jsem ovdověl. Žiju sám.

Obě školy jsem absolvoval v Českých Budějovicích.

Základní školu v Dukelské ulici a Střední průmyslovou školu strojní hned ve vedlejší budově.

Vyšší vzdělání nemám.

Další vzdělávání bylo pro mne naprostou nutností. Ve středisku Dědina - Praha jsem absolvoval kurz sebeobsluhy, v Tyflokabinetu a Tyfloservisu – ČB jsem navštěvoval kurzy výpočetní techniky, kurzy prostorové orientace a samostatného pohybu.

Zájmově se nyní vzdělávám ze zvukových knih zapůjčených z Jihočeské vědecké knihovny, poslouchám rozhlas, sleduji televizi.

Jako kompenzační pomůcky využívám počítač s hlasovým výstupem, bílou hůl a vodícího psa.

Při kurzech mi vždy pomáhala nejvíce rodina – manželka i synové, samozřejmě zmíněné instituce, ale také kamarádi a známí.

Nejčastěji se obracím na tyflokabinet, který je také nejbližší mému bydlišti.

Chci se ještě zdokonalit v práci s počítačem a zejména na internetu, který je myslím nejlepším zdrojem informací.

Moje vzdělání i vzdělávání mělo pro mne vždy zásadní význam v práci i v životě.

Běžné informace mám z rádia, televize, internetu i z osobních kontaktů se sousedy a známými.

Pracovníci organizací, kde jsem absolvoval různé kurzy, byli zkušení a ochotní

Již pět let žiju sám, jen se psem Astou.

Veškeré sebeobslužné činnosti zvládám - malý úklid, mytí nádobí, praní prádla. Stravování mám zajištěno přes Charitu ČB. Díky zvládnutým základům prostorové orientace chodím sám se svým psem na procházky (máme natrénované 4 trasy) a na nákup do blízkého obchodu. Jednou týdně si dojdu i na pivo s kamarády.

Respondent č. 5

Pohlaví	žena
Věk	70
Zrakové postižení	ztráta zraku po silné cukrovce
Rodinný stav	vdova
Dosažené vzdělání	střední
Povolání	invalidní důchodce

Sourozence nemám.

Pocházím z úplné rodiny.

Po smrti manžela, od roku 2003, žiji sama.

Ve vzpomínkách se často vracím do předchozích let, kdy jsem byla mimo jiné nadšená turistka.

Základní školu jsem absolvovala v Českých Budějovicích.

Střední školu jsem také absolvovala v Českých Budějovicích.

Vyšší odborné ani vysokoškolské vzdělání nemám.

V Tyflokabinetu jsem absolvovala kurz – základní obsluha počítače pro nevidomé, dříve jsem chodila na akce pořádané pro seniory EÚ.

Mezi mé zájmy patří turistika, rádio a televize.

Z kompenzačních pomůcek používám opěrnou bílou hůl a výpočetní techniku.

Nejvýznamnější podporou při mém vzdělávání byl můj manžel.

Podporou mi je v současnosti Tyflokabinet České Budějovice, o.p.s., účastním se sociální rehabilitace – obsluhy speciálních kompenzačních programů. Dále také Tyfloservis – chůze s bílou holí, nácvik tras.

Mé další vzdělávání závisí na mém zdravotním stavu – pohybovém aparátu.

Mé původní vzdělání již pro mne nemá zásadní význam.

Běžné informace nejčastěji získávám z rádia, televize a internetu (především mailem).

Instruktoři by měli mít znalosti, dovednosti, optimismus a trpělivost.

Po zkušenostech bych chtěla říct, že zrak je to nejcennější co máme.

Respondent č. 6

Pohlaví	žena
Věk	52
Zrakové postižení	ztráta zraku po nemoci v roce 1982
Rodinný stav	vdaná
Dosažené vzdělání	střední
Povolání	invalidní důchodce

Mám jednu sestru.

Pocházím z úplné rodiny.

Žiji s manželem a vodícím psem, mám dvě dcery a 3 vnoučata, která mi jsou velkým potěšením.

Jsem spokojená, vyrovnaná, s pomocí manžela a vodícího psa samostatná.

Zvládám běžnou péči o domácnost (vaření, úklid, péče o psa).

Zajímám se o turistiku, četbu a intenzivní výměnu informací v komunitě nevidomých.

Mám ale hodně známých a kamarádů i mezi vidoucími. Společně s nimi podnikám turistické výlety.

Základní školu jsem absolvovala v Uherském Brodě – Havřicích.

Navštěvovala jsem střední průmyslovou školu ve Vlašimi.

Vyšší odborné ani vysokoškolské vzdělání nemám.

Absolvovala jsem kurz v tyflokabinetu, průběžně docházím na obsluhu počítače pro nevidomé.

Před oslepnutím jsem ráda vyšívala, dnes mě baví vaření a turistika.

Při vzdělávání využívám bílou hůl, výpočetní techniku, telefon pro ZP, pomůcky pro domácnost, intenzivně využívám diktafon.

Velice mě při vzdělání podporovali zejména učitelé.

Při vzdělávání konzultuji v Tyflokabinetu ČB problémy s počítačem.

Chtěla bych se dále vzdělávat, naučit se v Tyflokabinetu ČB zvládnout MS Excel.

Své původní vzdělání nemohu v současnosti využít, sama se vzdělávám čtením knih.

Běžné informace získávám z rádia, televize a digitálně – skenuji si z tištěných materiálů i internetu.

Měl by mít vystupování na úrovni, potřebné znalosti a ochotu pomáhat.

Chtěla bych spokojeně partnersky žít a pomáhat manželovi s chodem domácnosti.

Respondent č. 7

Pohlaví	muž
Věk	53
Zrakové postižení	úplná ztráta zraku po nehodě v roce 1986
Rodinný stav	rozvedený
Dosažené vzdělání	střední
Povolání	masér

Narodil jsem se v roce 1960 .

Pocházím z úplné rodiny.

Mám staršího bratra (55 let) a sestru (57 let).

Po absolvování ZŠ jsem nastoupil do střední průmyslové školy stavební.

Zájmy jsem měl podobné jako moji vrstevníci – sport, motorka.

Bohužel jedna z mých zálib se mi vymstila. Už od základní školy jsem měl rád chemii a i doma dělal různé pokusy. Důležitý den v mém životě byl 3. 5. 1976. Doma vyrobená výbušnina mi explodovala přímo v ruce, před obličejem. Následkem výbuchu jsem zcela přišel o zrak. Postiženy byly obě oči. Ztráta byla úplná a nezvratná. Byl to šok! Velmi těžce to nesla i má rodina, hlavně maminka.

Po dvouměsíčním pobytu v nemocnici jsem se vrátil domů a můj dosavadní život se dost změnil. Střední školu jsem přerušil, vlastně ukončil. Více než rok jsem pobýval po rehabilitačních zařízeních. Musel jsem se naučit chodit s holí a Braillovo písmo. Myslím, že obojí se mi podařilo zvládnout. I situace doma se uklidnila. Rodiče viděli, že dál žiju jako mí stálí kamarádi. Nijak jsem se nestranil, chodil jsem s nimi na zábavy, na fotbal, ven, akorát jsem neviděl. Dnes si myslím, že štěstí v neštěstí bylo, že se mi úraz stal v raném mládí. Vlastně jsem z toho neměl rozum.

Od září 1977 jsem se přihlásil na střední zdravotnickou školu – obor masér, fyzioterapeut. Škola mě bavila, úspěšně jsem ji v roce 1981 ukončil maturitou. Těšil jsem se, že si najdu zaměstnání a začnu normálně žít. A to se mi opravdu podařilo.

Nastoupil jsem jako masér na polikliniku. Kolegové se ke mně chovali stejně jako k ostatním. Byl jsem spokojen. Našel jsem si partnerku (vidící), oženil se a v roce 1990 se nám narodil syn. Byl jsem šťastný a spokojený.

Dokonce se mi v roce 1991 podařilo sehnat prostory pro vlastní masérskou praxi a začal jsem podnikat.

Manželství se nám bohužel rozpadlo, ale se synem se pravidelně stýkám, náš vztah je moc pěkný.

Jsem naprosto soběstačný, života si užívám. Mám plno kamarádů a nové kontakty navazuji bez problémů.

Snažím se žít maximálně společensky.

Základní školu jsem absolvoval v Brně.

Střední školu průmyslovou (stavební) tamtéž.

Vysokoškolské vzdělání nemám.

Stále se dále vzdělávám. Navštěvuji všechny pro mě dostupné kurzy na rozšíření mé profese (masáže hlavy a obličeje, masáže nohou, akupunktura, thajské masáže, baňkování).

Mezi mé zájmy patří hra na kytaru, na kterou hraji již od mládí.

Hodně čtu (knihy v Braillově písmu nebo poslouchám zvukové knihy), sleduji televizi, chodím do kina i divadla, s partou známých rád chodím na výlety a jezdím i na zahraniční dovolenou.

Denně používám bílou hůl (pohybuji se sám). Snažím se být co nejméně závislý na ostatních. Vodícího psa nemám. Hodně cestuji a tak by se o něj neměl kdo starat.

Dříve jsem používal osobní záznamník EUREKA, dnes již PC s hlasovým výstupem. Ve volných chvílích používám elektronickou čtečku knih.

V první fázi mě podporovali hlavně rodiče a sourozenci, ale i kamarádi a spolužáci. Později moje manželka, syn, kamarádi.

Při vzdělávání mě podporovala střední škola, kde jsem maturoval.

Tyflokabinet mi pomáhal při zvládnání zkušeností s bílou hůlí, při učení se Braillova písma a obsluhy PC.

Zásadní pro mne byly instituce pořádající vzdělávací kurzy pro maséry.

Chtěl bych se vzdělávat i nadále. Jak v práci na PC, tak v oblastech, které souvisí s mým povoláním.

Také jsem se přihlásil do jazykové školy na angličtinu a do kurzu vaření.

Mé vzdělání má zásadní význam pro můj život a pracovní zařazení.

Informace získávám z televize, rádia a internetu. Dále také přes kamarády a z novin ZORA.

Od vzdělavatelů mám nejraději optimistický vstřícný přístup, potřebné znalosti nebo dovednosti a umění je předat.

Jsem se svým životem spokojený. Nechci z pohodlně, stále se chci rozvíjet, učit se nové věci, poznávat, cestovat.

Respondent č. 8

Pohlaví	muž
Věk	55
Zrakové postižení	ztráta zraku po úrazu v r. 1992
Rodinný stav	rozvedený
Dosažené vzdělání	střední
Povolání	invalidní důchodce

Pocházím z úplné rodiny.

Mám jednoho bratra, se kterým se stýkám.

Prožili jsme hezké běžné dětství a mládí.

Jsem bezdětný.

Po rozvodu žiji sám se svým psem.

Angažuji se v pomoci ostatním postiženým.

Mezi mé přátele patří i lidé bez handicapu.

Základní vzdělání jsem absolvoval na ZŠ Dukelská ve Strakonících.

Střední vzdělání také ve Strakonících na SPŠ.

Vysokou školu nemám.

Po ztrátě zraku jsem absolvoval kursy nácviku sebeobsluhy ve středisku Dědina Praha a později v Tyflokabinetu ČB kurz základní obsluhy počítače pro nevidomé.

Rád jsem četl dobrodružnou literaturu, hrával jsem hokej, fotbal a provozoval také lukostřelbu.

Nejvýznamnější podporou při vzdělávání byli pro mě vždy spolužáci.

Z institucí je pro mne nyní důležitý Tyflokabinet ČB, kde se pravidelně účastním kurzů např. sociální rehabilitace nebo obsluhy speciálních kompenzačních programů.

Chci se zdokonalit v obsluze tabulkového programu Excel a neustále se zlepšovat v práci s internetem.

Toto vzdělávání má pro mne zásadní význam, protože díky zvládnutí obsluhy PC mohu pracovat – dělám asistenta podnikateli (vedu mu agendy také po telefonu).

Běžné informace pro moje potřeby získávám nejčastěji z rádia, televize, internetu a mailu.

Důležitá je schopnost porozumět a umění vysvětlit a naučit praktické věci.

Chci si udržet částečné zaměstnání a také se uplatňovat v mém okolí.

Chci dál pomáhat ostatním postiženým radami a povzbuzením.

Respondent č. 9

Pohlaví	muž
Věk	53
Zrakové postižení	vrozené, myopia gravis
Rodinný stav	ženatý
Dosažené vzdělání	střední
Povolání	ladič pian

Pocházím z úplné rodiny. Mám mladšího sourozence, bratra (48 let).

Narodil jsem se s těžkou zrakovou vadou. Od malička jsem nosil brýle. V některých činnostech pro mě byly brýle handicapem – při tělesné výchově ve škole, při sportovních hrách. Ukončil jsem běžnou základní školu a nastoupil na konzervatoř pro zrakově postižené v Praze – obor ladič pian.

K hudbě jsem měl od počátku blízko, hrál jsem aktivně na piano a kytaru, o svém znevýhodnění jsem věděl a tento obor mi přišel perspektivní.

Studium jsem úspěšně ukončil maturitní zkouškou. Nastoupil jsem na základní uměleckou školu. Práce mě bavila. Připadal jsem si prospěšný, svůj handicap jsem si vůbec neuvědomoval. Našel jsem si partnerku a po dvouletém vztahu jsem se v roce 1985 oženil.

Po revoluci jsem začal soukromě podnikat. Zakázky jsem měl ze soukromých hudebních škol i od jednotlivců. A tento trend trvá do dnešních dnů. Práce mám tak akorát na uživení sebe a mé rodiny (jsem ženatý a mám 2 syny).

Absolvoval jsem běžnou základní školu.

Navštěvoval jsem konzervatoř pro ZP Praha.

Vyšší vzdělání nemám.

Dále se vzdělávám. Tyflokabinet ČB – obsluha počítače pro ZP, sebeobsluha (praní, žehlení, vaření)

Mezi mé záliby patří hra na hudební nástroje – kytara, piano. Rád čtu, luštím sudoku, chodím do kina a divadla.

Používám různé typy kompenzačních pomůcek, v PC zvětšovací program.

Významně mě podporovali rodiče, spolužáci, pedagogové. Později kamarádi.

Podporovala mě střední škola, Tyflokabinet ČB.

Vzdělávám se stále, jako ostatní. Stále mám mezery a nedostatky v práci s PC, snažím se učit se anglický jazyk, zajímám se o turistiku (hlavně v ČR). Rád bych se přihlásil na univerzitu třetího věku. Líbilo by se mi nějaké téma z oblasti biologie. Vzhledem k tomu, že tato fakulta v mém městě je, doufám, že najdu odvahu se přihlásit.

Mé vzdělání má zásadní význam pro mou práci.

Informace získávám z televize, rádia, novin, od kamarádů, známých.

Vzdělavatelé dospělých zrakově postižených v různých organizacích by měli umět předávat rady a zkušenosti, být vstřícní a připravení pomoci.

Svou zrakovou vadu jsem nikdy nebral příliš vážně. Snažil jsem se žít a fungovat jako statní. Nikdy jsem se nesnažil vytěžit z ní nějaké výhody. Mám svou práci, kterou mám rád, svou rodinu a kamarády. Myslím si, že jsem platný a prospěšný (snad). Chci spokojeně žít, poznávat nové lidi a učit se nové věci.

Respondent č. 10

Pohlaví	žena
Věk	30
Zrakové postižení	vrozené (retinopatie nedonošených)
Rodinný stav	svobodná
Dosažené vzdělání	střední
Povolání	nemám, invalidní důchod

Pocházím z úplné rodiny. Sourozence nemám.

Základní vzdělání jsem absolvovala na ZŠ Máj II v Českých Budějovicích. Zde jsem chodila do speciální třídy pro zrakově postižené. Od druhého stupně ZŠ jsem byla integrována v běžné třídě. Vzhledem k tomu, že na škole působil speciální pedagog – tyflopéd, jsem vše zvládala dobře.

Po základní škole jsem nastoupila na Konzervatoř Jaroslava Ježka – obor sólový zpěv. Ale přecenila jsem se. Nešlo mi to, učení bylo moc. Školu jsem ukončila. Nastoupila jsem na Střední školu obchodu, služeb a podnikání do oboru Management a podnikání. Bylo to pro mě velmi složité. Na zrakově postiženého studenta nebyla škola připravena. Vše jsem zvládala s pomocí speciálně pedagogického centra pro zrakově postižené. Pomáhali mi hlavně s přepisem učebnic a učebních textů. Školu jsem ukončila maturitou, ale žádné pracovní uplatnění jsem nenašla – a to až do dnešní doby. Je to pro mě frustrující a smutné.

Přesto nějaké změny v mém životě nastaly. S přispěním rodičů jsem si pořídila vlastní byt a do něj jako společníka pejska. Neuzavírám se doma, snažím se pravidelně setkávat s kamarády a spolužáky ze školy. Rádi zajdeme do kavárny a probereme život. Ráda čtu (poslouchám) – zvukové knihy, které si půjčuju v knihovně, dost času trávím na PC, chodím na procházky, starám se o svého psa a hraju na kytaru. Ale stále doufám, že nějakou práci si někdy najdu, alespoň na částečný úvazek.

Základní vzdělání jsem absolvovala na ZŠ Máj II v Českých Budějovicích ve speciální třídě, později jsem byla integrována do běžné třídy.

Střední vzdělání jsem absolvovala na Střední škole obchodu, služeb a podnikání v Č. Budějovicích.

Vyšší vzdělání nemám.

Absolvovala jsem kurzy pořádané tyflokabinetem v Českých Budějovicích. Jedná se o kurzy počítačové a kurzy sebeobsluhy.

Hraji na kytaru, poslouchám zvukové knihy.

Z kompenzačních pomůcek používám bílou hůl. Dále počítač, knihy a časopisy v bodovém písmu.

Při vzdělávání mě podporovala hlavně rodina, pedagogové, speciální pedagog a odborníci z SPC.

Z institucí mě podporovalo hlavně SPC pro ZP, tyflokabinet v ČB, Jihočeská vědecká knihovna – oddělení zvukových knih.

Chtěla bych si udělat kurz vaření a vylepšit svou hru na kytaru.

Bohužel své vzdělání nemám momentálně jak uplatnit.

Měl by být vždy ochotný poradit a pomáhat.

Informace nejčastěji získávám z rádia, televize, internetu, od známých.

Chtěla bych si najít partnera a rozhodně nějakou práci.

Respondent č. 11

Pohlaví	žena
Věk	55
Zrakové postižení	prakticky nevidomá (světlo, stín) od 33 let
Rodinný stav	vdaná
Dosažené vzdělání	středoškolské
Povolání	v invalidním důchodu

Pocházím z úplné, nekonfliktní rodiny. Sourozence nemám. Zcela normální, hezké dětství jsem prožila v Pelhřimově. Zde jsem také navštěvovala ZŠ. Na střední veterinární školu jsem dojížděla do Českých Budějovic.

Po svatbě se mi narodili dva synové. Měla jsem spokojenou rodinu. Při třetím nenarozeném dítěti jsem dostala sepsi, kterou jsem sice přežila, ale s oslepnutím. Následoval pád. Odešel ode mne manžel, soud mi odebral děti a přidělil byt s péčí.

Během let jsem absolvovala několik pobytů na Dědině (rekvalifikační kurzy na masérku) a zde jsem si našla i nového partnera, později manžela. Nyní s ním a dvěma psi žijeme v Pelhřimově. Děti mě navštěvují.

Základní školu jsem navštěvovala v Pelhřimově.

Střední vzdělání jsem absolvovala na SVŠ na Sádkách v Českých Budějovicích.

Vyšší vzdělání nemám.

Pravidelně jsem se účastnila rekondičních kurzů SONS České Budějovice – seniorů. Starala jsem se o rodinu, do sedmi let jsem vychovávala děti, mám vztah ke zvířatům.

Z kompenzačních pomůcek jsem využívala dlouhou bílou hůl a vodícího psa.

Nejvíce mě podporovali rodiče, školy, Rehabilitační a rekvalifikační středisko Dědina – Praha, později přítel.

Z institucí mě nejvíce podporovalo Rehabilitační a rekvalifikační středisko Dědina – Praha.

Nadále se vzdělávám pomocí rádia (udržování informovanosti), televize a návštěvami v kroužku SONS – Pelhřimov.

Pro můj život má význam jen ta část vzdělávání z kurzů na Dědině.

Informace běžně získávám z rádia a televize.

Vzdělaný, ochotný, trpělivý.

Velkou část života po ztrátě zraku, jsem se těšila naději, že znovu uvidím.

I když se to nestalo přesto díky novému partnerovi a dětem, se kterými se často scházím, získávám i nový pocit jistoty a klidu.

Respondent č. 12

Pohlaví	žena
Věk	73
Zrakové postižení	postupná ztráta zraku od 35 let (rakovina), nyní těžce slabozraká
Rodinný stav	vdova
Dosažené vzdělání	střední
Povolání	v důchodu

Pocházím z úplné rodiny, sourozence nemám.

Po smrti manžela v roce 2012 žiji se svým vnukem a jeho rodinou v rodinné vile v Táboře.

Pracovala jsem jako dispečerka – informace na nádraží.

Později jsem se věnovala pomoci nevidomým a slabozrakým v SONSu. Tuto činnost vykonávám doposud.

Základní školu jsem navštěvovala v Táboře.

Střední vzdělání jsem absolvovala na učňovské škole obor prodavač v Táboře, později z důvodu nemoci a zhoršení vidění jsem získala rekvalifikaci jako dispečerka. V roce 1988 jsem odešla do invalidního důchodu.

Vyšší vzdělání nemám.

Sama organizuji pobytové kurzy v pobočce SONS, kterých se také účastním. Ráda poslouchám vážnou hudbu, sbírám starožitné či jinak zajímavé kávové hrníčky, vykonávám dobrovolnou činnost v pobočce SONS, nyní se snažím pomáhat i při výchově pravnuka.

Z kompenzačních pomůcek využívám dlouhou bílou hůl, částečně i výpočetní techniku.

Významnou podporou pro mě byli rodiče, zaměstnání, později manžel.

Z institucí mě podporuje hlavně SONS Tábor, SONS Praha, v posledních letech i tyflokabinet.

Vzhledem k věku a vytížení se neplánuji dále vzdělávat.

Pro mé současné zařazené nemá mé vzdělání význam.

Informace získávám při spolupráci v kolektivu mladších lidí, z časopisu ZORA a jejich příloh ve zvukové podobě.

Měl by rozumět dospělým i seniorům a jejich starostem.

Je dobré mít zázemí v podobě rodiny, domova a jak se zpívá: „Dělání všechny chmury zahání“, což mohu jen doporučit. A ještě koníčky- já mám ty hrníčky!

Respondent č. 13

Pohlaví	žena
Věk	32
Zrakové postižení	úplná ztráta zraku v inkubátoru
Rodinný stav	svobodná
Dosažené vzdělání	středoškolské
Povolání	v invalidním důchodu

Mám jednu sestru – dvojče. Vyrůstala jsem v neúplné rodině bez otce. Celé mládí jsem dojížděla 70 km každodenně do škol v Českých Budějovicích, nejdříve s matkou, která na mě čekala a někdy to i využívala pro práci uklízečky a poté jsme spolu chodily do 1. Centra zdravotně hendikepovaných sportovců, kde jsem pravidelně cvičila, což bylo mou další hlavní náplní života. Často jsem vyhrávala i na mezinárodní úrovni i mistrovství světa v silových disciplínách. Později jsem se věnovala spíše vzdělávání.

Základní školu jsem navštěvovala v Českých Budějovicích – speciální škola pro zrakově postižené Máj.

Střední vzdělání jsem absolvovala na gymnasiu pro nevidomé a slabozraké v Praze 5, Nové Butovice.

Vysokoškolské vzdělání nemám.

Byla jsem pravidelnou účastnicí rekondičních kurzů SONS České Budějovice. Přetrvává u mě nadšení pro sportovní aktivity, i když se nyní věnuji spíše přípravě na rodinný život.

Z kompenzačních pomůcek využívám dlouhou bílou hůl a ve velké míře výpočetní techniku.

Podporovala mě matka, školy, později i přítel.

Z institucí mě podporoval Tyflokabinet České Budějovice, SONS Praha.

Po splnění mateřských povinností se určitě chci dále vzdělávat. S přítelem (budoucím manželem) budeme podnikat v oboru pohostinství a k tomu chci absolvovat kurzy vaření.

Bez škol bych nemohla uvažovat o svém podnikatelském záměru. Proto mohu říci, že mé vzdělání má význam pro mé pracovní zařazení.

Informace nejčastěji získávám z internetu.

Tito pracovníci by měli mít co nabídnout lidem, kteří k nim přijdou. Měli by mít pro své klienty pochopení a praktické rady.

Chtěla bych poděkovat okolí a především matce za obrovskou pomoc.

Respondent č. 14

Pohlaví	muž
Věk	49
Zrakové postižení	získaná vada – silně slabozraký
Rodinný stav	ženatý
Dosažené vzdělání	VŠ
Povolání	pracující u počítače

Mám jednoho sourozence, sestru.

Pocházím z neúplné rodiny, vyrůstal jsem u matky.

Momentálně žiji se svou manželkou v panelovém domě.

S manželkou se staráme o domácnost a o syna.

Moje zaměstnání je mi zároveň i koníčkem.

Navštěvoval jsem základní školu ZŠ Havířov a Orlová.

Střední vzdělání jsem absolvoval na Gymnáziu v Havířově.

Vystudoval jsem vysokou školu VŠ Brno (vojenská, obor počítače).

Dále absolvuji lektorské vzdělávání SONS Praha.

Do zájmového vzdělávání bych zařadil i výchovu syna a jeho podporu v hudebním světě, dále turistiku, hudbu, knihy, zahrádkaření.

Z kompenzačních pomůcek jsem při vzdělávání využíval ruční lupy.

Při mém vzdělávání mě podporovala má manželka.

Z institucí mě podporovaly všechny výše uvedené školy.

Dále se chci nadále průběžně vzdělávat ve svém oboru – samovzděláváním.

Mé vzdělání má plný význam pro můj život a pracovní zařazení.

Běžné informace získávám z odborné literatury nebo elektronicky z PC.

Musí rozumět zrakově postiženým i třeba ovládat moderní technologie.

Dále bych se chtěl těšit z každého nového dne (vím, že někteří jsou na tom mnohem hůř) a brát věci s nadhledem, nespoléhat se moc na jiné.

Respondent č. 15

Pohlaví	žena
Věk	45
Zrakové postižení	postupná ztráta zraku vlivem vrozené vady
Rodinný stav	vdaná
Dosažené vzdělání	střední
Povolání	invalidní důchodce

Sourozence nemám.

Pocházím z úplné rodiny.

Žiji s manželem v panelovém domě.

Spolu s manželem se starám o domácnost, syna, vodícího psa.

Mám příslibenu práci u lékaře jako masérka.

Navštěvovala jsem ZŠ Třeboň.

Střední vzdělání jsem absolvovala na Gymnáziu v Prachaticích.

Vyšší vzdělání nemám.

Dále jsem absolvovala vzdělávání v tyflokabinetu – základní obsluha počítače pro nevidomé, tyfloservis – nácvik chůze, kurz pro maséry ve středisku Dědina – Praha, výcvik chůze s vodícím psem (to až v poslední době).

Ze zájmového vzdělávání mohu jmenovat rádio, televizi, internet, e-mail, písničky.

Z kompenzačních pomůcek jsem využívala a využívám dlouhou bílou hůl, výpočetní techniku, vodícího psa, speciální brýle s filtrem a čepici s velkým kšiltlem – vadí mi jas shora.

Při mém vzdělávání mě podporoval přítel. Hlavně při rekvalifikačním pobytu, ve speciálním středisku Dědina.

Z institucí mě v současnosti podporuje Tyflokabinet České Budějovice, účastním se sociální rehabilitace – obsluhy speciálních kompenzačních programů, tyfloservis – chůze s bílou holí a nácvik tras.

Hodně mi pomohli pracovníci střediska výcviku psů z Prahy – Jinonice.
Chci se dále vzdělávat ve výpočetní technice, ale jen uživatelsky.
Pro mé současné zařazení jako invalidního důchodce nemá mé vzdělání žádný význam. Pokud budu masérkou, budu poté využívat PC.
Běžné informace získávám hlavně komunikací s přáteli přes Internet.
Měl by být znalý ve svém oboru a rozumět i problémům zrakově postižených.
Je třeba pokusit se přizpůsobit novým podmínkám a žít kvalitní rodinný život.

Respondent č. 16

Pohlaví	muž
Věk	58
Zrakové postižení	postupná ztráta zraku, získaná vada
Rodinný stav	ženatý
Dosažené vzdělání	VŠ
Povolání	pracující v sociálních službách

Mám dva sourozence, sestru a bratra.

Pocházím z úplné rodiny

Žiji s manželkou v panelovém domě. Již jsme vychovali syna.

S manželkou se starám o domácnost. Práce je mi i koníčkem, v rámci své práce vyučuji stejně postižené lidi v domácnostech i externě ve středisku Dědina.

Základní školu jsem navštěvoval v Praze.

Střední vzdělání jsem získal na Gymnáziu Praha – Libeň.

Vysokoškolské vzdělání jsem získal na Akademii výtvarných umění v Praze.

Po postupné ztrátě zraku jsem zůstal pracovat v SONS Praha.

Své zaměření v práci jsem dříve nevyužíval, nyní vydávám knížky básní.

Z kompenzačních pomůcek používám vodícího psa, slepeckou hůl signalizační s vysílačkou a digitální techniku.

Hodně mě při vzdělávání podporovali rodiče a bratr.

Z institucí mě podporovaly všechny výše uvedené školy.

Dále se hodlám vzdělávat jako účastník školení a kurzů.

Mé vzdělání má částečně význam pro mé pracovní zařazení.

Běžné informace nejčastěji získávám konzultací s kolegy, elektronicky.

Vzdělavatel musí hlavně zrakově postiženým rozumět a umět poradit.

Dle svých možností bych chtěl pomáhat lidem s poruchou zraku – tím se do jisté míry lze lépe vyrovnat i se svým handicapem. Chtěl bych nadále mít bohatý vnitřní život

Respondent č. 17

Pohlaví	žena
Věk	26
Zrakové postižení	nevidomá
Rodinný stav	svobodná
Dosažené vzdělání	středoškolské
Povolání	studentka

Když jsem byla malá a chodila jsem ještě do školky, pamatuji si, že si s námi rodiče hráli (mám o rok mladšího bratra), stavěli jsme z Lega, já jsem měla takový domeček a bratr vláček na kolejích, tak jsme se o to občas hádali – já jsem si chtěla hrát i s tím vláčkem. Na chatě nám táta udělal houpačky a kladinu, zkoušela jsem na ní udržet rovnováhu a skákat z ní. Také jsem dojížděla každý týden do Trhových Svinů, kde mě paní učitelka učila na klavír, vše podle sluchu. Když jsem začala chodit na základní školu, dojíždění do Trhových Svinů přestalo, začala jsem chodit do hudebky na Piaristickém náměstí a začala jsem i se zpěvem ten samý rok - na základce jsem byla v první třídě. Ještě jsem také chodila běhat, ale to nevím, jak dlouho trvalo. Když už jsem byla starší, chodila jsem s kamarádkou plavat a s rodinou jsme jezdili na kolech. O letních prázdninách jsem byla asi na třech táborech a pak jsem začala asi od deseti nebo jedenácti let jezdit na rekondiční počítačové pobyty. Poslední dva pobyty, které jsem absolvovala, jsem už byla instruktorka. Už asi šest let jezdím za kamarády do Itálie každé léto, dvakrát jsem byla i v zimě s nimi lyžovat (běžkovat).

Chodila jsem na Základní školu Máj II, nejdřív do speciální třídy, pak od třetí třídy na matematiku a prvouku mezi vidící děti a od čtvrté třídy do páté už na všechno, kromě informatiky a pracovního vyučování.

Co se týče středoškolského vzdělání, nastoupila jsem od šesté třídy na Biskupské gymnázium J. N. Neumanna, tam už jsem měla všechno s vidícími

děťmi, jen z tělesné výchovy jsem byla osvobozená a na výtvarnou výchovu jsem nechodila, až pak na dějiny výtvarného umění ano.

Nyní studuji na Masarykově univerzitě v Brně italštinu, momentálně dodělávám bakalářskou práci.

Z dalšího vzdělávání musím dodělat magistra, buď opět na filozofické fakultě, nebo pokud to půjde, stejný obor akorát na pedagogické.

Když jsem chodila ještě na základní školu, chodila jsem na keramiku, ale v rámci družiny myslím. Taky mě bavilo tkát. Kromě toho jsem chodila do hudebky na zpěv a klavír a později na klávesy. Asi před třemi lety jsem si udělala takový rychlokurz klasické masáže pro laiky a časem si asi udělám i rekvalifikační kurz, abych si tím mohla třeba i přivydělávat.

Z kompenzačních pomůcek jsem začínala s Pichtovým psacím strojem a pak Eureka, na geometrii jsem měla kreslenku, kružítko i pravítka, pak jsem přešla k počítači s hlasovým vstupem KUK, ještě tenkrát pod DOSem, a od primy na gymnáziu jsem začala používat braillovský řádek a mám ho dodnes. Časem jsem si zvykla i na mluvící mobil.

Nejvýznamnější podpora je asi ta od rodičů. Mamka mi už od základní školy přepisovala učebnice a pak na gymnáziu i jiné materiály, když jsme si koupili skener, tak skenovala a připravovala mi věci do hodin. Občas se to stane i na vysoké škole, když potřebuju něco rychle a nemůžu čekat tři měsíce, než mi to připraví jinde. Samozřejmě, když pedagogové vycházejí vstříc, je to taky velké plus.

K podpoře od institucí nevím, co bych řekla. Je pravda, že jsem si nechávala v Tyflokabinetu občas tisknout nějaké věci do školy, ale myslím si, že kdyby tam nebyla mamka u toho, nevím nevím...V Brně mi pomáhalo středisko Teiresiás (Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky), učili mě trasy a nechávala jsem si od nich připravovat skripta ke zkouškám. Tady v ČB jsem se trasy moc neučila – spolupráce s tyfloservisem byla nulová. Něco málo mě naučila mamka a pak paní učitelka ze základní školy, která je zároveň instruktorkou prostorové orientace.

Ještě nevím, jestli se budu nadále vzdělávat. Uvidím, až dodělám magistra.

Ale na doktorské studium nepůjdu.

Doufám, že až dokončím školu, budu moct třeba někde učit italštinu nebo alespoň překládat, abych mohla své vzdělání využít.

Informace jsem získávala různě, od všeho trochu. Od kamarádů, spolužáků, rodiny, později i z internetu sama.

Dnes se snažím získávat běžné informace přes internet, když informace není přímo na webových stránkách, zavolám tam, kam potřebuji. Také se ptám kamarádů, známých, rodičů.

Tito pracovníci mají mít znalosti o zrakově postižených a rozdílech práce s dětmi a s dospělými.

Ještě jsem zapomněla zmínit, že jsem dvakrát učila na mezinárodním táboře ICC (International Camp on Communication and Computers). Jednou něco s počítačem, a jednou jsem měla workshop klasických masáží. Také jsem pár měsíců učila jednu slečnu italštinu, ale z časových důvodů, ona potom přestala mít zájem, nestíhala školu.

Respondent č. 18

Pohlaví	žena
Věk	42
Zrakové postižení	získané, praktická amaurosa
Rodinný stav	vdaná
Dosažené vzdělání	vysokoškolské
Povolání	vysokoškolský pedagog

Vyrůstala jsem se starším bratrem v neúplné rodině. Chodila jsem do běžné základní školy. Můj zrak se začal zhoršovat po získané nemoci, až jsem ho ztratila úplně. Byl to šok pro mě i moji rodinu. Po залéčení jsem nastoupila na střední školu v místě mého bydliště. Hodně mi pomáhala maminka. Učení jsem zvládala, přestože to bylo náročné. Úspěšně jsem na gymnáziu odmaturovala a nastoupila na vysokou školu v Českých Budějovicích (ZSF, JCU, TF JCU). Po škole jsem nastoupila do zaměstnání. Pracovala jsem jako asistentka ve speciální třídě pro zrakově postižené. Využila jsem zde všechny osobní zkušenosti. Práce mě velmi naplňovala a bavila. Dařilo se mi o v osobním životě. Poznala jsem svého muže a šťastně jsem se vdala. Založili jsme rodinu, narodil se nám syn. Mým největším pomocníkem v té době byla moje maminka. Dokonce jsem se přihlásila a úspěšně dokončila doktorandské studium na ZSF JU. Pak jsem přemýšlela o změně zaměstnání a po vyhraném konkurzu jsem nastoupila na ZSF JU. Práce je hodně, syn nastoupil do školy, proto mi v této době nezbývá na koníčky a zájmy moc času. O víkendech jezdíme s rodinou na výlety nebo na chatu, kterou jsme koupili. Můj život je pěkný, žiji spokojeně a těším se z každého dne.

Základní vzdělání jsem absolvovala na Základní škole Vltava České Budějovice.

Střední vzdělání jsem absolvovala na Biskupském gymnáziu v Českých Budějovicích.

Vyšší vzdělání jsem dokončila na:

ZSF JCU ČB – magisterské studium

TF JCU – magisterské studium

PF UK – Praha specializační studium

ZSF JCU ČB – doktorandské studium

Dosažené tituly Mgr. et Mgr., Ph.D.

Vzdělávám se neustále. Studuji odbornou literaturu.

Ráda chodím do divadla nebo kina. Od mládí hraju na kytaru. Mnoho let jsem zpívala ve sboru. Rekreačně se věnuji sportu.

Z kompenzačních pomůcek jsem používala PC se speciálním softwarem a hardwarem.

Při mém vzdělávání byla nejvýznamnější rozhodně podpora mé matky, následně i podpora manžela.

Při mém vzdělávání mě nijak významněji nepodpořila žádná z institucí.

Ano, hodlám se dále vzdělávat. Chtěla bych dosáhnout habilitace.

Moje vzdělání má zásadní význam pro moje pracovní zařazení.

Většinu informací, které jsem potřebovala pro své vzdělávání, jsem si dokázala získat sama.

Měl by být vzdělaný ve speciální pedagogice nebo v příbuzném oboru a také by měl rozumět potřebám a problematice dospělých.

Běžné informace získávám ze studia odborné literatury a z internetu.

Se svým handicapem jsem se vyrovnala, nechci si ho připouštět. Snažím se žít a pracovat jako ostatní a myslím, že se mi to daří.

Respondent č. 19

Pohlaví	žena
Věk	64
Zrakové postižení	získané, po silné cukrovce
Rodinný stav	vdova
Dosažené vzdělání	SŠ
Povolání	důchodkyně

Vyrůstala jsem v úplné rodině, mám starší sestru.

Dětství a mládí jsem prožívala bez omezení.

Absolvovala jsem běžnou základní školu a také střední školu obchodního zaměření.

Celý život jsem pracovala v administrativě.

Žila jsem v manželském svazku, ze kterého mám jednu dceru.

Jsem bohužel vdova, ale s dcerou bývám poměrně často ve styku.

Někdy také se sestrou, která je nyní trochu nemocná.

Podporou mi vždy byla rodina, učitelé, kolegyně, kamarádky.

Učím se více umět na notebooku.

Sleduji televizi, zprávy z internetu, posílám si e-maily s blízkými.

Nyní už moje původní vzdělání pro mne význam nemá, jsem v důchodu.

Vzdělavatel dospělých by měl mít vzorné vystupování a měl by být odborníkem ve svém oboru.

Díky rodině mé dcery a také mé sestry všechno zvládáme a žijeme spokojeným životem.

Výhodou je, že bydlím stále ve stejném domě a mám dobré sousedy.

Respondent č. 20

Pohlaví	muž
Věk	26
Zrakové postižení	po vážné nemoci v dětství
Rodinný stav	svobodný
Dosažené vzdělání	SŠ, VOŠ
Povolání	student

Svou rodinu zatím nemám, žiji s rodiči.

Nyní bydlím v podnájmu v Praze, kvůli studiu konzervatoře.

Absolvoval jsem základní školu ve speciální třídě a potom v běžné.

Střední a vyšší vzdělání mám na konzervatoři v Praze.

Žádné další vzdělávání nemívám.

Všechn čas věnuji hudbě – zpěvu, klávesám.

Z kompenzačních pomůcek nejčastěji využívám PC s braillovým řádkem, s hlasovým výstupem a speciálními programy.

Vždy využívám podporu rodičů, spolužáků a učitelů.

V dětství mi pomáhali z SPC. Teď když potřebuji, tak z tyflokabinetu.

Dál nevím, zda se budu ještě vzdělávat.

Moje vzdělání má zásadní význam pro můj život.

Většinu informací hledám na internetu.

Vyučující by měl být vzdělaný, měl by znát možnosti pomoci a měl by být spolehlivý.

Díky rodině a pomoci ze školy i dalších institucí všechno zvládám sám a nepociťuji výrazná omezení.

Respondent č. 21

Pohlaví	muž
Věk	41
Zrakové postižení	získané, po úrazu
Rodinný stav	ženatý
Dosažené vzdělání	ZŠ
Povolání	invalidní důchodce

Mám naštěstí dobré rodinné zázemí, pomáhá mi manželka i děti.

Navštěvoval jsem běžnou ZŠ.

Hrál jsem a hraji na kytaru.

Nejvýznamnější pro mne byla a je rodina.

Nyní absolvuji kurzy sebeobsluhy.

Zdrojem informací je pro mě rádio, televize a počítač.

Takový pracovník by měl hlavně umět poradit.

Nejdůležitější je udržovat kontakty s co možná nejvíce lidmi.

Respondent č. 22

Pohlaví	žena
Věk	28
Zrakové postižení	vrozené, ROP
Rodinný stav	svobodná
Dosažené vzdělání	střední
Povolání	invalidní důchodce

Díky podpoře méjí rodiny a některých specializovaných pracovišť žiji celkem bez omezení.

Na ZŠ i SŠ jsem byla integrována v běžných třídách.

VŠ nemám.

Další vzdělávání jsem příliš neabsolvovala.

Od mala hraji na klávesy.

Používám notebook s braillským řádkem a speciálními „mluvícími“ programy.

Největší podporu mám vždy od rodičů.

Jsem v kontaktu s tyflokabinetem.

Momentálně se nijak nevzdělávám.

Vzdělání bylo pro můj život důležité.

Vzdělavatel by měl být zkušený, vstřícný, měl by umět poradit.

Všechny překážky se dají zdolat, je potřeba se umět povznést nad věcmi nepodstatnými.

Respondent č. 23

Pohlaví	muž
Věk	69
Zrakové postižení	získané – úraz
Rodinný stav	vdovec
Dosažené vzdělání	středoškolské
Povolání	důchodce

Po úrazu jsem kromě pracovního uplatnění postupně zvládl žít v podstatě bez omezení.

Do té doby jsem žil běžným rodinným a pracovním životem.

Navštěvoval jsem klasickou ZŠ.

Vystudoval jsem SŠ technického zaměření s maturitou.

Příliš dalšího vzdělávání jsem již neabsolvoval.

Používám lupu a hůl.

Největší oporou i ve vzdělávání mi byla rodina.

Byl jsem v kontaktu s tyfloservisem a s tyflokabinetem.

Už se nehodlám vzdělávat, ale sleduji televizi, poslouchám rádio, zajímám se o dění ve společnosti.

Člověk, který pracuje s dospělými, by měl být slušný, vzdělaný a schopný.

Je důležité mít rodinu, děti, přátele a zajímat se neustále o všechno dění.

Respondent č. 24

Pohlaví	žena
Věk	19
Zrakové postižení	vrozené – silná slabozrakost
Rodinný stav	svobodná
Dosažené vzdělání	studuji SŠ
Povolání	student

Velký význam v mém životě mají samozřejmě rodiče a dále kamarádky ze škol.

Absolvovala jsem běžnou ZŠ.

Nyní dokončuji SŠ v Českých Budějovicích.

Zároveň jako zájmové vzdělávání absolvuji kurz arteterapie.

Pro život, informace a vzdělávání používám nejčastěji počítač a při čtení lupy.

Největší podporu při vzdělávání mi poskytuje vždy maminka, vzpomínám také na paní asistentku v základní škole.

Důležitá je pro mne podpora všech institucí.

Informace mám od maminky, kamarádek, z internetu, ze školy.

Učitel nebo profesor by měl rozumět potřebám studenta.

Přes svůj handicap, chci žít běžným životem. Zvládnout školu, najít si práci, mít rodinu, děti a přátele. Myslím, že úplně každý člověk překonává nějaké ty překážky.

Respondent č. 25

Pohlaví	žena
Věk	26
Zrakové postižení	vrozené – praktická nevidomost
Rodinný stav	svobodná
Dosažené vzdělání	SŠ
Povolání	studentka VŠ

Celý život žiji především v úzkém kontaktu s maminkou a babičkou. Mají pro mne pochopení a pomáhají mi zvládat všechny překážky.

Absolvovala jsem ZŠ v Jindřichově Hradci a gymnázium v Praze.

Nyní studuji historii na Karlově Univerzitě. Studium historie bylo mým zájmem vždy.

Z kompenzačních pomůcek používám elektrickou lupu, mechanické lupy a další drobné pomůcky. Důležitý je pro mne samozřejmě počítač.

Asistenta již nepotřebuji, hodně mi pomáhají spolužáci.

Jsem klientkou tyflocentra v Praze.

Ve studiu historie chci i nadále pokračovat.

Věřím, že moje vzdělání bude mít zásadní význam pro můj život i práci.

Běžné informace získávám od blízkých, od přátel, z webu a z knih.

Takový pracovník by měl mít odbornost, pedagogické schopnosti a schopnost porozumění.

Respondent č. 26

Pohlaví	muž
Věk	68
Zrakové postižení	nevidomý – získané, po nehodě
Rodinný stav	vdovec
Dosažené vzdělání	SŠ
Povolání	technik

V dětství mi pomáhali rodiče. Žil jsem jako všichni spolužáci a kamarádi.
V dospělosti mi byla oporou manželka. Nyní se spoléhám na své syny.

ZŠ jsem absolvoval v Českých Budějovicích.

Dále také v Českých Budějovicích strojní průmyslovku.

V mládí jsem jako všichni hrával nejvíce kopanou a hokej.

Používám bílou hůl a vodícího psa.

Již se nijak nevzdělávám, ale zajímám se o současné dění a historii.

Vzdělání pro mě mělo zásadní význam v mém zařazení, dnes už ne.

Rád poslouchám rádio, sleduji TV.

Takový člověk by měl nevidomým rozumět.

Díky synům a bývalým kolegům mohu říci, že jsem spokojený.

Respondent č. 27

Povolání	žena
Věk	41
Zrakové postižení	vrozené
Rodinný stav	vdaná
Dosažené vzdělání	VŠ
Povolání	pedagog

Díky rodině a pomoci pedagogů jsem vystudovala i VŠ.

Mám zdravého partnera a máme spolu dceru, která mi dělá radost.

S lehkou dopomocí jsem schopna se sama postarat o domácnost.

Na ZŠ jsem byla integrována. Studovala jsem na běžné střední škole, na gymnáziu.

Zvládla jsem i ZSF JU ČB.

Další kurzy a školení absolvuji v rámci celoživotního vzdělávání.

Můj koníček jsou knihy.

Používám PC se speciálními programy.

Důležitá pro mne vždy byla podpora rodičů a učitelů.

Z institucí mě podporovala hlavně škola a později tyfloservis.

Chci pokračovat v celoživotním vzdělávání.

Stále se věnuji oboru, který mě zajímá.

Informace získávám z PC (internetu), přednášek, od kolegů a známých.

Vzdělavatel dospělých zrakově postižených by měl být empatický, vstřícný a vzdělaný ve speciální pedagogice. Měl by mít silné sociální citění.

Díky pomoci okolí mohu dělat to, co mě zajímá a být samostatná.

Jsem šťastná za svou rodinu, která mi vrací veškeré vložené úsilí.

Respondent č. 28

Pohlaví	žena
Věk	20
Zrakové postižení	vrozená vada
Rodinný stav	svobodná
Dosažené vzdělání	ZŠ
Povolání	studentka SŠ

Přes zrakovou vadu jsem prožívala hezké a šťastné dětství.

Současné studium na střední škole zvládám za podpory rodičů, spolužáků (spolužaček) i profesorů. Někdy mám s učením možná trošku více práce než ostatní.

Na základní školu jsem chodila na ZŠ Máj II. do speciální třídy a na 2. stupni jsem byla integrována do běžné třídy. Při některých předmětech mi tehdy pomáhala paní asistentka.

Z koníčků bych uvedla hru na piano a sportování v centru zdravotně postižených.

Nejdůležitější je pro mne počítač, používám i braillův řádek.

Nejdůležitější při vzdělávání pro mě byli vždy rodiče, vyučující a určitě i paní asistentka.

Z institucí samozřejmě školy, SPC a tyflokabinet.

Zdokonalit bych se chtěla ve studiu a v práci na PC. Brzy si nechám nainstalovat další programy.

Nejlepší jsou vzdělavatelé trpělivi, znalí ve svém oboru, ale tolerantní ke studentům.

Chci dokončit studium a najít si dobrou práci. Chci si udržet své kamarádky a přátele.

Respondent č. 29

Pohlaví	muž
Věk	28
Zrakové postižení	těžká slabozrakost
Rodinný stav	svobodný
Dosažené vzdělání	VŠ
Povolání	vychovatel

Narodil jsem se do úplné rodiny – bez sourozenců. Pocházím a žiji v Českých Budějovicích. S přispěním rodičů jsem si pořídil malý byt. V současné době žiji v bytě s přítelkyní. Pracuji na částečný úvazek. Jsem zcela samostatný. Podílím se na bezproblémovém chodu domácnosti, vykonávám běžné domácí práce. Mezi mé koníčky patří PC, četba nebo poslech zvukových knih, návštěva kina i divadla, hra šachy, péče o našeho domácího mazlíčka – papouška Pepu.

Navštěvoval jsem běžnou základní školu – normální třídu v Č.B.

Gymnázium v Č.B.

PF JČU

Snažím se vzdělávat stále. Chodím na angličtinu. Využívám kurzy celoživotního vzdělávání na Jihočeské univerzitě.

Rád si chodím zacvičit (alespoň 1x týdně) do Centra zdravotně postižených.

Používám televizní lupu, příložní lupu, digitální příložní lupu. Pro větší jistotu i informovanost okolí používám při chůzi bílou hůl.

Samozřejmě rodiče, ale měl jsem štěstí na výborné pedagogy, kteří mi vždy vyšli vstříc a pomáhali mi. Pomoc asistenta jsem nikdy nevyhledával, snažil jsem se být vždy samostatný.

Využíval jsem služby tyflokabinetu, který mi připravoval texty ke studiu ve zvětšené velikosti. V začátcích mě vyškolili v obsluze televizní lupy.

Ano, vzdělávat se chci. Chtěl bych se zdokonalit v práci na PC – konkrétně úprava fotografií. V jazykové škole chci pokračovat ve studiu AJ.

Ano, pracuji jako vychovatel ve školní družině – ve skupině s integrovanými dětmi.

TV, internet, rádio, kamarádi, partnerka.

Měl by znát problematiku zrakově postižených, zrakové vady a možné způsoby práce. Být dostatečně empatický a trpělivý, neboť i mně trvalo delší dobu se např. naučit s počítačem.

Jsem spokojený a šťastný člověk, neměnil bych.

Respondent č. 30

Pohlaví	žena
Věk	40
Zrakové postižení	těžká dalekozrakost (korigováno brýlemi)
Rodinný stav	vdaná
Dosažené vzdělání	VŠ
Povolání	ekonomka

Narodila jsem se v jižních Čechách. Společně se sestrou jsme vyrůstaly v úplné rodině. V současné době jsem vdaná, mám 2 zdravé děti. Jsem plně zaměstnána. Naše rodina funguje zcela běžně, jako ostatní rodiny. Vzhledem k relativně nízkému věku dětí (8, 13 let) nemám moc času na své koníčky, spíš se starám o rodinu a domácnost.

Chodila jsem do normální základní školy – do běžné třídy. Měli jsme milou paní učitelku, která mi pomáhala, když bylo potřeba.

Středoškolské vzdělání jsem získala na Střední ekonomické škole v Č.B.

Vysokoškolské vzdělání jsem získala na VŠE v Praze.

Při svém vzdělání se musím stále profesně vzdělávat, navštěvuji odborné kurzy a semináře. Velkou část mého vzdělávání tvoří i samostudium a studium odborné literatury.

Většinu svého volného času věnuji dětem. Doprovázím je na kroužky a zájmové útvary. Společně jezdíme na výlety, chodíme do kina, divadla, knihovny. Pomáhám jim s přípravou do školy. Já sama chodím pravidelně 1x týdně cvičit, ráda čtu a pracuji na zahrádce.

Používám jako korekci zrakové vady brýle. V domácnosti indikátor hladiny, teploměr s hlasovým výstupem, váhu s hlasovým výstupem, příložní lupu, hmatové rozlišovače – na potraviny.

Vždy jsem se setkala s podporou okolí – na všech stupních škol. Velkou podporu cítím i od svého očního lékaře.

V Jihočeské vědecké knihovně mohu využívat službu pro ZP – půjčování zvukových knih. Tuto službu poměrně často využívám.

Chtěla bych se ještě více zdokonalit v angličtině.

Ano, pracuji v ekonomickém oddělení. Mé vzdělání má zásadní význam pro mé pracovní zařazení.

Informace získávám z TV, rádia, internetu, denního tisku i z konzultací s kolegy a známými.

Důležitá je vlídnost, vstřícnost, snaha pochopit a pokusit se co nejlépe pomoci.

Neméně důležité je i patřičné vzdělání a odborná znalost problematiky.

I přes drobné problémy a těžkosti se mi žije hezky. Mám krásnou rodinu, práci, která mě baví, kamarády a přátele, s kterými je mi dobře.

Příloha C - Dovednosti vodícího psa

Práce vodícího psa obsahuje 34 dovedností. Každý vodící pes musí prokázat zvládnutí těchto dovedností.

Poslušnost, ovladatelnost a chování psa

1. Ovladatelnost na vodítku za klidu, na místě
2. Ovladatelnost psa na vodítku za pohybu
3. Polohy psa v klidu vedle osoby se zrakovým postižením
4. Aport
5. Odložení a ponechání psa o samotě
6. Přivolání
7. Chování psa na veřejných prostranstvích
8. Chování psa při průchodu skupinou osob
9. Lhostejnost psa vůči zvukovým vjemům
10. Lhostejnost psa vůči pachovým a zrakovým vjemům

Dovednosti potřebné k vodění osoby se zrakovým postižením

11. Zahájení a udržení směru a tempa chůze
12. Změna směru chůze
13. Změna tempa a přerušování chůze
14. Označení chodníku
15. Převádění přes vozovku
16. Chůze po schodech
17. Vyhýbání překážkám po pravé straně
18. Vyhýbání překážkám po levé straně, průchod zúženým prostorem
19. Vyhýbání vysokým překážkám
20. Překážky pod úrovní terénu, terénní nerovnosti
21. Pohyblivé překážky
22. Jízda na eskalátoru/travelátoru

23. Vyvedení z nepřehledné situace
24. Schopnost chůze na venkově

Vyhledávací dovednosti

25. Nalezení přechodu pro chodce
26. Nalezení schodů, eskalátoru/travelátoru
27. Nalezení dveří
28. Nalezení zastávky hromadné dopravy
29. Nalezení chodníku
30. Nalezení výtahu

Cestování a dopravní prostředky

31. Nástup do dopravních prostředků
32. Výstup z dopravních prostředků
33. Cestování

Dovednosti v místě bydliště

34. Obchody, lavičky v místě bydliště, cesta domů

(Bubeníčková, Karásek, Pavlíček, 2012)

Příloha D - Braillovo písmo

Braillovo slepecké písmo je speciální druh písma určeného pro nevidomé a slabozraké. Funguje na principu plastických bodů vyražených do papíru, nebo jiného vhodného materiálu, které čtenář vnímá hmatem. Písmo je pojmenováno podle francouzského učitele Louise Brailla (4. 1. 1809 – 6. 1. 1852), který poté, co v dětství ztratil zrak, v třinácti letech vytvořil toto písmo úpravou francouzského vojenského systému umožňujícího čtení za tmy.

a	b	c	d	e	f	g	h	i	j
k	l	m	n	o	p	q	r	s	t
u	v	w	x	y	z	ch			
á	é	í	ó	ú	ý	ů			
č	ď	ě	ň	ř	š	ť	ž		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
,	;	:	+	?	!	"	(*)
.	-	'		/					
číselný znak	malé písmeno	velké písmeno	řetězec velkých písmen	řecké písmeno malé	řecké písmeno velké				

(www.tyflokabinet-cb.cz)

Příloha E – SONS, Tyfloservis, Tyflokabinet

SONS

Jsmo tu, abychom pomáhali nevidomým.

Ačkoli ztráta nebo vážné poškození zraku, znamená v životě takto postiženého člověka velkou změnu, život tím nekončí. Ačkoli je pro takto postiženého člověka těžké orientovat se ve svém bytě, natož na ulici, ačkoli je pro něj obtížné samostatně se najít, natož si uvařit, ačkoli je pro něj takřka nemožné číst nebo psát běžným způsobem, natož pracovat v zaměstnání, může se to naučit dělat. Asi ne sám a možná ne úplně snadno. Ale může! A my jsme zde proto, abychom jemu i jeho blízkým při tom pomohli.

MOTTO:*Nejsme organizace, která za nevidomé rozhoduje a jedná; jsme nevidomí občané, kteří rozhodují a jednají sami za sebe. Zásady našeho počínání jsou: svépomoc, partnerství, solidarita, úcta k lidské důstojnosti, svobodná volba, zdravý rozum.*

Poskytujeme informace, rady, zácvik, odstraňujeme bariéry, hledáme zaměstnání, cvičíme vodící psy, provozujeme kluby - prostě učíme žít ve tmě. Spolu s obecně prospěšnými společnostmi, které jsme vybudovali a které naši nabídka rozšiřují o další služby, pracujeme na celém území ČR nejen pro pár vyvolených, ale pro všechny, kdo nás potřebují. Podrobnější informace včetně nejdůležitějších spojení naleznete na těchto stránkách.

Kdo jsme?

Jsmo Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých České republiky (dále SONS) - občanské sdružení s celostátní působností, které vzniklo 16.6.1996 sloučením obou do té doby celostátně působících občanských sdružení občanů s těžkým zrakovým postižením - České unie nevidomých a slabozrakých a Společnosti nevidomých a slabozrakých v ČR. Své odbočky a odborná střediska máme v převážné většině okresů ČR a sdružujeme přes 10 000 členů.

Proč existujeme?

Posláním naší organizace SONS je jednak sdružovat a hájit zájmy nevidomých a jinak těžce zrakově postižených občanů, jednak poskytovat konkrétní služby vedoucí k integraci takto postižených občanů do společnosti.

Naše priority jsou:

- vyhledávání a kontaktování těžce zrakově postižených občanů včetně osob v akutním stádiu po ztrátě zraku
- podpora zaměstnanosti nevidomých a slabozrakých občanů
- socioterapeutická činnost realizovaná ve svépomocných skupinách a aktivizačních klubech
- odstraňování architektonických a informačních bariér pro těžce zrakově postižené občany
- ověřování nových forem pomoci těžce zrakově postiženým občanům včetně popularizace a osvětlování problematiky zrakového postižení

Ve spolupráci s dalšími poskytovateli služeb, z nichž mnohé zřídila jako obecně prospěšné společnosti, usiluje o to, aby síť služeb, jejich návaznost, kvalita a dostupnost, byla co nejlepší.

Komu a jaké služby poskytujeme ?

Služby poskytujeme členům i nečlenům organizace v následujících oblastech:

- sociální práce mezi těžce zrakově postiženými občany včetně jejich vyhledávání a prvního kontaktu s nimi
- základní poradenství o možnostech kompenzace handicapu zrakového postižení i poskytovatelích služeb takto postiženým lidem
- speciální sociálně právní, pracovně právní poradenství
- technické poradenství při výběru pomůcek pro zpracování informací včetně nácviku obsluhy takových zařízení
- vydávání informačních časopisů v Braillově písmu, zvukové podobě, zvětšeném černotisku a digitálním textu
- provozování informačního systému a digitální knihovny přístupné na internetu

- rozvoj a docvičování dovedností získaných v programech základní rehabilitace (vaření, práce v domácnosti, čtení atd.)
- výcvik vodících psů a další služby jejich držitelům
- služby osobní asistence (průvodcovská a předčitatelská služba)
- odstraňování architektonických bariér
- a další

(www.sons.cz)

Tyfloservis

Služby Tyfloservisu jsou určeny všem lidem ve věku patnácti a více let, kteří mají výrazné potíže se zrakem nebo jsou zcela nevidomí. K dispozici jsou informace, pomůcky a systematický nácvik dovedností, které pomohou zvýšit samostatnost v každodenních činnostech.

Návštěvní hodiny

- každý čtvrtek od 13.00 do 18.00 hodin (v některých střediscích začínají i dříve)
- návštěvu je nutné předem domluvit telefonicky

Rehabilitační kurzy

- prostorová orientace a samostatný pohyb (nácvik chůze s bílou holí, bez pomůcek, s průvodcem, výběr vhodných tras)
- sebeobsluha (nácvik vaření, péče o oděvy, osobní hygienu, péče o děti a domácnost atd.)
- čtení a psaní Braillova bodového písma (včetně psaní na tabulce)
- nácvik vlastnoručního podpisu
- nácvik psaní na kancelářském psacím stroji a klávesnici počítače
- tyflografika (nácvik samostatného zhotovování reliéfních vyobrazení a rozvoj schopností tato vyobrazení vnímat)
- rehabilitace zraku (užívání zraku v maximální možné míře)

- nácvik sociálních dovedností (chování v různých společenských situacích a způsob kontaktu s lidmi v dopravě, v obchodech apod.)

Výběr vhodných pomůcek

- seznámení se sortimentem speciálních optických, rehabilitačních, kompenzačních i jiných pomůcek a s možnostmi jejich získání
- proškolení v obsluze vybraných pomůcek

Poradenství

- úprava prostředí a odstraňování architektonických bariér z hlediska potřeb nevidomých a slabozrakých
- speciální komunikační techniky při potížích se zrakem a současně se sluchem (Lormova doteková abeceda, prstová abeceda, znakování ruku v ruce a další)
- nasměrování na další poskytovatele služeb

Principy poskytování služeb

- Jednotnost služeb v celé České republice
- Odbornost v poskytování služeb
- Dostupnost služeb
- Návaznost a kombinování služeb
- Dostatečná informovanost veřejnosti
- Včasný kontakt s klientem
- Individuální přístup ke klientovi
- Nácvik dovedností především v reálných podmínkách
- Využívání dostupného potenciálu zraku, ostatních smyslů i psychických funkcí
- Podpora samostatnosti, soběstačnosti, nezávislosti a odpovědnosti za vlastní život
- Prevence dalšího poškození
- Ochrana práv klientů

Formy práce s klienty

- důraz je kladen na terénní individuální práci s klientem (v jeho domácnosti či na pracovišti, na trasách, které se potřebuje naučit atp.)
- v některých případech je vhodné využít ambulantních služeb (v prostorách střediska tyfloservisu)
- výjimečně probíhají kurzy skupinové
- instruktoři zajišťují rovněž odborný program na rekondičních pobytech pořádaných jinými organizacemi (např. SONS)

(www.tyfloservis.cz)

Tyflokabinet

Název společnosti: Tyflokabinet České Budějovice, o.p.s.

Charakteristika společnosti: Obecně prospěšná společnost poskytující sociální služby a technickou pomoc zejména zrakově postiženým občanům z celého Jihočeského kraje.

Dle zákona o sociálních službách máme registrovány tyto sociální služby:

- Sociální rehabilitaci
- Odborné sociální poradenství
- Průvodcovské a předčitatelské služby

Dále se věnujeme těmto aktivitám:

- screeningové vyšetření zrakových vad dětí Lions Eye
- arteterapie
- rekondiční pobyty pro zrakově postižené děti a mládež
- poznávací výlety pro zrakově postižené
- klubová setkání zdravotně postižených
- osvětová činnost a přednášky o zrakovém postižení pro studenty
- poskytování odborné praxe studentům

Všechny služby jsou poskytovány zdarma, pouze průvodcovské a předčitatelské služby jsou ze zákona zpoplatněny.

Využití:

Naše služby využívá 435 klientů, každoročně jim poskytneme přes 1.200 intervencí. V rámci screeningu zraku vyšetříme ročně přes 4 tisíce dětí ve věku od půl roku do 7 let.

Popis služeb:

Poskytujeme bezplatné odborné poradenství a konzultace při výběru kompenzačních pomůcek jako jsou počítače s hlasovým výstupem, optické a optoelektrické pomůcky - tzv. kamerové lupy, speciální elektronika, pomůcky usnadňující orientaci a samostatný pohyb – bílé hole, akustické systémy pro snadnou orientaci, časoměrné pomůcky, indikátory a měřicí přístroje s hlasovým výstupem

V případě zájmu o kompenzační pomůcku vystavujeme písemné vyjádření o vhodnosti zvolené pomůcky pro podání žádosti na příspěvek Úřadu práce dle vyhl. 388/2011 Sb.

Sociální rehabilitace pomáhá v době, kdy je celá společnost závislá na informačních technologiích a vzniká pro osoby, které mají zrakové postižení, velké nebezpečí v podobě ztíženého přístupu k informacím a vzdělání. Díky moderním technologiím jsme na každém kroku obklopeni obrazovkami a displeji. Prostřednictvím naší sociální služby mají nevidomí a slabozrací šanci tuto bariéru překonat a aktivně využívat vše, co naše informační doba nabízí. I nevidomý člověk dokáže ovládat osobní počítač a pracovat s Internetem. Může si vyhledávat informace na webových stránkách, posílat e-maily nebo studovat učivo. Naším úkolem je takového člověka naučit využívat speciální kompenzační pomůcky, které nahradí jeho zrak. Při práci s počítačem, který je vybaven hlasovým výstupem, není ani nutno zapínat monitor, protože vše, co by zdravé oko na monitoru vidělo, počítač svému uživateli přečte lidským hlasem nebo zobrazí ve hmatové podobě na elektronickém braillovém řádku.

Sociální rehabilitace je nezbytná především pro těžce zrakově postižené žáky, kteří jsou integrováni mezi zdravé děti do běžných tříd základních a středních škol. U nás se naučí od obsluhy klávesnice až po plné využívání výpočetní techniky a dalších náročných kompenzačních pomůcek nezbytných pro studium. Získají tak neomezený přístup k informacím a mohou úspěšně studovat.

Průvodcovská a předčitatelská služba nabízí asistenci při pohybu občanů po celém Jihočeském kraji a pomoc při jednání na úřadech, nákupu nebo kulturních akcích. Pomáhá při sepisování různých žádostí, vyplňování formulářů a obstarávání dokladů, při vyřizování osobní i úřední korespondence, doprovází do ordinací lékařů či na vyšetření do nemocnic, doprovází žáky a studenty od vlaku či autobusu do škol.

Nabízíme také digitalizaci a přepis tištěných textů, například učebnic, a následný tisk v Braillově bodovém písmu nebo zvětšeném černotisku.

Provádíme opravy kompenzačních pomůcek a výpočetní techniky, instalace a reinstalace kompenzačního software, aplikačního software a instalace hardware pro zdravotně znevýhodněné.

Od roku 1997 pořádá Tyflokabinet České Budějovice Letní počítačové rekondice pro zrakově postiženou mládež. Rekondice se tradičně konají v posledním srpnovém týdnu v penzionu Sigma nedaleko Jindřichova Hradce a jsou zaměřeny na prvky sociální rehabilitace a volnočasové aktivity. Nejedná se o klasické rekondiční pobyty, věnujeme se zde výuce využití a obsluhy informačních technologií, prostorové orientaci, hrám, sportu, hudbě, zábavě a všemu, co patří k létu.

Realizujeme přednášky s tyflopedickou tematikou zejména pro žáky základních, středních a vyšších odborných škol.

Zajišťujeme klubovou činnost (nejen) pro zrakově postižené občany. Přijďte k nám posedět a popovídat si každé úterý od 14:00 do 16:00 hodin.

Obecně platí - omezení zrakového vjemu znamená zúžení okruhu vnímání. Vnější realitu lze kompenzovat zbývajícími smysly, především hmatem a sluchem, jež se zdokonalují. Dochází však k nežádoucímu ochuzení

reality vnitřní, k deprivaci kognitivní složky. Proto se věnujeme ARTETERAPII.

Před naší provozovnou budujeme vlastními silami smyslovou zahradu. Zahrada bude tvořena sítí cestiček s různými povrchy, jako je kůra stromů, písek, kamen, mech. Vysázeny budou rostliny s charakteristickou vůní. Návštěvníci zde budou moci vnímat přírodu i ostatními smysly, nejen postiženým zrakem.

V běžné populaci u 3% narozených dětí dochází k tupozrakosti, u 4% dětí vzniká šilhavost a každé 4. dítě trpí refrakční vadou. 95% všech poruch vidění lze úspěšně léčit, pokud jsou odhaleny včas. Proto se věnujeme preventivnímu vyšetření zrakových vad, ZDARMA!

Lions Club zakoupil speciální diagnostický přístroj Plusoptix A 09, který dokáže během jedné vteřiny pořídit ze vzdálenosti 1 metru infračervený snímek obou očí a vyhodnotit s vysokou přesností refrakční (dioptrické) vady, šilhavost a jiné poruchy vidění. Naším cílem je především bojovat proti zákeřné tupozrakosti, při které snížením zrakové ostrosti jednoho oka dochází k porušení vidění oběma očima. Tuto vadu rodiče většinou nedokáží u svých dětí odhalit a ve školním věku, kdy se začne projevovat, je mnohdy na úspěšnou léčbu pozdě. Měření provádíme přímo v mateřských školách, kam za dětmi dojíždíme a ambulantně v tyflokabinetu, pro děti mladší a doporučené pediatry.

(www.tyflokabinet-cb.cz)

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Pavel Pučejdl

Obor: Andragogika

Název práce: Dospělí zrakově postižení, jejich život, vzdělávání, uplatnění
a seberealizace

Rok: 2015

Počet stran bez příloh: 119

Celkový počet stran příloh: 63

Počet titulů české literatury: 52

Počet titulů zahraniční literatury: 5

Počet internetových zdrojů: 6